

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL  
NSV Liidu ajaloo kateeder

Anu Sulg

AJALOO ÕPETAMINE TARTU  
ÜLIKODLIS AASTAIL 1920-1940

DIPLOMITÖÖ

TRU võistlustööde komisjoni otsusega 24. juunil

1973 a. on määratud käesolevale tööle

II auhind

J. Maaroos

TRU Teaduslik sekretär

JUHENDAJA DOTSENT

L. ERINGSON



TARTU 1973

## SISSEJUHATUS

1920-30-ndail aastail oli kõrgema hariduse allikaks Eesti Vabariigi rahvuslik ülikool, mis kodanluse võimutsemise tingimustes hakkas tunnima valitseva klami huve. Kodanlus "seadis in kooliasjanduse tulipunkti oma kodanliku poliitika ja püüdis kooliasjandust viia selleni, et kodanluse jaoks väga koolitada alandlikke ja univaid tundeid." Kodanlus võis kõrgemaid kooli oma demokraatilisest väärtustamisest eritadustega ja rahvapälistliku ideoloogia arendamisega.

Rahvusliku ülikooli loomise idee aga ei kuulunud tolle aja kodanlusele. Mõtted sellest hakkid alles suuna Socialistliku Oktoobrirevolutsiooni käigus bolševide rahvuspropaganda baasil. Rahvusliku kõrgema õppeasutuse avamise plaanid haaranid sinni paljud revolutsioonilist meelestatud üliõpilased ja haritlased. Nende inimene nõuogude võime peisood Eesti 1917. a. oktoobris oli väga lähike selles, et Eesti ülikooli reorganiseerida mitel, socialistlikel alustel. Ometi just Oktoobrirevolutsioon, mis kutsus kodanluse võime Venemaal, avas tee rahvuslike ülikoolide loomisele nii Eesti kui ka üldiselt tootav Venemaa tüütil võimeadel.

<sup>1</sup> V. I. Lenin, "Kõne üliõpilastele ülevõttealises õpetajate-internatsionaalides kongressil 10. jaanuaril 1919, "Võised", 28. kd., Tallinn, 1955, lk. 378-379.

Saksa okupatsioonivägede tulekuga Eesti territooriumile 1918. a. tsaarivõimede Tartu ülikool likvideeriti. Selle asemel uuendati endine baltisaksa „maailikool“, mis pidi olema saksa keele õppeasutus ja aitama kaasa Baltimaade lüügendamisele Saksa maa-ga. 1918. a. sügisel, kui saksa keele ülikool Tartus tööd alustas, päevad progressiivselt meelstatud eesti, vene ja läti üliõpilased selle boikoti alla.<sup>2</sup>

Eesti kodanlus aga oleks pidanud leppima kujunenud olukorraga, kui Saksa maa ei oleks puhkenud 1918. a. novembrirevolutsioon, mis tõi kaasa okupatsioonivõimude kokkuvaimumise ka kohapeal. 11. novembril võis tugevast alustada eesti kodanlike ajutine Valitsus. Selle võim oli väga nõrk ja ta ei pööranud erilist tähelepanu Tartu ülikoolile, ehkki eesti üliõpilased Petrogradis, Moskvas, Riias, Tallinnas ja Tartu üliõpilaselanõukogudest pöördunud 20. novembril 1918. a. memorandumiga haigedusministri poole. Härgkivi ja nõuti Tartu saksa ülikooli viibimatut ülevõtmist ja reorganiseerimist rahvuslikuks õppeasutuseks.<sup>3</sup>

1. detsembril koostati ant Tartu ülikooli ülevõtmise kohta saksa 8. sõjaväe ülenkomento esindaja hauptmann Helfritzi käest Eesti kodanlike võimude peavalinikule Põhja-kiirimaaal H. Lohale ja Puter Põllule, kes 2. detsembril 1918. a. ametlikult nimetati ülikooli kuraatoriks ehk hoolkandjaks. Ülikooli ja tema ametuste ülevõtmises moodustati eikomisjon, kuid see sai pidada vaid kolm koosolekut.<sup>4</sup> Eestis arenes

<sup>2</sup> Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929, Tartu, 1929, lk. 10.

<sup>3</sup> G. Elango, Võitlus Tartu ülikooli kadumise ümber aastail 1919-1925, Eesti NSV ajaloo küsimusi VII, TRÜ Toimetised, vihik 290, Tartu, 1972, lk. 27.

<sup>4</sup> Tartu ülikool 1919-1929, lk. 4-5.

Klassisõda ja küsimus, kes hakkab ülikooli tööd korraldama, kas kodanlus või töörahvas, jäi mõneks ajaks lahkiuks.

20. detsembril 1918. a. taaskoostati nõukogude võim Tartus ja linn kuulus mitme nädala vältel Eesti Töörahva Kommuuni koosseisu.<sup>5</sup> 1918. a. lõpul ning 1919. a. jaanuaris astus Kommuuni Nõukogu uimend tšikked organisatsioonilised sammud ülikooli õppetöö viimiseks uude alustele. Kommuuni Haridusvalitsuse juhataja A. Vallner määras 4. jaanuaril 1919. a. ülikooli rektoriks ustlane matemaatik Jaan Sarve, kes töötas välja ülikooli töö korraldamise määruste seava. Selle kohaselt pidi olema ülikoolis töö- ja asjaajamis-kulud usti kul. Ülikooli toimetised saavitseti avaldada usti kul ning taheti rajada ülikooli juunde usti kul, usti riiganduse ja soome-ugri kultu professorid. Samuti antuti samme õppejõudude kaadri kompleksuimiseks, muritseti majanduslikku toetust Tartu Töörahva Nõukogu Taiturkomitalt jne.<sup>6</sup>

Kuid Eesti Töörahva Kommuuni võime seisod oli liiga lühike selluks, et tegelike õppetööga peale hakata.

14. jaanuaril 1919. a. lauges Tartu jälle kodanlus võime alla. Kodanlus aja ei kiirustanud ülikooli avamisega ega selluks materiaalse võimaluste loomisega. Alles märtsis loodi nn. ülikooli uuestiavamise üldöide komisjon P. Põlle juhatusel. See komisjon otsustas oma uimesel koosolekul võtta ülikooli töö

<sup>5</sup> Eesti NSV ajalugu, III köide, Pea- ja tugutoimet. V. Haamägi, Tallinn, 1971, lk. 125.

<sup>6</sup> O. Elango, Võitlus Tartu ülikooli kaduse ümber aastail 1919-1925, lk. 28.

alusks järgmised põhisuunad: 1) teaduste edendamine, 2) noorsoo teaduslik kasvatus ja 3) kõrgema haridusega teadlaste ettevalmistamine ühiskonna teenimiseks.

Järgmised noosolekul arutati õppejõudude kaadri komplektumist.<sup>7</sup> Et Eesti oli spetsialistide puudus, siis tuli ülikooli õppukohtade täitmiseks valida kolme tüüpi vahel. Esiteks võis täita kohad ainult teaduslikult kvalifitseeritud töötajatega jättes tühjaks need katted, mille jaoks puudusid nõudlike vattavad Eesti riiklased. Teiseks suurt õppukohtade arvu pikemaajaks ajaks vabaks jätta ei saanud, sest tarve kõrgema haridusega spetsialistide järele, keda ülikool pidi ette valmistama, kasvas. Samuti võis täita mõid õppejõudude kohad välismaalastega, kuid see oleks võtnud ülikoolilt suures osas tema rahvuslinduse printsiipi. Superant valiti kolmas võimalus: võimalikult palju õppejõude määrata Eesti teadlaste hulgas ja kohtadele, millele ei leidud Eesti kandidaate, mit-suti teadlasi Soomest, Skandinaaviast, Saksamaalt jne.<sup>8</sup> Eesti keelsete loengute protsent oli mitõtte millaltni tagasihoidlik (1919. a. leiti Eesti keeles kõigest 41,4% loengute koguarvust, 1925. a. oli 61,5% loenguid Eesti keeles).<sup>9</sup>

Ülikooli aremist aeglustas vaidlus teaduskondade jaotuse ja arvu üle. J. Jaru soovitas luua teaduskondade klassifikatsiooni põhimõttel järgmised teaduskonnad: a) matemaatika-füüsika, b) astronoomia-geoloogia, c) bioloogia ja d) sotsioloogiateaduskond.<sup>10</sup> Haridusministeerium pooldas seda kava, kuid hariduselt teoloog P. Põld

<sup>7</sup> O. Elango, "Mõitlus Tartu ülikooli kadu ümber aastail 1919-1925", lk. 29.

<sup>8</sup> P. Treiberg, "Tartu Eesti ülikool 10-aastane (Mõtteid ja vaatlusi post festum)", "Eesti Kirjandus", 1929, nr. 12, lk. 488-489.

<sup>9</sup> Pealsamas, lk. 491.

<sup>10</sup> Tartu ülikool 1919-1929, lk. 13-14.

nõudis endis traditsioonilise süstemi, s.o. vää teaduskonna säilitamist, kus õigus-, ajaloo-keele-, arsti- ja füüsika-matemaatika-teaduskonna kõrval olis ka univertsaalskool. Kuigi ülikoolis leides materialistlike vaadete ja teadlasi nagu J. Sarv ja P. Tavel, ei muutnud nad oma seisukohta univertsaalskonna säilitamiseks vää ja univertsaalskonna avamine ülikoolis Tarte ülikoolis atkestati jactavalt.<sup>11</sup>

Kisaks vää endisele teaduskonnale avati Tarte ülikoolis ka uus - põllumajandus- ja loomakasvatusteaduskond. 1935.-36. õppeaastal kuulus ülikooli juurde ka tehnikateaduskond, mis 1936. a. suvel muudeti inženieride Tallinna tehnikainstituudiks.<sup>12</sup>

Tarte ülikooli pidulik avamine toimus 1. detsembril 1919. a.<sup>13</sup> ja see päev muutus kodanlikes ülikooli aastapäevaks.

Järgnevaid aastaid ülikooli ajaloos võib nimetada ajajärguks, mil ülikool omandas oma suurus- ja arendusvõime kõik 1919. a. loodud teaduskonnad ja avati mitmed uued osakonnad. Aastail 1920-1925 valmis ka Tarte ülikooli radur projest, mis kinnitati Riigikoogu poolt 18. juunil 1925. a.<sup>14</sup> Teaduse järgi oli ülikool autonoomne asutus, kuid riikliku asutunna allus haridusministrile. Suga näiliselt küllaltki demokraatlik teadus kindlustas ülikooli vää inženieride õpetuse korraldamisel ja majanduslik-administratiivses tegevuses, kuid jätkis haridusministrile õigus kontrollida ja vääderida ülikooli tööd. Hiljem muudeti kordavalt Tarte ülikooli vää autonoomne korraldust

<sup>11</sup> O. Elango, "Õppetöö Tarte ülikooli radur ümber aastail 1919-1925", lk. 31-32.

<sup>12</sup> "Riigi Teataja", 1936, nr. 3P, lk. 845-846.

<sup>13</sup> "Postimees", 1919, nr. 266.

<sup>14</sup> "Riigi Teataja", 1925, nr. 122/123, lk. 841-852.

reaktsioonilikmaks.<sup>15</sup> 1937. aastal aga kehtestati kodanlike Eesti fašismimulje valituse poolt uus täiesti konservatiivne ülikooli seadus.<sup>16</sup> Selle kohaselt ülikooli autonoomia likvideeriti ning autor, ajutiselt ka professor ja dekaanid määrati presidendile poolt. Ülikooli nõukogu otsused polnud lõplikud. Õppejõudude kohale nimistamine otsustas haigeminister, sest tal oli õigus esitada või mitte esitada presidendile nimistamises nõukogu poolt valitud õppejõude. Et võimaldada ainult varakate klasside viiendaajale õppimist ülikoolis, lihtsades 1937. aasta seadus ja majanduslikku sõbra seaduse maksustusteni näol. Iga-aastane õppemaks ulatus 1939. a. 150 kroonini. Üiskantumisel pidid üliõpilased maksma immatrikuleerimismaksu 10 krooni. Ülikoolis õppimine cost võeti õppemaksu ni üliõpilastelt kui ka vabakuulajalt. Samuti pidid üliõpilased maksma praktikuste tööde cost 1-5 krooni ja iga eksami sooritamine cost 1.50 krooni. Ajutised tunnustused ülikooli lõpetamine kohta maksid 1 kroon.<sup>17</sup> Paljud üliõpilased pidid majanduslike raskuste tõttu õpingutest loobuma. Samas kind ülikooli üliõpilaste nimedajas paljud kapitalistide lapsed, kelle riikis polnud kõrgima haiged omandamine, vaid üliõpilaseks alimine. 1. detsembriks 1939. a. oli Tartu ülikooli kodanlike perioodi 20 aasta vältel lõpetanud 5751 inimest kwh ainult 42,5% riikastu- nute arvust.<sup>18</sup>

Üliõpilaste arvu poolst üks suuremaid teaduskondi

15 „Riigi Teataja“, 1936, m. 24, lk. 421-423.

16 „Riigi Teataja“, 1937, m. 78, lk. 1457-1477.

17 O. Elango, „Õhtuloo Tartu ülikooli seaduse ümber aastail 1934-1940, Eesti NSV ajaloo küsimusi III, TRÜ Toimetised, vihik 290, Tartu, 1972, lk. 67.

18 Eesti NSV ajalugu, III köide, lk. 406.

Kodanlikus ülikoolis oli filosoofiatriaduskonnad, kust sellis  
õpetatavatel ainetel oli üldhariduslik iseloom ning  
triaduskonnas valmistati ette keskkooliõpetajaid. Paljude  
tüsiste riialade hulgas oli filosoofiatriaduskonnas  
võimalik omaenda da ajaloo-alane kõrgem haridus.

Käesoleva töö ülesandeks on anda ülevaade ajaloo  
õpetamisest tänu ülikoolis kodanliku diiktatuuri  
püüdel. Et tume on ulatuslik ja selle üksikud  
aspektid väärivad üksikvaid uurimusi, siis antud  
töö ei hõlma probleemi kõiki külgi.

Esimeses peatükis on analüüritud filosoofia-  
triaduskonnas kehtinud õppesüsteemi oma erijoonte-  
ga. Parema üldpildi saamiseks õpetatavatest  
ajaloodisriipliinidest on ära toodud näited õppainete  
valikuvõimalustest, fikseeritud programmidest ja  
loengutele põhjalikumalt käsitletud ajaloodisriiplii-  
nident.

Kähtudes marksistliku ajaloo triaduse nimikohtadest  
on töö tüms osas valgustatud kodanliku ülikooli  
ajaloo õppejõudude triadusliku tugurux ja töö  
põhisuundi. Selgema ülevaate saamiseks üksikute  
õppejõudude uurimistöidest ja pedagoogilist  
tähtsusest asti ajaloolaste kasvutamisel on aja-  
loolase-õppejõude käsitletud nende riialade järgi  
valikulise printsiibil.

Kuna ülikoolis tehtav triaduslik uurimistöo  
ajaloo riialadel oli tihedalt seotud kodanlikus  
Eesti tugurux Akademiilix ajaloo-õppealaga, on  
kolmas peatükk pühendatud sellele tugurusuun-  
dale ja ettevalmistuste vaallemisele.

Töö koostamisel on tugitud kodanikus Eesti avaldatud Tartu ülikooli filosoofiateaduskonna loengute ja praktiliste harjutuste kavadele<sup>19</sup>, Tartu ülikooli isiklike koosmiste nimekirjade aartail 1921-1938 (iga-aastane ringa 1. detsembrist)<sup>20</sup> ning filosoofiateaduskonnas tehtatud õppe- jaksamikonnade ningksaminoodele.<sup>21</sup>

Harjaduse korral on autor tutvunud ka diplomitöö probleemistikku puudutavate radustega, mis publikumit 1920.-30-ndail aastail "Riigi Teatajas".

Kuust kirjandusest andsid võrdlemisi põhjaliku faktoloogiat Tartu ülikooli lühtpäevade puhul väljaantud kogutud,<sup>22</sup> biograafilised teatmetused<sup>23</sup>, millest sai dulooni andmeid töös käsitletud ajaloolaste kohta ja lähikiri kirjanduse nimekirja ning puiseoloogiliste väljaannetes ilmunud ülevaated, ülevõtted, nekroloogid ja utunoonid. Koige rohkem faktilisi andmeid ajaloolaste ülevõtte, ülevõtmiste, ülevõtte, jne. kohta sai Akademiilis Ajaloo-Ühtri peult väljaantud "Ajaloolinest Ajakirjast" (I-XIX aastakäik, 1922-1940), mis oli kodanikus Eesti ainus puht-ajalooeaduslik puiseoloogiline ajakiri.

Et anda töö türs peatükis ülevaade ajaloõ õppejõudude teadusliku tigeuus üldmündatist, on

19 Eesti Vabariigi Tartu ülikooli ülevõtmiste kavad, 1919 - poolaasta kuni 1928 - poolaastani, Tartu, 1919-1927; Eesti Vabariigi Tartu ülikooli loengute ja praktiliste tööde kavad 1928. aasta - poolaastakuni 1940. aasta - poolaastani, Tartu, 1928-1940.

20 Eesti Vabariigi Tartu ülikooli isiklikud koosmised 1921-1938, Tartu, 1921-1938.

21 Eesti Vabariigi Tartu ülikooli filosoofiateaduskonna õppe- jaksamikonnade ningksaminoode Tartu, 1932, 1935 ja 1939.

22 "Riigi Teataja", 1925, nr. 111/112, nr. 121/123; 1936, nr. 24, 38; 1937, nr. 78 jt.

23 Eesti Vabariigi Tartu ülikool 1919-1929, Tartu, 1919; Eesti Vabariigi Tartu ülikool sõnara ja päldid 1919-1932, Tartu, 1932.

24 Eesti biograafilise lütkkoni I-IV, Akademiilis Ajaloo-Ühtri Toimetised I, Tartu, 1926-1929; Eesti biograafilise lütkkoni teaduskõide, Akademiilis Ajaloo-Ühtri Toimetised II Tallinn-Tartu, 1940; Eesti avalikud ülevõtted / ülevõtte andmeid I, Toimetanud R. Kleis, Tartu, 1932.

voimadeste piires tutvutud kodanliku ushi ajaloolaste  
sulest ilmunud lühivormuste, monograafiate ja üld-  
käsitlustega.

Hinnangu andmises 1920.-30-ndail aastail tegut-  
nud ajaloolaste uurimustele tööle on kasutatud  
histiograafiliste artiklite kogumikke „Linnalik etapp  
ushi ajaloo teaduses“<sup>25</sup> ja vastavaid kodanliku ushi  
ajaloolaste teaduslikku pärandit käsitlevaid üli-  
raateid Nõukogude Eesti ilmunud ajaloouurimustest.<sup>26</sup>

<sup>25</sup> Linnalik etapp ushi ajaloo teaduses. Histiograafilisi artikleid,  
koostanud ja toimetanud Ennel Laul. Eesti NSV Teaduste  
Akademia Ajaloo Instituut, Tallinn, 1970.

<sup>26</sup> Näitus Э. Морбене, Фольварк, как и родганский, Таллин,  
1964.

## I peatükk

### ÕPPEKORRALDUS JA AJALOODISTSIPLIINID

### FILOSOOFIATEADUSKONNAS AASTAIL 1920-1940

Tartu ülikooli filosoofiateaduskond (nimetus 1919. a. novembris), kus üliõpilaste ametliku vastuvõtuks tehti algust 20. septembril 1919. a.<sup>1</sup>, oli teatud määral endise "Tartu" ülikooli ajaloo-keeliateaduskonna järeltulija. Mõlemad koondandid enda alla humanitaarainete õpetamist. Filosoofiateaduskond viines sisse ajaloo-keeliateaduskonnast oma ülesannete, koostamise, õppekavade ja õppekorralduse puolest. Filosoofiateaduskonnas kargis miline rõhk uute rahvast häntlevate teadusaladele ning kodanliku vabariigi vajaduste rahuldamiseks.

Endine ülikoolis jagunes ajaloo-keeliateaduskond kolme osakonda: 1) klassikalise filoloogiana, 2) slaavi keeliateaduse ja 3) ajaloo osakonda. Tartuvalt selle oli ülikoolis võimalik saada haridust nimetatud aladel ning sellega teatud üldkava piires, kuna igas ajaloo-keeliateaduskonna osakonnas oli ette nähtud kokku 10 sundühikku ainet. Üliõpilastel puudus võimalus kitsamalt spetsialiseeruda ja nimeada aineisse.<sup>2</sup>

Filosoofiateaduskonna õppekohtade koostis kujunes üldjoontes välja juba 1919. a. suures, mil ülikooli korraldavad instantsid asusid nimeni õppejõude valima. Selles

<sup>1</sup> Tartu ülikool 1919-1929, lk. 25.

<sup>2</sup> Tartu ülikool sõnas ja pildis 1919-1932, Tartu, 1932, lk. 62.

riialgu korraldatud koostamine tehti hiljem muudatuse ja 1925. aasta Tartu ülikooli rektoriga nimetatud filosoofia-  
teaduskonnas 18 professori, 5 dotsentuuri ja 10 kutse-  
kohta kelle jaoks. Ajaloodistriiplinide õpetamine oliid  
nude hulgas Eesti ja naabermaade arhitektuur, Eesti  
ja Põhjamaade ajaloo, üldine ajaloo ja kunstiajaloo  
professorid ning Eesti ja Põhjamaade ajaloo, itno-  
graafia ja kaasaegne ajaloo dotsentuurid (nendest üks  
vana-aegne ajaloo dotsentuur). Täienduse korral võib mää-  
rata lihtsamaks jaoks ühikute õpetoolide jaunde amster-  
u nel ja ühtinud ülemäerialinud aliõppejõud, mille hulka  
u püüdnud. Samuti u määratud kindlaks ka tradit-  
nude auru.<sup>3</sup>

Järgnevatel aastatel toimus filosoofiateaduskonnas õppe-  
korralduse koostamine<sup>4</sup>, kuid vaatamata sellele oli  
1920.-30-ndatel aastatel teaduskonnas pidevalt arenda-  
tud ülalloodud ajalooained, kus siis ametlikult täi-  
detud professoride ja dotsentuuride, ülemäerialiste  
õppejõudude, traditnude või ülesandel lugemise tul.

Enne 1919. aastat oli Tartu ülikoolis maksim kuu-  
nude süstun, mis antas rohu loengute kuulamine.  
Kodanliku Eesti päevil muudeti filosoofiateaduskonna õppe-  
korraldus skandinaavia ja soome ülikoolide eeskujul.  
Teaduskonna nimetusel koosolekuid 9. septembril ja 20. sep-  
tembril 1919. a. otsustati filosoofiateaduskonna õppekor-  
ralduse aluseks võtta skandinaavia ülikoolis valituse süs-  
tun, mille järgi kehteti kuu nite struktuur.<sup>5</sup> Hiljeli-  
malt kujunes filosoofiateaduskonna õppe- ja uurimiskor-  
raldus 1930-ndateks aastateks, mil ilmuvad trükitud kelle-

<sup>3</sup> Riigi Kaitse, 1925, nr. 122/123, lk. 853.

<sup>4</sup> Tartu ülikool 1919-1929, lk. 185.

<sup>5</sup> Tartu ülikool sõnas ja pildis 1919-1932, lk. 69.

Kohand määrused.<sup>6</sup>

Filosoofiataaduskonnas korraldabi üldse järgmisi eksameid: 1) ulesksamid, 2)ksamid tüüste teaduskondade üliõpilastele, 3) lõppksamid teaduskonna lõpetamisdiplomi taotlejatele, 4) lõppksamid filosoofia magistrinaadi taotlejatele ja 5) filosoofia doktoriksamid.<sup>7</sup>

Eksamite sooritamist filosoofiataaduskonna üliõpilastelt nõuti ladina keeles, ühes uues keeles ja aineis, mis fikseeriti kohustuslike ulesamitena üvinkate õppeaineteksamirõudes.<sup>8</sup>

Ladina keele õpetamine oli filosoofiataaduskonnas vindatud lektorikohaga. Eksami sooritajalt nõuti ladina keele grammatika olulimatelementide, peamist laenu- ja vormiõpetustundmist ning üliõpilane pidi omandama järgmised autorid - Caesari, Cicero, Livius, Ovidius, Vergilius ja Horatius mõne nende tüüste katkendi kujul. Teatud ajalise röödustruktuuriladina keele uleskamsi sooritamises said üliõpilased, kes keskuseisladina keelt ei õppinud - nemad pidiid ladina keele uleskamsi õidndama kahe aasta jookkul peale üliõpkeeli astumist. Enne kui ladina keeleksam ei oleud sooritatud, ei lubatud üliõpilani tüüsteksamitele.

Eksamis ühes uues keeles võis üliõpilane valida saksa, inglise või prantsuse keele, mille jaoks olid teaduskonnas lektoridurruud. Nende keelte tundmist nõuti xl määratl, et eksamisoonitaja oleks oleud võimelise oma uiala teaduslikest tekstist anne raama ja xda ümber jutustama.<sup>9</sup>

<sup>6</sup> Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli Filosoofiataaduskonna õppe- jaksamikord ningksamirõuded, Tartu, 1932, 1935 ja 1939. (Ülikooli nõuandega pealt vastu võetud 15. III 1932. a., täiendatud 13. IX 1932. a.; 15. X. D. XII 1935. a. ja 9. III, 30. V 1939. a.).

<sup>7</sup> Tartu Ülikooli Filosoofiataaduskonna õppe- jaksamikord... Tartu, 1939, lk. 3.

<sup>8</sup> Tartu Ülikooli Filosoofiataaduskonna õppe- jaksamikord... Tartu, 1932, lk. 3.

<sup>9</sup> Valsamäe, lk. 10.

Ajalugu õppivad üliõpilased pidid peale ladinä keele ja mu. uue keele sooritama ülesami da tüüster ainetes vastavalt valitud uialale. Üldajaloois olid ülesamiks vana-aeg alamastme ulatus ja Eesti ajalugu, mille nõuded määrati kindlaks kokkuleppel ainevindajaga. Eesti ja Põhjamaade ajalugu õppivad üliõpilased pidid sooritama ülesami üldajaloois ning eeskloogias, mille ulatus nähtu saadi instruktisooni vastava aine õppejõult. Nad, kes valisid oma uialaks Eesti ja Põhjamaade ajaloo ning omundaid ule ülemastme ulatus, pidid andma ülesami rootsi keles lütkorikunnus ulatus ja sooritav oli ka soome ja vene keele oskus.<sup>10</sup> Etnograafia uiala üliõpilastele oli ülesamiks uiala aineuksam.<sup>11</sup>

Ajaloois olid stuudiumi ja uksamiainetes filosoofiatuadus-  
konnas õppitoolidega erindatud kunstiajalugu, etnograafia, ✓  
Eesti ja naabumaade eeskloogia, üldajalugu ning Eesti ja  
Põhjamaade ajalugu. Üliõpilane võis need õppeaineid vali-  
da vabalt, kui seda ei püüanud ainevaliku üldine põhi-  
mõte, mille jergi aineid tuli valida nõnda, et nad riikli-  
selt tüündansid üksteist või oleksid üldhariduslikud (rü-  
mastus luuti Eesti ja üldist üigandust, üldajalugu, fi-  
losofiat ja kunstiajalugu). Tarnuti pidi stuudiumiainete  
valikul jälgima, et uksamisõudis üttenähtud ritundus,  
lõputamisdiplomi ja magistrimaadi taustlemisõord ning kok-  
koleõpetaja kutu omendamis tingimused ule ei püüans.<sup>12</sup>  
Kui üliõpilane soovis nõuvalainus rõlla õppedistriktüini nõuust  
tünt tuaduskonnast ja see polnud õkruult uksamisõudis  
kohustuslikuks või sooritavaks tehtud, pidi ta saama  
filosoofiatuaduskonna loa. Iga üliõpilane pidi andma  
valitud stuudiumiained (tavaliuult neli) erimust õppeaastal

<sup>10</sup> Tartu ülikooli filosoofiatuaduskonna õppe- ja uksamisõord...,  
Tartu, 1932, lk. 5.

<sup>11</sup> Teadusmas, lk. 46.

<sup>12</sup> Teadusmas, lk. 3-5.

traditsiooniga deklaaratsiooniks. Hiljem võis ainuvalikuis muudatun tihke ainult deklaaratsioonideks.

Üliõpilane võis aineid valida kolmes lahutamatu astetunni astmes: ülimate (laudatur), keskaste (cum laude approbatur) ja alamaste (approbatur). Vastavalt selle, millises astmes üliõpilane ühe või teine aine valis, pidi ta sooritama selle ka üsami vastavas raskusastmes.

Õllevalmistamine üsamiis korraldati loengute, proeminari-, seminari- ja muude harjutuste kaudu (näitus muuseumi töö praktikas). Lisaks kuulus üliõpilaste õppetööle ka uialase kirjanduse iseseisv läbitöötamine.<sup>13</sup> Studiuumi normadejooks loetud nelja õppeaasta jooksul (1928-1932) langes loengute ja seminaride üldarvust filosoofia traditsioonides 59% loengutele ja 41% seminariharjutustele. Võrdluseks võiks märkida, et näitus aastail 1910-1914 olid need näitajad vastavalt 83% ja 17%.<sup>14</sup> See tõendab, et Tartu ülikoolis pandi 1920.-30-ndail aastail peaaegu puutulistele harjutustele ja inimväelisele tööle, loengud olid täiendava insloomuga.

Proseminaride ülevandeks oli tutvustada üliõpilaste õppeaine traditsioonide probleemide ja näitlusmetoodiga üliõpilaste endi aktiivsel osavõtul üksteisega seotud muutumise või proeminaritöö kirjutamisinga. Seminarid olid rügevama insloomuga - üliõpilane püüdi võimalust mooda rakendada iseseisvale traditsioonile uurimistööle referaatide, ettepannete ja muude vormide tul. Täieliselt kirjutas seminarigrupp liige üksteisest vältel ühe kirjelduse töö, mis u tohtimised olid referaatide insloomuga, vaid pidi kiraldama võrdlemine põhjaliku analüüs.<sup>15</sup>

<sup>13</sup> Tartu ülikooli filosoofia traditsiooniga õppe- ja üsamiisord., Tartu, 1939, lk. 4.

<sup>14</sup> Tartu ülikooli sõnas ja pildis 1919-1932, lk. 70.

<sup>15</sup> Tartu ülikooli filosoofia traditsiooniga õppe- ja üsamiisord., Tartu, 1932, lk. 5.

Filosoofiataadusnõnnas nurustu nistum null kaotati, aga mitte puhta ainesistumini kasuks, mis lubas üliõpilastele igal ajal ennast eksaminuuda lasta, kui ta mõne ühikku aine oli omandanud. Eksaminuimine toimus iga x-mõõni alguses ja lõpus (kivadromest kasti 15. jaanuarist kuni 1. juunini, nügismest 1. septembrist 15. detsembrini) 2-3 nädala jooksul detsaani pealt välgakumulatitud tähtaegadel.<sup>16</sup> Eksami sooritamises pidi üliõpilane esitama detsaani riigaliku sooritusweldus, kus olid märgitud riiala ja ained, milles tuli esamile ilmuda ning õpinguwaamatu (wõeti kanotunke 1920. aasta 7. poolaastast), et kontrollida nõhustuslike uksamite sooritamist ja prautilistest harjutustest osawõttu. Eksamil hinnati üliõpilane rustes kas väga heaks (5), heaks (4), rahuldawaus (3) wõi mitterahuldawaus (2). Riies aines kolm korda mitterahuldawa hinde saanud üliõpilane kaestab alles aines esamiandmisi õigus.

Eksamid sooritati kahes järjus. Alguks tuli teha usamid alamastme uelatus ja alles riigärel piäks uiminuudem ning riies ja ülmuastme usamile. Teblene riid hakkas rehtima esamondseelt riide üliõpilaste rehta, kes astunud filosoofiataadusnõnda 1931. õppeaastal. lõppuksamite sooritamine wõi riimuda ühesonaga wõi riimuda osade kaupa, riid ühe osa poolitamine riiele usaminuimoonile ü oluud lubatud.<sup>17</sup>

Alates 1935. aastast rehtestati usamite aegumisi tähtaegad. re oli uluüige tingitud ri. elupõliste üliõpilaste riingriideli riimemist. lõppuksamid tehti aegumisi ja tuli uusti sooritada 8 aastu riöödumisel. riidina riie ja riöödule usam riustand rehtimise 10 aastaga. Prautilikumid, riiminuudid ja riiminuudid riig riid harjutuud tulid riinriata 8 aastu riöödumisel riid riimust ri lõpuks alates, mille

<sup>16</sup> Riitu üliwõoli 1919-1929, lk. 61.

<sup>17</sup> Riitu üliwõoli Riilosoofiataadusnõnnu õppe- ja usaminuud..., Riitu, 1939, lk. 5-6.

jooksul nad sooritati. Selline arjumistähtaegade rehtistamine, mis tuli maksimaalselt abata 1. jaanuarist 1937. a.<sup>18</sup>, raskendas ka ühel üliõpilastel hariduse omandamist, kes polnud materiaalselt hindlustatud ja pidid end ise soolitama.

Lõppksamid sooritanud üliõpilane entati riigaliku avalduse põhjal filosoofia teaduskonnakoogu poolt diplomi saamine üliõpilase valitakse. Filosoofiateaduskonnas väljastatakse diplomeid teaduskonna lõpetamise kohta, filosoofia magistri diplomeid ja filosoofia doktori diplomeid.

Yllena et saada filosoofiateaduskonna lõpetamise diplomeid, pidid üliõpilane valima neli erinevat usamaainet ja sooritama neli lõppksamid, kusjuures usamaainete üksuste summa ei võinud olla vähem kui seitse. Üksuse arvutati järgmiselt: alamaste andis ühe üksuse, kesaste naks ja ülemaste kolm üksust. Diplomeid filosoofiateaduskonna lõpetamise kohta jagunenid lihtsalt diplomiks ja diplomiks cum laude. Viimase saamiseks pidi neija valitud studiumiaine üksuste kogusumma ulatama vähemalt kaheksani, kusjuures ühes aines pidi usama olema sooritatud ülemastme ulatuses ning lõppksamite keskmine hinne pidi olema vähemalt 4,5.<sup>19</sup>

Filosoofia magistriksaadi saamiseks nõuti magistri töö ja magistriksami sooritamist. Magistri töö pidi olema teaduslik uurimus valitud erialalt ning demonstreerima autori ointurumist vastavas aineses ning uialaks kirjanduses ja põhineva näitlusmetodi tugevusele. Magistri töö võis entada õpingute lõpus vahetult või kahe aasta jooksul pärast filosoofiateaduskonna lõpetamist diplomiga cum laude.<sup>20</sup>

<sup>18</sup> Tartu Ülikooli Filosoofiateaduskonna õppe- jaksamikord., Tartu, 1935, lk. 6.

<sup>19</sup> Tealhamas, lk. 7.

<sup>20</sup> Tealhamas.

Doktorikraadi omandamiseks filosoofiateaduskonnas tuli soositada suulineksam teaduskonna poolt määratud selmelikmelise komisjoni es. Doktorikesamile lasti neid, kes olid ulmvalt omandanud magistrakraadi Tartu ülikoolis või mõnes teises ülikoolis poolt tunnustatud kõrgemas õppeasutuses, kusjuures doktorikesami aines pidi olema soositatud ülmasemeksam. Doktoriväitekirja pidi esitama vähemalt neli aastat jooknud pärsant eksamit, muudele tuli anda korralda. Väitekirja pidi endast kujutama inimvõrd teadust edaninivat uurimistöid, mis baseeruks aine täielikule valdamisele ja erialakirjanduse põhjalikule tundmisele. Selle etnuseerimine ja kaitsmine ning doktorikraadi vääriliseks tunnistamine toimus promotrioonikoma järgi.<sup>21</sup>

Filosoofiateaduskonna lõpetas diplomiga üliõpilasi tunnustavalt rohkem kui magistrakraadi omandajaid: aastail 1919-1929 said magistrakraadi 58 üliõpilast ja diplomid 93 üliõpilast.<sup>22</sup> Kõige rohkem aineid omandavate lõpetajate seas oli analoogne pilt: kuni 1931. aastani oli 65 lõpetajat, neist said magistrakraadi 20 üliõpilast. (P. Tarel 1921. a., H. Schmidtshelm, H. Kruus 1923. a., W. Edulug 1924. a., H. Kooru 1925. a., W. Vaga 1926. a., E. Kaid, F. Kinnus, J. Anar, G. Rauch, W. Kiv 1927. a. jne.).<sup>23</sup>

Maagi juba tähelestatud oli ainevaliku üliõpilastele peaaegu püramata. Kindlaid kombinatsioone ülem-, kesk- ja alamastme ainetest ei oleud kohustustlikeks tehtud, pakuti ainult vastavalt võimalike mõningaid võimalusi, mida sai muuta. Traditsiooniline kümni järgi nõuti ühe aine valikut ülmaseme, kahe aine valikut keskastme ja ühe aine valikut alamastme ulatuseks.

<sup>21</sup> Tartu ülikooli filosoofiateaduskonna õpp- ja usamiskord., Tartu, 1935, lk. 8-9.

<sup>22</sup> Tartu ülikool 1919-1929, lk. 201.

<sup>23</sup> Tartu ülikool sõnas ja pildis 1919-1932, lk. 95.

<sup>24</sup> Tartu ülikool 1919-1929, lk. 198-199.

Seda võib muuta järgmiselt: võtta stuudiumisse kaks ainet ülemastmes ja kaks ainet alamastmes. Kui teaduskond lõpetati 7 punktiga, võib valida 3 ainet ülemastmes ja üks aine alamastmes või üks aine ülemastmes, üks ülemastmes ja kaks ainet alamastmes.

Nad, kes õppivad ajalugu, valivad peamiselt kas Eesti ja Põhjamaade või üldajaloo. Arstavaat spetsialiseerumisele valiti neist üks ülemastmes ja teine ülemastmes, mõningatel juhtudel valiti mõlemad ülemastmes. Juurde võeti veel kaks ainet. Kummagi eriala kolme valikuvõimaluse juures võib kombineerida järgmiste distriktidega: <sup>25</sup> Eesti ajaloolased Üldajaloolased

Ained	Võimalused	I	II	III	I	II	III
Eesti ja Põhjamaade ajalugu		ü.a.	ü.a.	ü.a.	k.a.	k.a.	k.a.
Üldajalugu		k.a.	k.a.	k.a.	ü.a.	ü.a.	ü.a.
Aekuulogia		k.a.				a.a.	
Etnoograafia			a.a.				
Kunsti ajalugu		a.a.				k.a.	a.a.
Filosoofia		a.a.					k.a.
Ladina filoloogia					k.a.		
Kreeka filoloogia					a.a.		
Eesti ja võrdlev rahvaluule			k.a.				
Eesti ja üldine kirjandus						a.a.	
Eesti keel ja germani filoloogia				k.a.			
Rootsi keel ja kirjandus				a.a.			

<sup>25</sup> Tartu ülikooli filosoofiatudenkonna õppe- jaksamiskord, Tartu, 1932, lk. 60.

Arheoloogiat õppivaile üliõpilastele pakuti järgmine õppainete valikuid: <sup>26</sup>

Ained \ Võimalused	I	II	III
Arheoloogia	ü.a.	ü.a.	ü.a.
Etnograafia	k.a.	k.a.	a.a.
Eesti ja Põhjamaade ajalugu	k.a.	a.a.	k.a.
Väldajalugu			k.a.
Kunstiajalugu	a.a.		a.a.
Eesti keel		k.a.	
Läänemere-soome keeled		k.a.	
Uraali keeltekadus		k.a.	

Etnograafia viala üliõpilastele võinid soon' korral ka-  
sutada järgmine ainetu kombinatsioon: <sup>27</sup>

Ained \ Võimalused	I	II	III
Etnograafia	ü.a.	ü.a.	ü.a.
Arheoloogia	k.a.	k.a.	a.a.
Eesti ja võrdlev rah- valteadus	k.a.		k.a.
Eesti keel	a.a.		k.a.
Läänemere-soome keeled	a.a.		k.a.
Uraali keeltekadus	a.a.		k.a.
Kunstiajalugu		k.a.	
Eesti ja Põhjamaade ajalugu		a.a.	
Väldajalugu		a.a.	

<sup>26</sup> Taitu üliõpik Filoloogilise teaduskonna õppe- ja uurimiskord...  
Taitu, 1932, lk. 60.

<sup>27</sup> Sealsamas.

Kunsti- ja loole spetsialiseeruvate üliõpilaste pakuti kolm  
valikuvõimalust: <sup>28</sup>

Ained	Võimalused	I	II	III
Kunsti- ja loole		ü.a.	ü.a.	ü.a.
Riigialugu		k.o.		a.a.
Eesti ja Põhjamaa- de ajalugu		k.o.	a.a.	
Arheoloogia			k.o.	
Etnograafia			k.o.	
Filosoofia		a.a.		k.o.
Eesti ja üldine kirjandus				k.o.

Kõikide valikuvõimaluste juures oli tingimuseks vali-  
da vähemalt üks aine, mis ei kuulu kunstide, tunde  
ainete valikule või lähtuda soovide ja huvidest. Põhi-  
tingimuseks oli ka ainevalikule printsiibi juures oli võimalus  
aitvalt spetsialiseeruda mingile erialale.

Filosoofiateaduskond valmistas ette ka keskkooliõpetajaid,  
kelle jaoks 1920-ndate aastate alguses oli moodustatud  
Eesti kooliõpetajate keskkooliõpetajate  
ühikvalifikatsioon kohta kehtestati teadusnõuand 14. oktoob-  
ril 1925.a.

Õpetajate ühik valmistas ette kõigi filosoofiateaduskonna  
kõrvalduste ja õppekavade alusel eksamite sooritamist  
neljas aines, mis valiti vahelst viinast ainetest: kee-  
l, matemaatika, filosoofia, ajalugu ja kirjandus. Esimene ainetühik  
keskkoolis ainealad õppaineid ja sellest valis

<sup>28</sup> Eesti Ülikooli filosoofiateaduskonna õppe- ja usaminõud.,  
Tartu, 1932, lk. 59.

<sup>29</sup> Eesti Ülikool 1919-1929, lk. 61.

üliõpilane ühe pea- ja ühe kõrvalaine. Ajaloostriipliinidest olid selles ainetühmas määratud Eesti ja Põhjamaade ajalugu ja üldajalugu.

Nii ainetühmas, millest filosoofiaakademianna üliõpilane valinud nimetatud ained, mis inimesel grupid võetud täienduseks olendid, kuuluvad ajaloostriipliinidest, etnoograafia ja euhelooogia. Ajaloostriipliini õpetaja euhelooogia taotleb üliõpilane võimide valida endale kõrvalaineks ka kodanikuõpetust. Tulemuseks peidid need õigusteadusakademianna õppima õiguse üldõpetust, avalikku õigust ja rahvamajandust ning nend ainesid eksamid sooritama.

Igas õppeaines, mille üliõpilane tahtis õpetamisõigust saada, peidi ta vähemalt kahe ainetühmas nõutama, et kes eksami kestuse ulatuses või sooritama vastaval ainealal kahe alamastme eksamid.<sup>30</sup>

Filosoofiaakademianna üliõpilastele ajalooõppe-  
kavame, vaid igas aines olid tähelestatud eksaminatsioonid, mis sisaldasid kohustusliku kehtestatud nimestiku, mis tuli iseeneselt läbi töötada, kohustusliku loenguid ja seminari-, praktilise- või muude praktilise harjutuste sooritamine nõuet. Eksaminatsioonid fikseeriti peidepunktidena ka peamised ainosad, mida üliõpilane peidi omandama.

Näitena nõuti etnoograafia eksamil alamastme ulatuses järgmisi materjali omandamist: 1) etnoograafia mõiste ja ulatused, 2) üldine rahvatäde, 3) soome-ugri rahvatäde (kehtestatud põhjal), 4) Eesti etnoograafia (vastav loengukursus ja tutvumine Eesti Rahva Muuseumi etnoograafilise kogudega treenitud juhik abil), 5) ülevaade Eesti etnoograafiast.

<sup>30</sup> Eesti Ülikooli filosoofiaakademianna õppe- ja eksaminatsioonid, Tartu, 1932, lk. 62-63.

(tutvumine ERM-i vastavate kogudega) ja 6) üks poolaasta  
 seminariharjutusi. Keskastmele nõutav etnograafiauuritus  
 oli põhjalikum ja sisaldas järgmisi rätteid: 1) üldine  
 rahvateadus, 2) mõni monograafia soome-ugri rahvaste kohta,  
 3) mõni väiksem tüpoloogiline monograafia, 4) Eesti ja hõimu-  
 rahvaste ornamentiline tundmine, 5) üksi etnograafia (lisaks  
 alamastme nõutule I. J. A. Hannineni „Eesti rahvaste ajalugu  
 (I ja II)“ ja vastav loengukursus, 6) tutvumine uuimustega  
 usundist ja rahvustest, 7) Eesti ajalugu (töök „Die  
 Vorzeit Estlands“ põhjal), 8) üldvaatlik tutvumine läti  
 etnograafilise kirjandusega (kokkuleppel üliõpilaste), 9)  
 üks poolaasta seminariharjutusi ja 10) soovitatav suula-  
 ta ühe nimesti jooksmine loenguid.

Ülemastmeksamisel oli vaja teada kogu alam- ja kesk-  
 astme kursust ning lisaks täiendavat etnograafiaalast  
 kirjandust, tutvumist mingi viisilaga soome-ugri või üldise  
 rahvateaduse, tähtsamate töoste tundmist naabu- ja hõimu-  
 rahvaste etnograafiast, teada mõnd soome-ugri rahvaste  
 usundit või rahvustest käsitlavad tööst, täielikult omandada  
 Eesti keele puhtus etnograafilise kirjanduse; oli vaja teada  
 umbes ühe kuu jooksul etnograafilist kirjeldamist maal,  
 vähemalt rahvateadusest muuseumipraktikat ja ühe pool-  
 aasta ulatuses seminariharjutusi.<sup>31</sup>

Ka teiste ajaloodisriikide uurimiseks olid etetatud  
 analoogsed uurimised, mis sisaldasid mitlalt rahva-  
 kallt viisil kirjandust (näiteks arheoloogia keskastme  
 uurimiseks oli vaja tutvuda 12-13 kuuks ja artiklitega  
 ühendatud arheoloogilistest leidudest ja muististe rühmadest  
 Eesti's, ülemastmeksamisel pidi üliõpilane teadma kogu  
 Eesti keele puhtust arheoloogiaalast kirjandust<sup>32</sup>). Suur

<sup>31</sup> Tänu ülikooli filosoofiateaduskonna õppe- ja eksamikord.,  
 Tartu, 1939, lk. 45-46.

<sup>32</sup> Sealsemas, lk. 48.

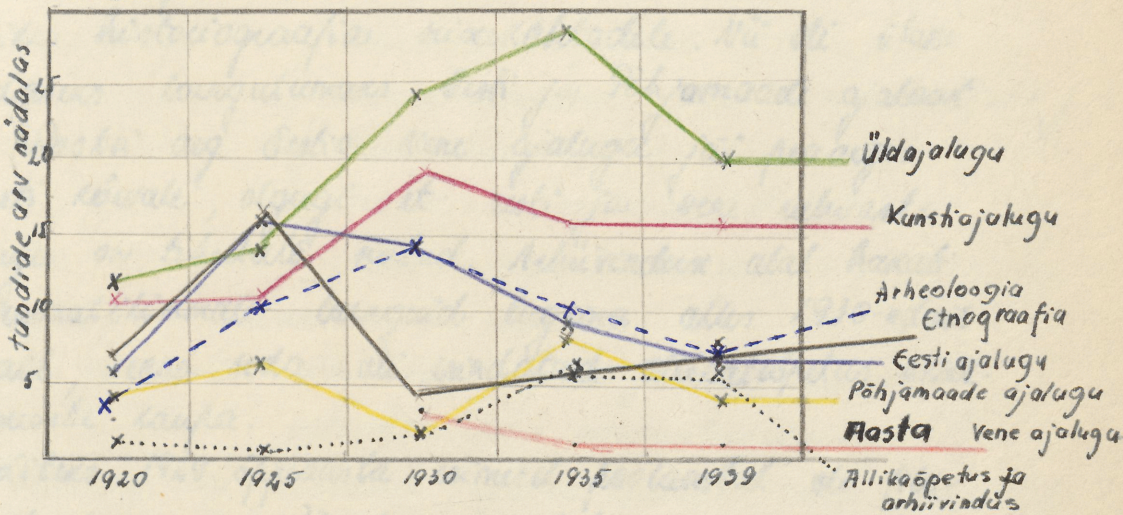
osa programmist laager ka mitmesuguste praktiliste  
 harjutuste sooritamiseks - nii peidid kunstiajaluga õppi-  
 vad üliõpilased ülemaste usamiseks olema osa võtnud  
 ühinaaharjutustest vähemalt kahe poolaasta kestel ja  
 kirjutama ühe isikliku uurimuskirje ühinaaharjutuse, lisaks  
 soovitati viidata lähemaajalisel kunstiloostega tutvumi-  
 sel mõnes välismaa muuseumis.<sup>33</sup>

Keelkõrguse kuulamineks oli suhteliselt väike nõue, need ei  
 tehtud absoluutselt kohustuslikuks. Keelkõrguste osatahtkust  
 vähendas ka nende teemaatika valikuline iseloom. Kjaloo  
 õppijõud tahtsid käsitleda keelkõrgustel oma ühina-  
 probleeme ja ei andnud ainult teoreetilist ülevaadet.  
 (Näiteks P. Tavel lugis üldajaloost peamiselt suurt Prant-  
 sum kodanlikku revolutsiooni, Inglismaa ajaluga, hiljem  
 ka imperialismi ajajärgu ajaluga, kuid kogu ühe-aja  
 ajaloo probleemistikku ta teoreetiliselt ei käsitanud.)  
 Keelkõrgused olid võimalikud ulkoisje õppijõududega kontakti  
 leidamiseks ja äärmiselt ülevaate saamiseks. Suurim osa  
 ainetest tuli isikuvallt kirjanduse abil omandada. Idlega  
 suures võis üliõpilased aine omandamiseks teha raskusi,  
 mida täielikult ei korvanud praktilistest harjutustest  
 ja ühinaaharjutustest kohustusliku osavõtt.

Tavaline õppekorraldus võimaldas küll üliõpilastel käsitsi  
 viisil jõuda õpingute jooksul juba (näiteks arhitektuuris  
 kumms jaotati ülemastel kahes a) Põhjamaade ja b)  
 Ida-Euroopa arhitektuuris ning üliõpilane võis nüst ühe vali-  
 da oma kitsamaks spetsialiseerumiseks) ja tagas konkreetse  
 ainevaldkonnas sügavad teadmised, kuid sageli jäi ül-  
 dine orientatsioon ajaloo ainetidus nõrgaks.

<sup>33</sup> Tavaline üliõpilase filosoofiateaduskonnaga õppe- ja ühinaaharjutused... ,  
 Tavaline, 1939, lk. 38.

Et kodanliku distantsi ajaloos kerkis ülesandena rõhutada Eesti rahva ajaloo uurimise tähtsust<sup>34</sup>, siis kandus ka Tartu ülikoolis ajaloo distsipliinide õpetamisel põhitähelepanu Eesti ja temaga seotud maade ajaloole, ulatades Põhjamaade ajaloole. Seda tõendab ka filosoofiateaduskonnas loetud ajaloo distsipliinide ja läbinudud praktiliste harjutuste temaatiline suhteline vahetlus:



Nagu joonisist nähtub<sup>35</sup>, pühendati 1920.-30-ndail küllalt suur osa loengutest üldajaloo käsitlurile. See oli tingitud mitme aineala ulatuslikkusest (vana-aeg, kesk-aeg, uus- ja uusim aeg, lisaks jao- tus geograafilisel printsiibil) ja teinuks oli üldine ajalugu üldharidusliku tähtsusega. Paljud üli- õpilased valivad selle oma studiumiainetesse täiendavaks faktoriks.

Kunstiajalugu, mille loengute sagedus oli samuti tihed, oli filosoofiateaduskonnas mitte ainult ajalooainete viala üliõpilastele mõeldud, vaid need loengud külastasid sageli filoloogia üliõpilased,

<sup>34</sup> H. Huus, *Aikaloogia* parandus Eesti ajaloo uurimisele, "AA", 1930, m. 3, lk. 136.

<sup>35</sup> Joonis koostatud Tartu ülikooli loengute ja praktiliste harjutuste korralduse põhjal.

kes oleid kunstiajaloo valinud oma stuudiumim alam-  
astme või keskastme ulatusis.

Eesti ja Põhjamaade ajaloo loengud muutrid kõi-  
ge enam anda tehnilise ulvvaate aimest, sageli  
lehti ka konjuhatalv osa ainesis. Probleeme kätit-  
lehti üknikult peaminkelt prosmineai - ja smineaihen-  
jutustel. Sajuunis vastas ainekäntles täielikult ko-  
daulikeu hirkioograafia nirkkohtadile. Nii oli ühki  
sagidastuks loengutumaks Eesti ja Põhjamaade ajaloo-  
st. Rootsi aeg Eestis. Vene ajalugee jäi peaaegu  
täiesti kõvale, olguigi et usti ja vene rahvaste  
ajalugee on tihedalt notud. Aukivinduk alal hakkai  
nirkumaatilikimalt loenguid lugema alles 1930-ndail  
aastail, enne seda oli mindatud allikatiõpetus üknik-  
kärinimurste kaup.

Näitues 1929. õppaasta nimusel poolaastal oli filo-  
sofiatraduskonnas võimalik kuulata järgmisi ajaloo-  
ainuid ning võtta osa järgmistest praktilistest han-  
jutust (prosmineai - ja smineaihenjutused):

Eesti ja Põhjamaade ajalugee:

- 1) Talurahva rahvastamin ajalugee (2 tundi nädalas)
- 2) Eesti ajalugee Rootsi ajal (2 t.)
- 3) Eesti ajalugee uuel ajal (4 t.)
- 4) Cum laude haryutun: Eesti ajalugee uuel ajal  
(XVIII saj.)

üldajalugee:

- 1) Aristunformelkooniaue (järg) (2 t.)
- 2) Prosmineai renessans ajal (2 t.)
- 3) laudaku - smineai: Saksa välispoliitika  
kümniägi ajal (2 t.)
- 4) Egiptun ajalugee makedoonlaste hirk-  
tunge ajal (järg, 2 t.)
- 5) Pärslaste ajalugee ja nende poliitiline

valitumine kuuks (järg, 2t.)

6) Seminar ja proximinar

Arheoloogia : 1) Eesti muinasaj (3t.)

2) Vanem raua-aj Eesti ja kätis (järg, 1tund)

3) Proximinaarühend Eesti kinnismuististest (1t.)

Kunstiajalugu : 1) Proximinaarühend (1t.)

2) Seminariühend : Itaalia unenann (2t.)

3) Kuuks kunst (3t.)

4) Proximinar antiikkunst (1t.)

5) Sümbolistide liikumine (1t.)

Etnograafia : Jotuntuur oli vakantne

Ajaloo õpetamise metoodika : Ajaloo ja kodanikuõpetuse metoodika koos xminaarühendustega.<sup>36</sup>

(Väimane oli mõeldud ajaloo õpetaja kätte omandamiseks).

Küliõpilased pidid nädalas peaaegu iga päev osa võtma mõnest loengust ja seminariist, peale selle tuli enamusele ainet ennistvalt omandada. Vastavate õppejõudude puudumisel olid lisaks veel mõned õppekohad vakantid, mida küll püüti võimalusel täita kas ülesandel lugemise, ülennärviliste õppejõudude või nädalantide kaudu.

Tartu ülikooli algastail oli suuri raskusi õppejõudude kaadri komplektumiseks, mida ka filosoofiatriaduskonnas. Õppejõudude kohad tuli osaliselt täita välismaalastega, nende hulgas olid vankroõpetajamad soomlased, kst puti silmas

<sup>36</sup> Tartu ülikooli loengute ja praktiliste tööde kava. 1929. aasta I pooldastal, Tartu, 1929, lk. 15-16.

usti kelle omakult omandamist. Filosoofiateaduskonnas oli 1929. aastani (kaasa arvatud) õppekohtadele valitud ja ametisse astunud 15 välismaalast ja 15 eestlast.<sup>37</sup>

Uusi õppejõudude juurdekanne ust koolitusti algusest peale teaduskonnas stipendiaatide, nadotsehtide ja amiteudikohtade kaudu, kuhu noormaid teadlani määrati kahes, vanemaid neljaks aastaks, et vajaduse korral teaduslikus tegevuses rohkem silmapaistnutile vabastada koht.<sup>38</sup> Hiljem lisandusid stipendiaatidele ka nimetatud diplomuitud edasiõppijad, kes küll uinuwalt stipendiaatidest u saanud ülikoolist stipendiumi, kuid olid uuideu samasuguste õigustega ülikooli raamatukogude, õppekaande ju. kasutamisel.<sup>39</sup>

Ajaloolastest oli ajawahemikul 1921-1938 teaduslikke stipendiaate ja diplomuitud edasiõppijaid 15, kusjuures need 15 kohta jagunesid uialade kaupa järgmiselt:

- \* Eesti ja Põhjamaade ajalugu - 7; Hendrik Lepp, August Sildnik, Hans Luus, Otto Siiv, Johan Vasar, Evald Blumfeldt ja Arnold Toom;
- \* üldajalugu - 3; Peter Tawel, Georg Rauch ja Lemmit Mark;
- \* arheoloogia - 2; Harri Moore ja Eric Kaid;
- \* etnograafia - 2; Ferdinand Siinuu ja Gustav Rõnn;
- \* kunsti ajalugu - 1; Armin Paulx;

Peaaegu kõigist neist ülikooli juures pärust selle lõpetamist edasiõppinud ajaloolastest said

<sup>37</sup> Tartu ülikool 1919-1929, lk. 185.

<sup>38</sup> Healsamas, lk. 53.

<sup>39</sup> Healsamas, lk. 187.

<sup>40</sup> Tartu ülikooli iniklitud koostinud 1921-1938, Tartu, 1921-1938.



## II peatükk

# AJALOO ÕPPEJÕUDUDE TEADVUSLIKUST TEGEVUSEST AASTAIL 1920-1940

## A

### ÜLDAJALOO ÕPPEJÕUD

Tartu ülikooli filosoofiateaduskonna üldajaloo õppejõuks sai 1919. a. Hans Udenop (1883-1924).

H. Udenop õppis aastail 1903-1905 Tartu ülikoolis ajalugu. Seejärel jätkas ta õpinguid Saksa maal - algsel Keiseri ülikoolis, kuis hiljem ülikoolis. Viimaks oli ta kuulsate ajaloolaste Karl Lamprecht'i õpilane, kelle mõju avaldas H. Udenopil hilisraie uurimistöös. H. Lamprecht pidas ajaloolaste arvamusel lähtudes vii ajalooajanduse sõjajärgsete sotsiaal-ajaloolooloogilist arvumist ajaloo üldiste mudeliparameetrite väljaselgitamist ja püüdnud uurimist.

1908. a. sündus H. Udenop Väin, kus õppis H. Reiche'i juhendamisel ja kuulus saksa ajaloolaste A. Dopfchi loenguid, peamiselt varasest keskajast. Ka H. Udenop spetsialiseerus keskaja ajaloo uurimisele. 1909. a. kaitses ta Väinis oma doktoriväitekirja "Die Anfänge der katholischen Kirche den Ostsee lähen. Eine Untersuchung über die Formen der religiösen Expansion im Mittelalter". Sellest tööst ilmus 3 aastat hiljem täiendatud trükk ja ta jäi prof. Udenop'i peamiselt ajaloolaste uurimiseks.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> EBL III, lk. 363.

<sup>2</sup> A.R. Cederberg, Hans Udenop, "AA", 1924, m. 1, lk. 1-2.

H. Odenopi doktoritöö's järgiti H. Kampuchti uu. uut kultuuriloolist ajaloometodi. Autor püüdis asetuda Toome ja Baltimaade kristianismimise ühenduse inna ja enugiaga, millega viidi riiki Euroopast Põhjamaadest. Kirjanduse tugurux allikaks olid poliitiline ja majanduslikud tegurid, kuid H. Odenop neid ajaloos peetaks määravaks ei tunnistanud. Alldiintl oli väitendi üldõige uurimuskatse, mille probleemi lõplik lahendus.

Pärast doktoritöödi esandamist tutvus H. Odenop Petrubui, Kelningi, Hiini ja Vannani arhiivide matryulidiga ümbergiel kirjutada ulatuslik monograafia katoliku kiriku kirjanikoni kohta Põhjamaadel. Teos i maailma-koja puhkemingga jäi see kavatus pooleli.<sup>3</sup>

Tartu ülikoolis täitis H. Odenop üldajaloo professo-ri kohustusi oma nannani 1924. a. Koenguis rõhu-tas prof. Odenop ajalehtedux üldkirjandus (ajaloo metoloogial, allikad, monoloogial jt.) ja Euroopa kesaja probleemid. Peale koengute pidamist juhatus ta ka seminariharjutusi (kas ünn<sup>4</sup> või koos prof. Lederbergiga<sup>5</sup>).

Tanusti oli ta Akademilise Ajaloo-Seltsi asutajail. lümeid ja aktiivne osavõtja seltsi üritustest. „Ajaloolis Kirjanik“ avaldas H. Odenop lühemaid ünni-kirjandus kirjanik ajaloos ünnikünnimustest.<sup>6</sup>

Kuna H. Odenop tugutus ajaloo õppejõuna ainult vis aukat, siis ei jäänud temast makse tugurat spetsialistide koelkonda, kes olks sautnud jätkata õppejõutööd ja ünnimisteguvust üldajaloo alal

<sup>3</sup> A. R. Lederberg, Hans Odenop, „AA“, 1924, m. 1, lk. 1-2.

<sup>4</sup> Tartu ülikooli etteünnimiste kava 1920 ii poolaantal, Tartu, 1920, lk. 16.

<sup>5</sup> Yama, 1920 i poolaantal, Tartu, 1920, lk. 13.

<sup>6</sup> H. Odenop, Mõned kirjalikud märkused uuma kirjandux kohta lakti Kiriku üle, „AA“, 1922, m. 2; H. Odenop, Oswald Spengleri ajaloo metoloogial, „AA“, 1923, m. 3.

Tartu üliõnneleis. üldajaloo professor jäi pikemaks ajaks vakantraks ja õppejõudkustuse tähtis ajutisele prof. Lederberg. Tähtsaim lahkumist hetk 1928.a. jäi filosoofiateadusnõrma üldajaloo õppejõu kohustusele Puter Tarvel (kuni 1935. aastani Freiberg, 1894-1953).

P. Tarvel õppis 1913.-1917.a. Tartu ja Peterburi üliõnneleis ajalugu. Peterburis oli ta kohaliku Eesti üliõpilaste seltsi liige ja hakkas aastat selle enimes. Aastail 1918-1921 oli Puter Tarvel mitmel pool keeliõpetajaks.

1920.a. kevadel sooritas ta lõpuksamid Tartu üliõnneleis ja sai kandidaadi maadi üldajaloes. Järgmistel aastatel oli P. Tarvel üliõnneleis teadusliku stipendiaat ja pidas loenguid üldajaloes. 1925.a. sai ta üldajaloo dokumendi kohusetähtjaks, 1930.-1936.a. oli professori kohusetähtja ja kirjand üldajaloo korraline profenor.

Õppejõutoo korral üliõnneleis võttis P. Tarvel osa kõigeist ajalooalastest üritustest kodanlikes Eestis: toimetas „Ajaloolist Ajanija“ ja „Eesti biograafilist lühikoni“, juhatas Akademiilise ajaloo-seltsi tööd jne. Hinnatav on ta töö ajaloo õpetamise korralduse väljatöötamisel alg- ja keskkoolides: ta koostas koos teiste ajalooõpetajatega algkoolide ajaloo õpperaua ja ajutised programmid ajaloo õpetamiseks keskkoolides. Ta oli Alalise ajaloo õpetamise komisjoni (hilisem nimetus: Alaline ajaloo-õppekorralduse komisjon) liige ning ajaloo õpetajate kongresside korraldajaid ja juhatajaid.<sup>10</sup>

<sup>7</sup> Tartu üliõnneleis ühildugemiste kava 1924 - peelaastal Tartu, 1924, lk. 14.

<sup>8</sup> Sama, 1928. aasta - peelaastal, Tartu, 1928, lk. 13.

<sup>9</sup> EBL IV, lk. 527-528.

<sup>10</sup> Eesti avalikud teadused, lk. 349.

Ajalusteaduse niudejana võttis P. Tarvel osa rahvusvahelistest üritustest ja tutvustas ajaloolasid saarutani Geris ja välismaal. Alates 1928. a. oli ta ajalooliste teaduste Rahvusvahelise Komitee Eesti osakonna esimees ja 1938. aastast Ida-Euroopa ajalusteaduslike organisatsioonide föderatsiooni juhatus liige. Eesti ajaloolaste ühikuna oli ta I ja II toome-Eesti ajaloolaste päevade korraldajaid.

Teaduslikus uurimistöös käsitles P. Tarvel üldajaloo probleeme. Tema teost ilmus nida vastavanimelisi es-<sup>11</sup>simused teid ja artikleid perioodilistes väljaannetes. Üldajaloo üle P. Tarveli lemmikprobleemiks juur Prantsuse kodanlike Revolutsioon aastail 1789-1794. Ta kirjutas uluraatliseid artikleid ka Eesti ajaloo küsimustest.<sup>12</sup>

Kodanlike Eesti perioodil kirjutatud ajaloolastes uurimustes enim P. Tarvel demokraatlike vabadustega ja oli vaadeldelt stühiiline materialist. Ta ei olnud kodanlike ideoloogia kõige vastastikuvastaste arvadete pooldaja ja ütles rahvuslikku iseloomust ajalusteadust.

1930-ndail aastail täiendas üldajaloo õppejõudude kaader Tartu ülikoolis Johan Vaxmi ja Evald Klumpfelde näel.

Johan Vaxmi sündis 1905. aastal Põltsamaal. Aastail 1912-1916 õppis ta Tartu normants- ja reaalgümnaasiumis.

<sup>11</sup> P. Tarvel, Thomas Müntzer adlyana ja võitlyana, "AA", 1934, m. 3; P. Tarvel, Jooni valgustusajaste olukorrad, "AA", 1937, m. 4; P. Tarvel, Jooni Roberpiche'ist kui isikust ja kui poliitiku, Tartu, 1932; P. Tarvel, Ignatius Loyola. Jesuitide ordu asutaja, Tartu, 1933 jt.

<sup>12</sup> P. Tarvel, Muististe ja üllide vahelkonnast Tartus XVIII sajandi lõpul, Tartu, 1936; P. Tarvel, Jaan Tõnnisoni rahvuspoliitilisi vaated, Tartu, 1939 jt.

1921. õppeaasta rigisel lõpetas usutunnina Põltsamaa ühisgümnaasiumi. 1922. a. astus ta Tartu ülikooli filosoofiateaduskonda, mille lõpetas 1927. a. magistrimaadiga Eesti ja Põhjamaade ajaloo alal. Tegemist oli ta ülikooli teaduslik stipendiaat ja töötas Tartu, Stockholm, Apsala, Riia ja Helsingi arkhiivides. 1930.-31. a. oli J. Vasara filosoofiateaduskonnas õppeülesandetaätjaks.<sup>13</sup> Samal ajal avaldas ta oma doktoriväitekirja mõisate reduktsiooni kohta Hiinimaal XVII saj. lõpul.<sup>14</sup> Sellele tumale oli J. Vasara jahtinud tema õppijõud prof. Aderbug. Dokumendi fakti sisaldas väitekirja oli põhendatud niilaltki mitrale puuodile (1678-1684) ja järgis baltisaksa historiograafia uskuju, kuna Karl XI valitsemisaja ja reduktsiooni uurimisel oli objektiks Rootsi kuningarvõimu ja kohaliku aadli vaheline võitlus, mitte reduktsiooni mõju talurahva majanduslikule olukorrale.<sup>15</sup>

Pärast doktoritöö kaitsmist sai J. Vasara õppeülesandetaätjaks üldajaloo dotsentuuris. Valikuliselt luges ta ka ühiskonnaprobleeme Eesti ja Põhjamaade ajaloost (peamiselt nii ajaloo kui ka majandusteaduskonna üliõpilastele). Alates 1938. aastast oli J. Vasara õppejõuks ülikooli majandusteaduskonnas.<sup>16</sup>

J. Vasara uuris oma teaduslikes töödes põhiliselt Eesti majandusajalugu, mille küsimuste

<sup>13</sup> EBL-i täienduskoide, le. 363-364.

<sup>14</sup> J. Vasara, Die große livländische Güterreduktion. Die Entstehung des Konflikts zwischen Karl XI und der livländischen Ritter- und Landschaft. 1678-1684, Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis), 15 Humaniora, XX, Tartu, 1930, xxii, Tartu, 1931.

<sup>15</sup> A. Katto, XVII sajandi Euh talurahvaüürimise käsitlemine kodanliku ühiskonnateaduses, Eesti NSV ajaloo küsimusi VII, TRÜ Toimetised, viirik 290, Tartu, 1972, le. 217.

<sup>16</sup> EBL-i täienduskoide, le. 363-364.

käsitlustes<sup>17</sup> ta põhines objektivsele faktilisele materjalile. J. Vasar rääkis nahtluse alla W. Reimani poolt välja-  
töötatud apologiseeriva „Rootsi aja“ skeemi<sup>18</sup> ja lähenes  
Poola valitumise perioodi (XVI ja XVII saj. vahetusel) uurimisele. Kuni Poola riigi ja sellega koos nn. Poola  
aja vastu Eesti oli tingitud, kodanlike Eesti  
ja Poola välispoliitilist lähemist 1930. a., mil  
Poola president oli Eesti viisidil. Kodanlike dik-  
tatuuri perioodi välispoliitiline konjunktuur nõudis  
„Poola aja“ hinnangu läbivaatamist.<sup>19</sup>

J. Vasar arendas oma seisukohta Poola võime ajas-  
tu majanduse kohta lõplikult välja ülevaatekirjas  
„Eesti rahva ajalugu“<sup>20</sup>, kus on tema kirjutatud  
peatükki „Poola aeg Eestis“. J. Vasar hindas poola-  
kate agrarpoliitika Eesti positiivseks. Arvestades  
Lõuna-Eesti majandusliku olukorra Põhja-Eesti omaga,  
mis asus vaadeldaval perioodil Rootsi võime  
all, jõudis järeldusele, et külvimaa talurahva ma-  
janduslik ja õiguslik olukord oli XVI ja XVII sajandi  
vahetusel kergem kui „Rootsi ajal“ XVII saj. „Poola-  
le. Aeldiselt oli tema tõlgendus talurahva olukor-  
rast sel ajastul tõenäolisem kui baltisaksa ajale-  
laste kontseptsioonid „halvast Poola ajast“.

J. Vasara 1930-ndate aastate teaduslikku tegevust  
tuleb hinnata ka ajaloolise allikmaterjali kogumise

<sup>17</sup> J. Vasar, „Kont XI taluüraegadevõitumise põhialuste väljakujunemine külvimaal a. 1681-1684“, AA, 1931, nr. 1-30.

J. Vasar, Eesti majandus Vene ajal XIX saj. keskpaigani, Tartu, 1937 jt.

<sup>18</sup> J. Vasar, Rootsi aja uunist uunist ja edaspidistest uunist uunist, uisti külvimaa nahtus, „AA“, 1930, nr. 1/2, lk. 27 jt.

<sup>19</sup> Э. Матвеев, Борьба за землю и собственность, Тарту, 1964, lk. 24-25.

<sup>20</sup> Eesti rahva ajalugu II, Toimet. J. Kibe, R. Oinas, K. Lepp, J. Vasar, Tartu, 1933, lk. 754-812.

ja publitsenimise pärast.<sup>21</sup> Ideoloogilises üldsunnitluses kaldus ta reaktsioonilistele niiskustadele ja interpretatsiooni esiti rahva minevikku kodanliku dirtatuu-ri üldisena.

1938. a. sai J. Vasara järeltulijaks üldajaloo õppetooli G. Blumpfeldt (sünd. 1902. a.), kes luges ben-quad keskaja ajaloo<sup>22</sup> ja juhatas pronninarikajutu-<sup>23</sup> tust.<sup>23</sup>

G. Blumpfeldt õppis 1924.-1930. a. Tartu ülikoolis Eesti ja Põhjalaade ning üldajaloo. Viimane omandas ta magistrinaadi. Seejärel täiendas ta end ülikooli teadusliku stipendiaadina Rootemaal, Riias, Kopenhaagenis ja Stockholmis. Alates 1935. aastast oli ta filosoofiateaduskon-<sup>24</sup> nas õppeülesandetahtaks Eesti ajaloo alal ja hiljem ka üldajaloo alal.<sup>24</sup>

Ajaloo bibliograafiline tegevus nõval<sup>25</sup> pühendas G. Blum-<sup>25</sup> feldt peamine tähelepanu agraarajaloole, eriti XIII-XVI sajandi põllumajandust Eestis. Temalt pärinevad ni-<sup>26</sup> mitatud ajaloo agraarajaloo ülevaated „Eesti aja-<sup>26</sup> loo“ (Eesti kirjanduse seltsi väljaanne) ja „Eesti majandus-<sup>27</sup> ajaloo“.<sup>27</sup>

Põhjalikumalt käsitles G. Blumpfeldt kaäine-Eesti,<sup>28</sup>

<sup>21</sup> Tartu ülikooli ajaloo allikad I. Academia Gustaviana, a) ühikud ja dokumendid, koostanud ja kirjandusliku varustanud Johan Vasara, Tõ Toimetised C. Annales XIV, Tartu, 1932.

<sup>22</sup> Tartu ülikooli loomute ja praktiliste tööde kava 1939. aasta II poolaastal, Tartu, 1939, lk. 13.

<sup>23</sup> Sama, 1938. aasta II poolaastal, Tartu, 1938, lk. 13.

<sup>24</sup> EBL-i täienduskoide, lk. 29.

<sup>25</sup> Vt. lähemalt III ptk., lk. 90.

<sup>26</sup> Eesti ajaloo, II köide, Eesti Kirjandus, Toimet. H. Kruus, Tartu, 1937.

<sup>27</sup> Eesti majandusajaloo I, Toimet. H. Lepp, O. Käär, J. Vasara, Tartu, 1937.

<sup>28</sup> Käänemaa. Muinasteaduslik, majanduslik ja ajalooline kirjeldus, Toimet. H. Habermann jt., Tartu, 1938.

uiti Saaremaa ajalugu<sup>29</sup>, kasutades sejuures ka Saare-  
nis ja Rootsi lüüvat arhiivimaterjali. Tema uurimused põhinevad mahuda allikainel kasutamisel ja olid analüüsiva iseloomuga. Sejuures võttis ta omaks baltisansklaste nimekoha talurahva nunnis-  
maistamise nimimurs, oletades seda võlastumisinga.<sup>30</sup>

Üldiselt tugeldes 1920.-30-ndatel aastatel Eesti rahvusest üldajaloo õppejõud oma teaduslikus uurimistöös peamiselt Eesti ajaloo nimimustega. Üldajalooost ilmus harvem mõni kirjutus (peamiselt P. Tavelilt), mis ei alustanud niivõrd teadusliku väärtusega kui ulkoige populaarse iseloomuga. Su oli tingitud tõutu ulkoale üldsuumitlusent arendada rahvuslikke teadusalanid - ulkoige etnograafiat, arheoloogiat, ajalugu, rahvalauleid jt.<sup>31</sup>

<sup>29</sup> Saaremaa, Muinasteaduslik, majanduslik ja ajalooline kirjeldus, toimet. A. Tuha, G. Blumfeldt ja A. Hammekann, Tartu, 1934.

G. Blumfeldt, Jooni taaniaegse Saaremaa agrariajaloost, "AA", 1931, m. 1 ja m. 2.

<sup>30</sup> V. Katto, XVII sajandi Eesti talurahvaküsimuse käsitlusel, lk. 234 j.

<sup>31</sup> R. Indro, Rahvuslike ja kodumaiste teaduste arendamine, "Akadeemia", 1937, m. 1, lk. 11.

B

## EESTI JA PÕHJAMAADE AJALOO ÕPPEJÕUD

Enimenes Eesti ja Põhjamaade ajaloo professo-  
riks Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas oli Arno Ra-  
fael Cederberg (1885-1948) loomest, kelle haigeduseministeer  
10. sept. 1919. a. kindistas ametine ja kes 1920. aasta  
jaanuaris saabus Tartusse.<sup>1</sup>

A. R. Cederberg õppis 1903.-1912. a. Helsingi ülikoolis aja-  
loogu, filosoofiat ja klassikalist keelt. Alates 1913. aastast  
oli ta Helsingi ülikoolis Põhjamaade ajaloo dotsent ja  
1914. a. kaitses ta doktoriväitekirja „Pohjais-Karjalaa  
kauppaalat vuonna 1721-75.“ Enne Tartu ülikooli ame-  
nist uuris A. R. Cederberg põhjalikult Laksamaa ja Skan-  
dinavia arhiivide materjali. Põhjalikult (alates 1904. a.)  
töötamise tulemusel arhiivides hakkas ta avaldama uurii-  
musi (peamiselt Põhja-Karjala ajaloost), mis põhinevad  
faktide põhjal allikmaterjalil.<sup>2</sup>

Tartu ülikoolis töötas prof. Cederberg 1. oktoobri 1928. a.<sup>3</sup>  
Ta rõhutas Eesti ja Põhjamaade ajaloo sünteetilist üli-  
koolis Skandinaavia osatähtsust ja uurimata hün-  
tundis nn. Rootsi aja vastu Eestis.<sup>4</sup> Sellest teemaistand

<sup>1</sup> „Päevaleht“, 1920, n. 21.

<sup>2</sup> „Päevaleht“, 1919, n. 202.

<sup>3</sup> Tartu ülikooli ühingu ja praktikanti teise kogu 1928. aasta ü-  
hiskokkole, Tartu, 1928, lk. 14.

<sup>4</sup> X. Kruus, A. R. Cederberg 50-aastane, „Eesti kirjandus“, 1935, n. 6, lk. 253.

oli enamuse tema juhatatud seminarigrupi üliõpilaste (O. Kiiv, J. Nason, E. Blumfeldt jt.) töid. Tagaplaanile Eesti ajalehe käitlemine jättis prof. A.R. Liederberg ajavahemiku 1918-1922, mil Eesti oli Vene riigi koosseisus (nr. nne aeg). See oli tingitud sodanliku ajalehtedele poliitilist tendentsi suhtest.

Autoriteetne pedagoogina nõudis A.R. Liederberg oma üliõpilastelt metoodilist tööd, täpset, põhjalikku ja teaduslikku. Kooskõla viis ta läbi koos rektorite ja õpetajatega - see võimaldas teaduslikus kasvatuses kasutada individualiseerivat meetodit ja õppida tundma õpilaste haldurusi ja võimeid, mida ta arvestas ja soodustas. Nii suutis ta kasvatada uusi ajalehelaste kaadri, kes rakendasid üliõpilaste õppejuhendina (H. Kruus, J. Nason jt.), arhiivistidena (A. Toom, O. Kiiv) ja keskkooliõpetajana (J. Kõnäs).<sup>5</sup>

Probleemile, kuidas anda üliõpilastele põhjapanus ajalehealane haridus Tartu ülikoolis, lisandis veel ühe vajaliku ülesandena, nagu arhiivide koostamine, mitmesuguste ajalehekirjanduste organiseerimine jt..

A.R. Liederberg koostas 1920. a. ühiskondliku kava Eesti arhiivide koostamiseks. Ta juhtis 1920.-1924. a. Riigikantselei juurde asutatud arhiivide tööd koordineerivat keskkust - Arhiivinõukogu, mille allu-  
rid Riigiarhiiv ja Riigi Keskariiv.<sup>6</sup>

Prof. Liederbergi initsiatiivil sai teoks ka Akademi-  
lise Ajalehe Seltsi ja selle ettevõtmiste käivitamine, ta juhtis Eesti Kirjanduse Seltsi ajalehteväljaandmist. Suurt tähtsust omandas ta kudemise loomisele Eesti

<sup>5</sup> H. Kruus, A.R. Liederberg 50-aastane, lk. 253.

<sup>6</sup> E. Brück, Eesti NSV Riikliku Ajalehe Keskariivi ajaleht, Nõukogude arhiivide 50. aastapäevale pühendatud juubelinõu-  
võtte mitmeajalid, Eesti NSV arhiivid, Tallinn, 1968, lk. 4-5.

ja tiste maade ajaloost vahel, eriti selle sõltis-  
tu osa mitmeid ajalooalastest rahvusvahelistest kong-  
ressidest (1928. a. Oskos jm.).<sup>7</sup>

Teadusliku uurimisto'o tulemusena ilmus A. R.  
Cederbergilt mitmeid ühikartikleid Eesti ajaloost, pea-  
minelt "Ajaloelise Ajakirja" raamatutes.<sup>8</sup>

Pärast prof. Cederbergi lahkumist jäi ülikoolis  
Eesti ja Põhjamaade ajaloo professori kohaks aastaks  
vabantüür. Aastail 1928-1932 täitsid seda õppe-  
ülesandel H. Lepp, A. Vildriik ja H. Kruus; kes hiljem  
saiid korraldajaks Eesti ajaloo õppeõududeks.

Hendrik Lepp õppis 1909.-1913. a. Tartu ülikoolis ja  
lõpetas ajaloo kandidaadina. 1919. a. jätkas ta ühik-  
nid õpinguid ülikooli stipendiaadina Eesti ja Põhja-  
maade ajaloo alal. 1920-ndail aastail pidas ta  
õppeülesandetahtjana leenguid Eesti ajaloo (peami-  
nelt majandusajaloo) ajaloo ja kaubandusteadus-  
konna üliõpilastele. 1931. a. kuitses H. Lepp doktoriväi-  
turija ja sai algul Eesti ja Põhjamaade ajaloo dok-  
tendiks, mis adjunktprofessoriks.<sup>9</sup>

Ajalooalase spetsialiseerumise H. Lepp nõu- ja majandus-  
ajaloole. Nüist avaldas ta artikleid "Ajaloelise Ajakirjas"  
ja ajakirjas "Lõõn"; samuti iseseisvaid  
publikatsioone.

H. Leppalt pärineb ühikstar nehtumine Karl XI talurahva-  
poliitikane. Vastupidiselt marxistlikule ajalookäsitluse-  
le, mis tunnistab rahvahulkaade määravat osa sotsiaal-  
poliitikane ja majanduslikus arengus, nägi H. Lepp

<sup>7</sup> Eesti ajalooalad tegelemine, lk. 30.

<sup>8</sup> A. R. Cederberg, kõnnekoht, joone Tartu-Põhja ülikooli ajalooalal I-II, Tartu, 1924 (äratrükik "AA" 1924); A. R. Cederberg, Artturi H. Vindkunen, AA, 1924, nr. 4; A. R. Cederberg, Johan Albert Ehrenströmi poliitiline minicoon Eesti ja Põhjamaade aastail 1787-1788, "AA", 1924, nr. 2 jt.

<sup>9</sup> Eesti ajalooalad tegelemine, lk. 301.

ajaloo arvuks liidumapaneva jõuna ünninime osa. XVII sajandi reformide läbiviimise nägi ta peamist tõukejõudu kuningas.<sup>10</sup>

Enne XVIII sajandi ja XIX sajandi alguse agraraajaloo uurimisel jätkas H. Tepp baltimaa historiograafias omaksvõetud sissehõlpsa raskendamist ja kujutas XVIII sajandit põllumajanduse stagnatsioonini perioodina.<sup>11</sup>

Reetiliselt ei piirdunud H. Tepp agraraajaloo uurimisel tõrjumata süntunni arundada ja piirdus faktide meemplitiivse kasutamisega.<sup>12</sup>

Sõjaajaloo välisandena nägi H. Tepp mitte ainult ühekülgselt puhtsõjaliste küsimuste käsitlemist, vaid ka sõjadest unida sõde majanduslike ja sotsiaalsete põhjuste taustal.<sup>13</sup> Suures määras ta ena vastavaid uurimustes<sup>14</sup> innagi rõhutama puhtsõjalisi ja diplomaatilisi sündmusi ning andis niist põhjaliku ülevaate jättes majanduslikud algtegurid kõrvale.

Kõige põhjalikumalt uuris H. Tepp Põhjasõda. Rah-tudes nn. Rootsi aja ülistamise kontseptioonist püüdis ta uski rahvast kujutada Rootsi võime suhtes lojalsena ja vältis fakti, mis tõendand uski talupue-gade venesõbralisust. Ta pooldas baltomandia troo-riat ja tõi esile Baltimaade, Rootsi ja Soome ühtekuun-luvust ning käsitles Rootsi kunides peitavat Põhjasõda ustlaste rahvuslike võitlusena oma vabaduse ust, nida ahvandas Venemaa idust.

<sup>10</sup> H. Tepp, "Talupuegade meite Rootsi aja lõpul, nisi küinmaal, AA", 1929, nr. 2, 3 ja 4.

<sup>11</sup> H. Tepp, "Põllumajanduse trooniline käsitlemine küinmaal XVII ja XVIII sajandil, ERA-i Aastaraamat IX-X, 1933/34, Tartu, 1934.

<sup>12</sup> H. Kigi, A. Ruusmann, E. Sarvel, "Talurahva" ja agraraajaloo uurimine, Leninlik etapp..., lk. 171 jj.

<sup>13</sup> H. Tepp, "Kui sõjaajaloo uurimine sinitut saarutinit ja taliniku välisandide", "AA", 1930, nr. 1/2, lk. 19 jj.

<sup>14</sup> H. Tepp, "Korva püramine ja lahing a. 1700 Tallinn, 1930; H. Tepp, "Põhjasõjaajaloo operatsioonid küinmaal 1701. a. lõpul ja 1702. a. jooksul", "AA", 1939, nr. 1; H. Tepp, "S. Suuremetsa riisutetud küinmaal 1701. a. ja 1702. a.", "Jõdu", 1931, nr. 29/30.

Uma töödes<sup>15</sup> kujutas ta Eesti talupidajatele pealekannetatud tunimist Rootsi riigiväe suu viilist au, olgugi et ta ei saanud ütelda laste sagedast põgenemist väitlustest.

Sisuliselt oli H. Lepa väide rahvuslike võrsete loomise ja olemasoleva kohta Põhja- ja Põhjamaade riikliku ühtsuse tahtmist, kuna Eesti ja Rootsi vahel olid kodanliku liikumise puudusel majanduslikud sõltuvussuhted.

H. Lepa suu kodanliku ajakirjanduse väljendatavate hinnata faktiline allikmaterjali kogumiseks. Tema uurimustes tehtud järeldustest ja hipoteteesid tuleb sehtuda teadusega.

Loome professori Lederbergi andekaimaks järeltulijaks Tartu ülikoolis Eesti ja Põhjamaade ajaloos tundmises oli Hans Huus.

H. Huus sündis 22. oktoobril 1891. a. Tartus. Tema haridus omandas ta Tartu Ühtsemeelsete ühiskonnas. 1914. a. astus ta Tartu ülikooli ajaloo õppima ja lõpetas selle 1923. a. magistrantuuriga Eesti ja Põhjamaade ajaloo alal. Järgnevatel aastatel oli ta ülikooli tudusliku stipendiaat Eesti ajaloo alal. Alates 1927. aastast leges H. Huus filosoofia-tuduslooma loenguid. Pärast doktoriväitkonda „Taluksa küsimine lõuna-Eestis XIX sajandi 40-ndatel aastatel“ kaitsmist 1931. a. valiti ta rahvusliku ning 1934. a. konna-liku Eesti ja Põhjamaade ajaloo professoriks.<sup>16</sup> Ülikooli oli H. Huus aastail 1934-1937 mentorina, kelle kaits-  
mis ülikooli autonoomia ja astus välja ülikooli faiseerimise vastu.<sup>17</sup> Tema konfliktiga ülikooli ja rahvaüksi

<sup>15</sup> H. Lepa, Rootsi aja mõjust Eesti ajaloole, "Tõden", 1936, nr. 43-44;  
H. Lepa, Eesti sõjaväe ja Tartu kaitses aastail 1704, "Tõden", 1933, nr. 7/8.

<sup>16</sup> Kõnnelehtogilini andmeid H. Huusi biograafiast. Koostanud Eva Naaning, Kodu-uurimise teated 1967, nr. 7, lk. 8 j.

<sup>17</sup> Akadeemik H. Huus 75-aastane, ENSV TA Toimetised. Ühiskonnateaduste sarja nr. 3, Tallinn, 1966, lk. 373.

valitsuse vahel, umaldati H. Kruusi kui demokraatia taotleja 1940. a. enimel poolaastal ühinevli õppetööst.<sup>18</sup>

Enimuses keeüliõppes ajaloost olid H. Kruusi päevapoliitilised teemad. Temalt ilmusid teosed „hinn ja küla Eesti“ ja „Taksa okupatsioon Eesti“.<sup>19</sup> Juba H. Kruusi magistritöö „Vene-kiini sõda (1558-1561)“, mis ilmus 1924. a. ka trükiti,<sup>20</sup> oli põhjalik traditsiooniline uurimus, mis ei ole aastatega kaotanud oma aktuaalsust.

Kõrgem hakkas H. Kruusi tegelema peamiselt kahe teema-riingiga ajaloost: ühelt poolt künne, mis on seotud XIII-XVI sajandi Eesti ajalooga poliitiliste küsimustega. Nüüd rõhutas ta saksa fodaalide agumise vastu suunatud võitluse poliitilisi ided. Teiselt poolt uuris H. Kruusi XIX sajandi talurahva alamkihi ja rahvusliku liikumist, mille kohta avaldatud töös näitas ta nende ühiskondlike jõudude tähtsust ajaste sotsiaal-majanduslikus arengus.<sup>21</sup>

Juba H. Kruusi teinud avaldatud doktoritöö<sup>22</sup> ilmusid tema kui uurija kaas tugemat külge. See oskus kaasaarvata idani anda minime ühiskondlik-poliitiliste sündmuste pinget, mis hindustas laia lugurõõnu ning kasutas sobilist fakte ja statistilisi-aruvalisi näitajaid, analüüsi allikaid ja teigi mõningaid õiguid järeldusi. Tema doktoriväitekirja kui kodanlikus Eesti teatud määral muuranguks Eesti talurahvaliidumise ajaloos uurimisel. Kruusi autor ei lohtunud marknistlikust metodoloogist, tõstatas ta ühe probleemi, mis hõlmas marknistlikke ajaloosi.<sup>22</sup> See uuris, kuidas rahvaliidumine kaasas välja valitsusvaid

<sup>18</sup> Tänu ühinevli looguse ja praktiliste tööde kava 1940. aasta I poolaastal, Tänu 1940 lk. 21.

<sup>19</sup> H. Kruusi, „hinn ja küla Eesti“, Tänu, 1920; H. Kruusi, „Taksa okupatsioon Eesti“, Tänu, 1920.

<sup>20</sup> H. Kruusi, „Vene-kiini sõda (1558-1561)“, Tänu, 1924.

<sup>21</sup> J. Kahu, „Arutlusi H. Kruusi 70-aastase“, ENSUVA Toimetised. Ühiskonna- ja teaduste seeria nr. 3, Tallinn, 1961, lk. 279.

<sup>22</sup> V. Haamägi, „Kans Kruusi 75. sünnipäevaks“, Ajaloos ja teaduses radadel, Tallinn, 1966, lk. 7-8.

ühiskondlikest tingimustest ja kuidas see avaldas mõju valitud parteide poliitikal ning millised tegurid soodustasid talurahvarahutuste liikumist.

Talurahva käsimist lõuna-Eestis 1840-ndail aastail näitles H. Kuumis mitte ainult, vaid sõnades ka liikumise. Kõige suurem propaagandist kindlas H. Kuumis ainult ühe väli tegurina, mis teatas taluühenduste teatavast paranemise kohta ühiskondliku oma majanduslikku ja õiguslikku olukorda.<sup>23</sup>

1920-ndate aastate lõpul arvas H. Kuumis, kuni ka teinud Eesti ajalehes käsimist vastu - nimelt rahvusliku liikumise vastu. Tema artiklil "Eesti talurahva välispoliitiline orientatsioon" ühendab kahte tumeat Eesti ajaloo, XIX saj. talurahvalikku liikumist ja rahvusliku liikumise käsimist. Selles näidatakse, et võideldes oma ekspluatatsiooniga vastu, oleksid Eesti rahvas abi kinnine.<sup>24</sup>

Rahvusliku liikumise oli selline olukord uurimisobjektiks kodanlik-natsionalistliku suunaga ajalehes (Artem Reiman, Anton Jürgenstein, Hendrik Priuts), kes väljendasid kodanliku mõtte konservatiivse osa vaateid ja pööranud antud probleemide käsitluses peatähelpanu ühiskondliku ja kultuurilikele kui "arutelu arutajate", kelles puudis näha natsionalistliku idealismi rajajaid. Et nende ajaloos uurimismeetod oli primitiivne, siis ei tehtud nn. arutajate käsitlused vahet memuaaride ja ajaleheslike uurimuste vahel.

Kuunang XIX sajandi lõpu ühiskondliku liikumise ajalehes käsitlused algas H. Kuumis uurimustega. Tema uurimisobjektid antud probleemidest oli rahva ajaloolise osa selgitamine kelles liikumises.

<sup>23</sup> H. Kuumis, A. Reusmann, G. Tavel, Talurahva ja agrariaalsete liikumise, "Linnaline kirjandus" lk. 174.

<sup>24</sup> H. Kuumis, Eesti talurahva välispoliitiline orientatsioon, "AA", 1923, n. 1.





teksti ning seadis väljaande trüki valmis. Raamat oli  
 küll suure<sup>34</sup> traditsioonide ja kodu-uurimustliku töö  
 kokkuvõtteks, kuid paratamatult avaldas alles kodan-  
 like diktatuuri reaktioonilise ideoloogia olemus - tõe-  
 riku oli vägivaldse valitsemise alusel kokkupanud ja vas-  
 tas kodanlike ajaloostate seisukohtadele, kes „andid  
 paremal juhul kunni juhuslikult väljaopitud too-  
 ruid fakte ja kujutand ajaloopistikum ümberkujul-  
 gi“, kes juures ei märgatud „et nanditult kõnide  
 idade ja kõnide erinevate tendentside juures püti-  
 vad materiaalselt tootlike jõudude seisundis.“<sup>35</sup>

Kuni 1940. aastani olid H. Huusi tööd allutatud ko-  
 danielikele historiograafiale omastele joontele. Tema uurimus-  
 tes puudub nihi kindel marxistlik käsitlus, alati ei ole  
 pööratud nihaldlast tähelepanu tootlike jõudude aren-  
 gule, ajaloostadumuste analüüs pole välja viidud kon-  
 flikti selgitamiseks tootlike jõudude ja tootmissuhete  
 vahel. Rahvusliku liikumise käsitluses ei pööratud  
 H. Huus nihaldlast tähelepanu talurahva sõtsiaalsede di-  
 ferentsumitele. Üldkäsitlus „Eesti ajalugu“ peatoimetaja-  
 jana jagas H. Huus kodanlike ajaloostate kontseptioo-  
 ne - ajalugu periodiseeriti poliitilise võime järgi (Root-  
 si aeg, Poola aeg jne.).<sup>36</sup> Ta ei suutnud rahvenda  
 tootmist kogu üht rahvust ja perekonnaliikide klami-  
 kuude ühtsust, olgugi „et kogu suure ajalugu on  
 olnud klami võitlemis ajalugu, et need üksteise vastu  
 võitlevad perekonnaklamid on alati oma eripähi toot-  
 mis- ja vahetussuhete, ühe sõnaga majanduslike

<sup>34</sup> V. Jäms, Hans Huusi osat Eesti kodu-uurimise arengus,  
 Kodu-uurimise teated, 1967, nr. 7, lk. 5-6.

<sup>35</sup> V. J. Kivi, Karl Marx. Lühine ülevaade eluost ja mõnuis-  
 mist, Tõend, 21 kd., Tallinn, 1953, lk. 40.

<sup>36</sup> H. Moonberg, Eesti NSV ajaloo historiograafiat, II osa, Tartu,  
 1966, lk. 12.

uhete produktid; et järelikult inimonna iga antud epohhi majanduslik struktuur moodustab selle reaalse aluse, millest lähtudes sõltub lõppnõukuvõtte sugu õiguslikest ja poliitilistest institutsioonidest koosnev puuliselt...<sup>37</sup>

Tamas ei kuulunud Hans Kruus kodanlike gjalootsuste reaktioonilinnam oma, kes erindand valitkusele lähedalrisrat suunda ja 1930-ndatel aastatel rajand oma meenurahvuslusiga tuud fasismile (J. Vassan, H. Tapp), vaid kodanlik-liberaalsete gjalootsuste demokraatlikku suuna (H. Noora, P. Tavel jt.) erindajana taotles gjaloo objektivistlikku käsitlemist ning tegi ära hinnalik töö' allikmatyali kogumisel, mida saab kasutada nõukogude gjalootsustes.

<sup>37</sup> F. Engels, 'Socialismi aremine utopiast teaduseks', K. Marx ja F. Engels, 'Valitud teosed' kahes köites, 5. köide, Tallinn, 1960, lk. 110.

C

## ARHEOLOOGIA ÕPPEJÕUD

Pöördepunktiks arheoloogia aremikse kodanlikes  
Eestis sai Eesti ja naabermaade muinasteaduse pro-  
fessori loomine Tartu ülikooli filosoofiateaduskon-  
nas. Siadkaks, kes endis õpetus nimetule usti arheo-  
loogidele ülikoolis, oli soomlane Arne Michal Tallgren  
(1885-1945).

A. M. Tallgren sündis 8. II 1885. a. Soomes Ruovesi kihel-  
konnas dirigenditöötaja pojana. Hõrgema hariduse omandas  
ta Helsingi ülikoolis aastail 1903-1905, lõpetades selle  
filosoofiateaduste kandidaadina. Ajaveheminädel 1907-  
1913 töötas A. M. Tallgren mitmel pool kooliõpetajana.  
Paralleelselt tegutses ta veel ajakirjanikuna (teinutas  
1910.-1919. a. ajakirja „Kotikuto“ ja alates 1919. a. ajakirja  
„Suomen Kuro“) ning arheoloogia alal, alles 1906.  
aastast Soome kodusuimise keskoimdonna liige. 1914. a.  
kaitus Tallgren oma doktoriväitexija ja 1919. a. sai  
ta maali-alkai arheoloogia dotsendiks Helsingi üli-  
koolis.<sup>1</sup> A. M. Tallgren oli oma aja parimaid Ida-Euroo-  
pa muinasteaduse tundjaid. Muurimiselikul ettearvel soori-  
tas ta rida rethi arheoloogilise ainesega tutvumiseks

<sup>1</sup> EBL IV, lk. 505 jj.

Skandinaaviast, Inglismaale, Prantsusmaale, Kesk-Euroopasse ja Doonau-maadele, korduvalt viibis ta Siberis.<sup>2</sup>

Aastail 1920-1923 töötas Tällgren Eestis, kuhu ta kut-  
suti arheoloogia õppejõuks üsti spetsialistide puudumi-  
n tõttu. A.H. Tällgren pani aluse arheoloogia-alasele  
uurimistöele Eestis: tema algatunud rajati 1921. a. üli-  
kooli juurde Arheoloogia Kabinetti, mille alusks said  
1943. a. asutatud „Centralmuseum Vaterländische Altertümeri“  
väike muuseum ja raamatukogu, mis koondati õpetat-  
tud Eesti Klubi, Eesti Rahva Muuseumi ja mitmete teiste  
muuseumide arheoloogilind kogud, käändijad ja vialand  
raamatukogud.<sup>3</sup> Kabinetti kogunid täiendas muuseum ning  
ülikooli juures kujunes välja arheoloogia uurimiskeskus  
kodanlikes Eestis.

Üliõpilaste praktikiste hajutatuse, suurste uurimisretkede  
ja inspekteerimisreiside tul alustas soome arheoloog  
hinnismuististe arvelevõtmist ja kirjeldamist Eestis, mis-  
juures kasutati ära ka XIX saj. lõpul üsti arjaamas-  
taja-arheoloogi J. Jungi poolt kogutud materjal. See  
töö viidi viidi lõpule 1927. aastaks, täiendavate and-  
mete kogumine aga jätkus ka edaspidi. Hinnismuis-  
tiste kirjeldamine ja arvelevõtmine lõi baasi arheolo-  
ogiaalaks õppe- ja uurimistöoks ülikoolis. Arheoloogia-  
teadust edendas 1925. a. rehtistatud muististe kaits-  
kodus<sup>4</sup>, mille läbiviimise algatajaks oli kunstiajaloo-  
lan T. H. Kjellini ja etnograafi J. J. A. Mannineni kõrval  
A. H. Tällgren.

Tällgrenil tekkis vahetult pärast Eestime saabumist  
mõte rajada sin rationally muinasjäänuste kaits

<sup>2</sup> Eesti avalikud teadused, lk. 328.

<sup>3</sup> Tartu ülikool sõnas ja pildis, lk. 89 j.

<sup>4</sup> Rügi Teataja, 1925, nr. 111/112, lk. 603-605.

Soome ja Skandinaavia uskjul. Tä eitas vastava ettepaneku haridusministriumile kus valmis seadus en-olgne variant, mida ülikoolis täiendati ja parandati. Seadus jaotas muinuskaitsega seotud töö ülikooli Arheoloogia ja Kunstiajaloo Kabineti ning Eesti Rahva Muuseumi vahel. Enne 1925. aastat oli Arheoloogia Kabinet osa üldisest enajaleeliste muinajäätiste kaitsel juba teinud: üliõpilaste olid valmistanud kihelkondade antiivaarilis-topograafilisi kirjeldusi, mis võeti aluseks kehtestavale riiklikule registreeritud korduskaardimise. Üliõpilaste-stipendiaatide poolt kogutud allikmaterjali olul harras kabinet avaldama oma teinutiste sarja, mille umar-giks oli panna ka lüüsi ringkondadele arheoloogiliste väljakaavimiste ja muinasteaduslike töö tu-lumusi.<sup>5</sup>

Murjana on Tallgren laia silmaaringi ja suurt töö-võimet. Kolmeaastase Tartus viibimise vältel muutis ta peda-googilise ja organisatoorse tugevuse kõrval läbi töötada kogu Eesti arheoloogilise materjali ja kirjutas mitmeid valandite artikleid. Ülikoolis loetud arheoloogiauurustest kannas välja rahvusvaheline üldistav töö "Zur Archäologie Estlands."<sup>6</sup> Tundes kogu Ida- ja Põhja-Euroopa arheoloogilist ainet käsitles A.H. Tallgren Eesti muinasteaduslike ma-terjali rahvusvahelisel taustal. Vaatamata sellele, et sellel tööil on esmakordselt pühendatud teatavat tähele-panu muististe topograafiale, jääb <sup>kohati</sup> suurimuse tipoloogilise metoodi kasutamise ja formaalsuse esemete käsit-luks. Etnilises sünnimuse püüab Tallgren töötada,

<sup>5</sup> H. Schmidtshelm, 10. aastat enajaleeliste muististe kaitsel, Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XI, 1927-28, 1937, lk. 2 jj.

<sup>6</sup> A.H. Tallgren, Zur Archäologie Estlands I. Von Anfang der Periode-lung bis etwa 500 n. Chr., Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis B III, 6. Dorpat, 1922; II. Von 500 bis etwa 1250 n. Chr. Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis B VIII, 1. Dorpat, 1925.

et laste vanemad olvat sündunud Eesti territooriumile idast umbes mil ajaarvamise alguses madalal kultuuritasemel ning hõimudena jõe alls pärast kokkupuudet germaani kultuuriga olvat saavutanud kõrge ma arenguastme.<sup>7</sup> Tallgrena tunnus on muinasjäänuste sortamine omaaegste looduslike tingimustega. Seejuures märkas ta, et ühe või teise enajalvo perioodi arheoloogilise ainese levikus kajastub vastava ajaajärgu majandus, kuid muistis majandusega seotud probleemide põhjalikuma uurimisega ta ei tegeleud.<sup>8</sup>

Soome arheoloogi tegevusel Eestis olid konkratsed tagajärjed, mis edendand arheoloogia teaduslikku ja uurimulikku tähtsust kodanlikes Eestis.

i A.H. Tallgrena etvõtmisel formerus üliõpeli arheoloogia Kabinett, mis kujunes 1920-30-ndail aastail arheoloogilise uurimistoõ keskusks Eestis.

ii Kõia pedagoogina ja noorte arheoloogiahuviõõ inimestajana töötas ta koos üliõpilastega Eestis leiduvate riinismuististe kirjeldamisel ja registreerimisel.

iii Tallgren juhatas arheoloogilise kawatamisel Eestis, saadud materjali kantas ta oma uurimustes.

iv Tegutses aktiivõõl Eesti Rahva Muuseumi juhatajana emehena 1921.-23.a. ja pärast lahkumist valiti muuseumi aukõõmeks.<sup>9</sup>

v Avaldas kirjutiini Eesti muinasajast ajakirjanduses,

<sup>7</sup> Eesti NSV ajalugu, i köide, Toimet. A. Vana, Tallinn, 1955, lk. 9.

<sup>8</sup> L. Jaanits, E. Toninon, Arheoloogia areng, Leninlik etapp..., lk. 109-210.

<sup>9</sup> F. Linbrock, Eesti Rahva Muuseum 1909-1934, Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat IX-X, 1933-34, Tartu, 1934, lk. 23.

et populariseerida arheoloogiat.<sup>10</sup>

Pärast lahkumist Tartu ülikoolist jätkas A. H. Tallgren õppejõuna tegevust Helsingi ülikoolis. Tuntuim arheoloogiline õpetamine Avdanlinus Bertsi valiti ta 1932. a. Tartu ülikooli audentoriks.<sup>11</sup>

Aastail 1923-1925 oli filosoofiateaduskonnas A. H. Tallgreni järglasena arheoloogiaprofessori ametikohal Birger Nerman (sünd. 1888. a.) Rootsi.

B. Nerman õppis Uppsala ülikoolis ja 1913. a. omandas doktorikraadi. 1919.-1923. a. ja taas alates 1925. aastast oli ta skandinaavia ja võrdleva keeleteaduse ning skandinaavia saagadele dotsendiks Uppsala ülikoolis. 1938. a. asus ta Rootsi Riigi Ajaloo Muuseumi direktori kohale Stockholmis.<sup>12</sup>

Ollis Tartu ülikooli õppejõuks, uuris B. Nerman peamiselt skandinaavia ja Ida-Baltimaade vahelisi sidemeid aastatuhande tüüpi poolel ja ü aastatuhande algul. Ta uurimismetodiks oli riigilise allikate nõrjutamine arheoloogilise materjaliga. Sujuvus hindas ta normannistlikku teooria pooldajana üle läänepoolseid kultuuride mõju.<sup>13</sup>

Ka ainetundjana ja organisatorina viis B. Nerman lõpule ka Arheoloogilise Kabineti rajamise, mille tööd ta juhtis Tartus viimise ajal.

Bertsi arheoloogiat otsustavalt puudutavaid töid on nimetatamisväärtim „Archäologische Untersuchungen bei Torsön.“<sup>14</sup>

<sup>10</sup> A. H. Tallgren, Richard Hausmann arheoloogina, „AA“, 1922, m. 2.; Bertsi ajalooline liikumata muinasjäänused, „AA“, 1922, m. 4.; jt.

<sup>11</sup> EBL-i täienduskoide, lk. 327-328.

<sup>12</sup> Sealsamas, lk. 216.

<sup>13</sup> L. Jaanits, E. Tõnisson, Arheoloogia aare, deimlik etapp..., lk. 210.

<sup>14</sup> B. Nerman, Archäologische Untersuchungen bei Torsön, õpetatud Bertsi tein. Aastaraamat 1924, Tartu, 1926.

Prale B. Normanit kannaid ülikoolis Eesti ja naaber-  
maade muinasteadust õpetama eesti arheoloogid - Hanni  
Moora (1900-1968), Evid laid (1904-1961) ja Richard  
Andremo (1900-1961).

Hanni Moora sündis 2. III 1900. a. Palamux kihelkonnas  
veneläentütu perekonnas. Keskkoolidus omandas ta  
Tartu naalkoolis. 1917. a. astus H. Moora Tartu üli-  
kooli astitvadust õppima, kuid aasta pärast vahetas  
ta teaduskonda ja 1925. aastal lõpetas ta ülikooli  
magistriksaadiga muinasteadus alal. Stuudiumi kõrval  
töötas H. Moora Arheoloogia Kabinetis abijõuna ja kon-  
kvaatori kohusetäitjana. Pärast magistriksaadeti saa-  
vutamist oli ta kolm aastat ülikooli teaduslik  
stipendiaat arheoloogia alal ja täiendas end Eestis  
ning välismaal.<sup>15</sup>

1927. a. alustas H. Moora loengute pidamist ülikooli  
filosoofiateaduskonnas ja 1930. a. valiti ta professori  
kohusetäitjaks Eesti ja naabermaade muinasteadus alal.  
Pärast doktoriväitrija kaitsemist 1938. a. sai ta  
konkreetseks professoriks.<sup>16</sup> Töö kõrval õpetajana lõi  
H. Moora aktiivset tegevust mitmetes seltsides ja ühin-  
gutes: ta oli Eesti Noorsoo Rahvusliku Liidu, üliõpilaste  
seltsi „Väljisto“ ja tüütu ühingute asutajaid, alates  
1926. a. võttis ta osa õpetatud Eesti seltsi juhatuse  
tööst ja oli Eesti Rahva Muuseumi valituse liige.<sup>17</sup>

Väljaspool ülikooli oli H. Moora tuntud silma-  
päästva muuseumitöötajana. Museoloogia-aland tead-  
mised said alguse õpingupaevilt ülikoolis, mil

<sup>15</sup> EBL III, lk. 323-324.

<sup>16</sup> Akadeemia Hanni Moora 60-aastane, ENSV TA Toimetised  
IX köide, Ühiskonnateaduste seria, Tallinn, 1960, lk. 89.

<sup>17</sup> Eesti avalikud teated, lk. 195.

A. H. Tallgren 1921. õppeaastal luges loengudunnist "Muuseumide korraldamist ja antikvaariate kaevanduste ajaloost Põhjamaadel", kus esmakordselt Eesti tutvustati kaasaegse muuseumiteaduse alused. Soome arheoloog oli ikkagi tihedalt seotud Eesti Rahva Muuseumi tööga ja suunas ka oma õpilastele tööd. Nii läks 1922. a. suvel H. Moora koos tütre üliõpilastega ümber Saaremaa muistiskid. Ta oli esimene montant Eesti Rahva Muuseumiga ja viiti tulemustest hõlpsasti muuseumi koostöö muuseumiga siis, kui H. Moora astus ülikooli õppejõuna hilmapäev arheoloog kodanikusse. 1927. a. korraldas ta koos H. Lehmidt-Heilmiga muuseumi hoones Raadil alalise arheoloogilise ekspeditsiooni<sup>19</sup> ja kirjutas vastava näituse juhi.<sup>20</sup>

Pärgu lõik üsti arheoloogid 1920.-30-ndail aastail pühendas H. Moora oma muuseumis peetähelepanu vanemale rauaajale. Ta tutvus hästi kui kogu Ida-Baltikumi ala arheoloogilise ainega, sest see võimaldas käsitleda kõige Ida-Baltimaade vastavaid probleeme. Mitmed väljasaaravimind hästi teavitati muuseumil paiknevatel muinasjäänustel korraldas H. Moora ikkagi, tulemuste avaldas aga artiklitena.<sup>22</sup>

Täpsema analüüsi vanema rauaaja kohta hästi andis ta oma doktoritöös "Die Eisenzeit in Estland bis etwa 500 n. Chr.", mille värsitus on ulkoige vastava arheoloogilise materjali?

<sup>19</sup> Tartu ülikooli ettevalmistuse kava 1924 - peolaastal, Tartu, 1921, lk. 11.

<sup>19</sup> J. Linnus, Kari Moora ja Etrograafiamuuseum, ERT-i Aastaraamat XXIII, Tallinn, 1968, lk. 351.

<sup>20</sup> H. Moora, Muinasteaduslike kogude juht, I ja II trükk, Tartu, 1927 ja 1931.

<sup>21</sup> L. Jaanits, E. Tõnison, Arheoloogia aine, deimilise etapp., lk. 213.

<sup>22</sup> H. Moora, Ausgrabungen älterer Bronzezeitlicher Hügelgräber im Kreis Jenkajala. Pieminekli Valdes Materiale Kõigjumi, Arheoloogilises Raamti 1, 3. Riga, 1928.



arheoloogilisi probleeme, vaid tänu kompleksile lähenemisevi-  
 rdele soogu muistis majandus, kultuuri, välisühenduste  
 ja etniliste vahetuste olukorda. Need käsitlused olid  
 vähestes turviliinides ühvaatlikult Eesti erijalavast. Aasta-  
 matala kodanlikus ajaloo teaduses valitsvate vene- ja  
 Poola-vene-vastastele nationalismile, arestas H. Moora  
 arheoloogia saavutusi naabermaades ja Poola-vene hii-  
 dus. Ta soovis arheoloogiaaland teadmisel teiste <sup>28</sup>  
 traditsioonide (etnograafia, rahvalaule jne.) saavutustega.

Õppejõuna hämmastas H. Moora oma laengute suu-  
 laajad probleemide valgustamine kasutatud faktilise  
 materjali rikkusega ja sellest tulenevate üldistuste  
 täpsusega. Ta jättis üliõpilastele nehtlikult suure  
 inimliku uurimisteamade valimise ja allikate leid-  
 mine. Järgmisel nõudis ta traditsioonilise ma-  
 terjali kasutamise kõval ka keelelise aine ja  
 arhiivilise arestamine. Harri Moora rõhutas tea-  
 dus kui turviku läbi perspektiive ja nõudis, et  
 iga üliõpilane tunnetaks oma kohta selles idan-  
 likumises. <sup>29</sup>

Kodanliku Eesti tähtsaima ja tunekama arheo-  
 loogiaprofessori H. Moora kõval tuleb nimetada  
 ka teist üliõpilasi muinasteaduse õppejõudu -  
 Eerik Laidu (endine perekonnanime Ostrou, 1904-1961),  
 kes lõpetas 1927. a. Tartu ülikooli magistriõppe-  
 ga arheoloogia alal. Töötas ta ülikoo-  
 li traditsioonilise stipendiaadina (alguks muinasteaduse,  
 mis <sup>etnograafia</sup> arheoloogia alal) Tartus, Helsingis ja Poola-vene  
 Laidus. <sup>30</sup>

<sup>28</sup> A. Jaanits, E. Tõnisson, Arheoloogia areng, Leninlik etapp..., lk. 115.

<sup>29</sup> J. Linnus, Harri Moora ja etnograafiamuuseum, ERA-i aastaraamat  
 XIII, lk. 354.

<sup>30</sup> Eesti avalikud teated, lk. 140.

Alates 1930. aastast oli E. Laid filosoofiateaduskonnas vahetult õppeülesannete täitjana arheoloogi alal. Tema tunnus Eesti arheoloogilise uurimise 1920.-30-ndail aastail on teostatud väljakaavamised linnustel, mis on olulisimaks äinaks noorima rauaaja uurimisel ja osavõtt muinuskaitse korraldamistöödest (iku oli ta alates 1936. a. muinuskaitse inspektor). Linnustest kui noorima rauaaja peamised muistisliigid koos-  
tas E. Laid ülevaate<sup>31</sup> juba 1920-ndate aastate alguses. See tugines linnuste väliste joonte kirjeldustele ning ei võimaldanud seda muististe-rühma kronoloogiliselt ega funktsionaalselt liigitada.<sup>32</sup>

Peenikuna võttes arvesse arheoloogiauurimise aastail 1920-1940 rammu edasi. Eesti kodanlikud arheoloogid ütavad baltisakslaste (A. Friedenthal jt.) kontseptiooni, et Baltimaal arus minevikus gumaa-  
ni demokond. Need samal ajal toetavad nad nende väärarusaadust, et kohalike rahvaste kultuur arus tuguvad läänpoolsete mõjutuste all. Riiklari alahinnati asti ja kaasi hõimude majanduslike ja kultuurialand sekteid. See oli tingitud kodanliku galeeteaduse tendentslikust inloomust.

Kodanlik arheoloogia tugines küll sõjaväe fantiklike materjalile, kuid kuna ei mõistatud tootmiskäsi ja rahvahulka põhilist osa ajaloo protsessis, jõuti fantikloogia üldistamisel teadus-  
likele järeldustele. Muistis kultuuri liikumapanevaks

<sup>31</sup> E. Laid, Eesti muinaslinnad, Tartu, 1923.

<sup>32</sup> D. Jaanits, E. Tonisson, Arheoloogia aareng, leninlik etapp..., lk. 215.

jõuks peeti välismõjurid.

Kodanliku perioodi arheoloogilastest saavutustest tuleb peamiselt hinnata kogutud faktilist allikmaterjali.

Märgimisväärsid edusamme saavutati ka arheoloogia õpetamisel Tartu ülikoolis, kus arheoloogia muutus õppeainena sama tähtsaks kui teised ajaloo distsipliinid ja kus anti hoides enimesele üksi rahvuselt arheoloogidele (H. Tehmiedehelm jt.), kus jätkandid Noorusjude Bertis oma teaduslikku tegevust.

Siinse juba Andrei Karamin õpetas 1912-1916 a. Tartu ülikoolis, kelle õpetus ja teaduslik tegevus oli peamiselt seotud Eesti rahvuslusega ja ajaloo, muuseumi ja etnograafia teadusega. Karamin tegeles ka etnograafia ja muuseumiteadusega. Karamin tegeles ka etnograafia ja muuseumiteadusega. Karamin tegeles ka etnograafia ja muuseumiteadusega.

Karamin tegeles ka etnograafia ja muuseumiteadusega. Karamin tegeles ka etnograafia ja muuseumiteadusega. Karamin tegeles ka etnograafia ja muuseumiteadusega.

Karamin tegeles ka etnograafia ja muuseumiteadusega. Karamin tegeles ka etnograafia ja muuseumiteadusega. Karamin tegeles ka etnograafia ja muuseumiteadusega.

D

## ETNOGRAAFIA ÕPPEJÕUD

Etnograafiline uurimistöö kodanlikes Eesti lühis uskuja loomust, kus etnograafia oli juba 1880-ndail aastail hakanud erksina teadusena arenema. Eesti spetsialistide puudumisel kutusiti Eestim 1920-ndate aastate algul soome etnograaf J. J. A. Manninen (1894-1935), kes pidi asuma Eesti Rahva Muuseumi direktori kohale. Tema tööleakeminega 1922. a. jaulis algaski Eesti etnograafia kui teaduse erksine arengu-  
töö.<sup>2</sup>

Ilmari Justus Andreas Manninen õppis 1912.-1916. a. Helsingi ülikoolis soome-ugri etnograafiat, rahvaluu-  
lit, ajalugu, soome kult ja kirjandust. 1922. a. omandas ta filosoofiateaduste litsentiaadi maadi.  
Enne Eestim tulekut töötas J. Manninen Naanta-  
lis koolijuhataja. Seal rajas ta 1919. a. linna-  
muuseumi, mis andis talle praktilisi kogemusi  
muuseumitööks.<sup>3</sup>

Kui J. Manninen arus Eesti Rahva Muuseumisse tööle, kins tal us ülesanne kelle arit'ik töö" põhjalikult ümber korraldada ja vira nasltsi

<sup>1</sup> F. Huinbock, Eesti Rahva Muuseum 1909-1934, ERM-i  
Rastaraamat IX-X, Tartu, 1934, lk. 27-28.

<sup>2</sup> Sealsamas, lk. 38.

<sup>3</sup> EBL II, lk. 300-301.

poolt ülalpeitava tagasihoidliku konservatiivse arvamuse  
niihulge konservatiivse tõe.

Tartus tegutsedes ei püüdnud J. Manninen ainult  
muuseumitöö metoodikindla juhtimisega ning teadusliku  
uurimistegutsusega, vaid alustas peagi etnograafide ette-  
valmistamist Tartu ülikoolis. Alguel pidas ta loenguid  
õppuülesandetaiijana, alates 1924. a. aga etnograafia-  
dotendina. J. Mannineni uus ja pool aastat väldanud  
tegevus õppejõuna oli nii tagajärgenas, et kui ta Ber-  
ti lahkus, võidi õigustatult rääkida tema loodud  
uusi etnograafide loomist.

Dotentuuril avalengus rõhutas J. Manninen, et etnograa-  
fia peab olema vanavana uurimisel põhinev teadus ja  
etnograafilise uurimistöö peasäändidena Ber-  
ti järgmised ülesanded:

- 1) kirjeldava üldnähtluse loomine Eesti emelidest vanu-  
vanast
- 2) vanavana tüpsoloogiliste tunnuste määramine ja nende  
arengu jälgimine
- 3) tähtsamate emelide geograafiliste levialade kindlak-  
sigemine ja etnograafiliste kultuuripiirandade määra-  
mine
- 4) Eesti ja naaberrahvaste emelide vanavana sugulus-  
suhete väljankitamine.<sup>6</sup>

Niis programmipunktides on silmas peetud konservatiivse  
lokaalsete tegurite mõju matuuaalsele kultuurile ja  
ei ütata ühtkiid jöoni naaberrahvaste kultuurides.  
Que momentina eritati nõue kindlaks määrata Eesti

<sup>4</sup> F. Linnus, Ilmari Manninen. In memoria. ERHi aastaraamat  
XI, Tartu, 1937, lk. 5-6.

<sup>5</sup> F. Linnus, Eesti etnograafia kindid saarutun ja taluridu  
ülesanded, "AA", 1930, nr. 1/2, lk. 4P.

<sup>6</sup> J. Manninen, Etnograafia tegutsuspäridest ja nihtidest Ber-  
ti kirjandus, 1924, nr. 12, lk. 530 j.

etnograafilind kultuuripiiridonnad. See tingis materiaalse lüüdi lüüdi kaardistamine, mis oli tähelepanuväärne uuendus etnograafias ja viis lõpuks etnograafiliste atlaste koostamiseni. 1920-ndail aastail oli Eesti üks esimene mait Euroopas, kus lühemaajade tegemine muutus pidevalt kasutatavaks meetodiks etnograafilis uurimistöös.<sup>7</sup>

Et saada kaardistamiseks üldmaailmisi andmeid, hakati kasutama kühitluslehti. Need saadeti kühitlile ja õpilaste abil hangiti marmilult andmeid mitmesuguste etnograafiliste nähtuste lüüdi kohta Eestis. Ajarahemikul 1925-1927 väljantati kühitlile 5 kühimuskava (1925. a. kühimuskava „kühede etnograafiliste nähtuste maatriksiliku lüüdi“; 1926. a. „Etnograafilise kühimise“ jne.), millele tulnud vastused olid hinnatavad oma arvukuse poolest. Sisuliselt olid need aga sageli lühikesed ja pealiskaudsed, kuna koostati vähimite poolest. Sellele vaatamata osutus lühemaajade koostamine Eesti teatav rüümi väikse tõttu selle võituga tulemuseks etnograafilis uurimistöös abivahendiks.<sup>8</sup> Lühemaajad ilmunud Eesti Rahva Muuseumi aastaraamatuis ja need kasutati etnograafide poolest oma uurimistes.<sup>9</sup>

Kultuurogograafilis kaardistamine alustati tehtud Eesti teatav rüümi etnograafilise liigenduse on lühendatud põhijoonetel sinnitust ja kühimise etnograafilis uurimistöös.

Ühtemaaailine töö etnograafiliste riigiliste kogumise algas J. Hannineni juhtimisel 1923. a. suvel, mil

<sup>7</sup> A. Niis, Etnograafilis mõtte arengu põhijooni, kühiliku etapp..., lk. 234.

<sup>8</sup> J. Niis, Etnograafia Muuseumi teatav materjali kogudest, Etnograafia Muuseumi aastaraamat XVI, Tallinn, 1959, lk. 301-306.

<sup>9</sup> Näitiks: F. Kleinbock, Die materielle Kultur der Esten, Tartu, 1932.

Eesti Rahva Muuseum saatis 13 stipendiaati (peamiselt etnograafia üliõpilastele) konnutele ühannetega sihelkonnadele. Stipendiaatide poolt koostatud sihelkonniti sistematisitud kirjeldused rahvariistest, elatusaladest jm. pauid alus muuseumi arhiivi etnograafiakollekteeriate jaoks. 1920.-30-ndail aastail laekus arhiivi 127 kirjeldust kokku 15 582 tustilhenüüga.<sup>10</sup>

Etnograafilisest teaduslikust uurimistööst sõndas dr. J. Manninen tähelepanu Eesti ja naaberriikide kultuuride suhte analüüsile. Ta püüdis seda selgitada materiaalse kultuuri ühikutele kaupa.

J. Manninen kirjutas ka monograafiaid Eesti etnograafiast „Eesti rahvariiste ajalugu“<sup>11</sup> ja „Die Sachkultur Estlands“<sup>12</sup> põhinevad võrdlus-analüütilisele meetodile, kusjuures võrdlustes on kaardatud laia territooriumi. Selline tähtsustamine illustreerib materjali ja raskendas koguvõtte ülevaate saamist, mida J. Manninen nimetatud töös ei eritagi. Võrdlused jäid tihti formaalseteks ja mehaanilisteks ning eraldused vastavaid nähtusi põhjendatud lokaalset tingimustest.<sup>13</sup>

1928.a. nimetatati J. J. A. Manninen kui silmapaistev etnograaf Soome Muinusteadusliku Seltskonna etnograafilise osakonna juhatajaks ja 1929.a. jaanuaris lahkus ta Eestist. Kurma tõttu 1935.a. jäi tal põhitoos „Die Sachkultur Estlands“ planeeritud viimane osa, kus oli kavatsus teha koguvõtte Eesti materiaalse kultuuri naaberriikide kirjelduslikest kultuurilainetest, lõpetamata.<sup>14</sup>

<sup>10</sup> J. Kinnus, Etnograafia Muuseumi teadusmaterjali kogudest, lk. 301.

<sup>11</sup> J. Manninen, Eesti rahvariiste ajalugu, ERH: Aostaraamat III, Tartu, 1927.

<sup>12</sup> J. Manninen, Die Sachkultur Estlands. I. Band. Tartu, 1931; II Band. Tartu, 1933.

<sup>13</sup> A. Värs, Etnograafilise mõtte arengu põhijooni, Leninlik etapp., lk. 235.

<sup>14</sup> J. Kinnus, Ilmari Manninen. In memoriam, lk. 6.

Edaspidine etnograafiline uurimistöo" kodanlikus Eesti 1930-ndatel aastatel dreeus dr. J. Mannineni rajatud suunas. Selle järgijains olid eelkõige soome etnograafi õpilane Ferdinand Kinnus (endine peenonna nimi Künbock, 1895-1942) ja Gustav Ränd (sünd. 1902.a.)

F. Kinnus sündis Abjandimaal kaitöölik peenonnas. Keskharidus sai ta Tartu gümnaasiumis ja pärast selle lõpetamist 1915. a. astus Tartu ülikooli, mille lõpetas 1927. a. magistrinraadiga etnograafia alal. Tugjand oli F. Kinnus kahe aasta jooksul ülikooli teaduslik stipendiaat ja töötas Tartus, Käbis ja Soomes. 1934. a. riigimurestul saadeti ta Balhi Instituudi poelt Stockholmis teaduslikule uurimistöole. 1920.-30-ndail aastail töötas F. Kinnus ka Eesti Rahva Muuseumis.<sup>15</sup>

Alates 1930. aastast luger ta ülikoolis etnograafist leenguid.

Gustav Ränd, kes sai filosoofiateaduskonnas õppeülesandetahtjans etnograafia alal 1934. a., sündis 1902. a. Vaarumaal. Enialgu omandas ta algkooliõpetaja kutsu pedagoogilistel kursustel Huumaares. 1925. a. astus ta Tartu ülikooli filosoofiateaduskonda, mille lõpetas 1931. a. magistrinraadiga.

1939. a. kinnitati G. Ränd adjunktprofessoriks etnograafia alal.<sup>16</sup>

F. Kinnus ja G. Ränd juhtinid 1930-ndail aastail etnograafilist uurimistöod kodanlikus Eestis. Oma uurimustes pidanid nad peamiseks oliviku probleemiks, mis pidid vüma soome-ugri üngkultuuri omapära väljaselgitamiseks.

<sup>15</sup> Eesti avalikud tegeand, lk. 151.

<sup>16</sup> EBL-i täienduskoide, lk. 285.

Näidemi'sväärsid tulemusi saavutanud Eesti kodanlikud etnograafid teadusala ühiskonnimeeste käitlemisel, kuna nad põhinevad oma monograafias<sup>17</sup> olgugi ühele faktile matjale. Nii F. Hinboeck kui ka G. Ränd rõhutanud vajadust tunda naaberrahvaste etnograafiat, et selgitada naabumaade mõju Eesti, niti selle aineline kultuurile. Ei ütatud voodaste ja uulaste kultuuride ning kodanlikus Eesti aenus nõuko-  
gude etnograafidega ingi mõningane koostöö - J. Kanninen oli inkiinelt tuttav nõukogude jahtiva etnograafi Dmitri Zeleniniga, sellega 1930-ndail aastail pidamisid ka tünd uusi etnograafid.

Avaatamata sellele, et idealiste aluste poolest oli etnograafia kodanlikus Eesti perioodil nationalistlik ja maia rahvakultuuri idealiseeriv, ei ütatud täielikult majanduslike faktorite mõju rahva aineline kultuuri. Sigavamate järelkusteni majanduslike tegurite akaluusimise ei jõudud.

Eesti kodanlik etnograafia ei lähtunud avaliku poliitilise reaktsiooniga ning ei lähtunud rahvusliku iselatsionismi printsiibist. Tunnistati Eesti kultuurisid teiste maadega ja püüti neid määratleda. loodi teadusliku vääratunga ajaloolis-geograafilise uurimismetod, mida suurt onlt on võimalik rakendada ka Eesti nõukogude etnograafias.

<sup>17</sup> G. Ränd, Piipri kalastusk, Tartu, 1934; G. Ränd, Saaremaa taluühitind. Etnograafilise uurimuse I, Tartu, 1939; F. Hinboeck, Kõli- ja pattmüürid, ERM-i Aastaraamat I, Tartu, 1925; F. Hinboeck, Puulukud, ERM-i Aastaraamat II, Tartu, 1926; F. Hinboeck, Aiste ja väikemate sulund Eesti, ERM-i Aastaraamat V, Tartu, 1929; jt.

€

## KUNSTIAJALOO ÕPPEJÕUD

Määrava tähtsusega Eesti kunsti ajaloo uurimise ja kunstiajaloolaste ettevalmistamiseks oli vastava professiivani ametamine Tartu ülikooli juurde 1919. aastal. Esimeseks korraldas kunstiajaloo professoriks kutitati 1922. a. rootslane Tor Helge Hjellin (sünd. 1885. a.).

H. Hjellin alustas ülikooliõpinguid 1907. a. Apsalbas ja sai 1913. a. filosoofiateaduste kandidaadiks. Eriarastelt täiendas ta end uurimisretkedel mitmel pool Euroopas, koraldas kunstiajalooalaneid uurimisi Eestis ja lõi ning viibis Põuogude liidus. Alates 1917. aastast oli H. Hjellin kindi ülikoolis kunstiajaloo dotsendiks, hiljem kunstiajaloo ja arheoloogia professori kohustustjaks.

Tartu ülikoolis tegutses rootsi kunstiteadlane 1924. aastani. Tema tunnus on ülikooli Kunstiajaloo Kabineti ametamine 1922. a. ja aluse rajamine selle loogudele. Kõnetades üliõpilaste kaasari hakkati nistemaatiliselt kabineti looguid täiendama ja kümne aastaga omandas

<sup>1</sup> Eesti avalikud tegelased, lk. 103-104.

Kunstiajalehes Habinet 2553 vialast raamatut ja ajandija ning 27 107 ühikut illustreerivat pildimaterjali. Peamiselt muututi Eesti kunsti uuringuks vajalikuks ainet: ülevõtteid kunsti- ja ehitusmälestistest, plaane ja joonistusi, väljandijutusi ahiinidest.<sup>2</sup>

H. Kjellin alustas kunstivarade süstemaatilist uurimist Eestis. Selle jaoks võttis ta ette koos üliõpilastega rida uurimisreise, peamiselt Saaremaale (1922.-24.a.) ja Tallinnasse.

Puale H. Kjellini tegi Tartu ülikoolis kõhelaanurvaärsed tööd kunstiajalehelastele kõngrid pidades prantslane Lucien Rudnauf, kes 1922.a. oktoobris tuli erakonnalises õppejõuks Tartu ülikooli prantsuse kirjanduse alal ja alates 1925.a. hakkas kõngrid pidama üldisest, eriti prantsuse kunstiajalehest.<sup>3</sup>

Üldine kunstiajalehe uurimistöo organiseerimisele kodanlikes Eestis oli paraks kunstiajalehe õppejõu kohale sobiva kandidatuuri mitteliidmist kohapeal, rootlase sten Ingvar Harlinge kutsumine Tartu ülikooli.

S. Harling õppis Göteborgi ülikoolis, kus ta 1931. a. sai kes doktoriväitekirja. Alates 1927. a. tegutses S. Harling ajandijamununa ja 1931.-1932.a. oli Göteborgi ülikoolis dotsundiks.<sup>4</sup>

Tartuil 1933-1940 oli rootsi teadlane Tartu ülikoolis kunstiajalehe professoriks. Enne Tartusse arumist oli ta avaldanud rida artikleid

<sup>2</sup> Tartu ülikool sõnas ja pildis 1919-1932, lk. 78.

<sup>3</sup> EBL-i täienduskoide, lk. 282.

<sup>4</sup> EBL-i täienduskoide, lk. 122.



ta hüpotüüsi Eesti kunsti rüdemist Ojamaa kunstiga <sup>7</sup> *uskjal*. H. Kjellini argumentidel, mida hiljem S. Karling ja A. Puulse täiendavad, oli põhimõtteline tähtsus umaldekunstile baltisaksa koloniaalkunsti trooiast. Tuntu kunstiajalooland püüdnud ki 1920.-30-ndail aastail Eesti kunsti tihedamalt rüdeda Põhjamaade mõjudega.

S. Karlingi viimane Eesti valminud suuremaks monograafiaks oli uurimus *Narva arhitektuurist*.<sup>8</sup> Tä rääkis nimetatud töös barokkstiili omapärase Eesti ja jõudis arhitektuuri kunstilise külje analüüsi kelle sõltuvuse tunnustamiseks ajastu majandusest ja poliitikast. Tä selgitas Narva arhitektuuris töökõudeid, mõjutuste tunde ja lokaalse rüpana tunde. Sellele tööle järgnenud S. Karlingi sulest mitmed väikesemad kirjutised Eesti lüduvatist kirikutest, klastriidest ja trüidest künimüestest Eesti kunsti ajaloos. Oma uurimistimeetodid laiendas S. Karling peale arhitektuuri ka skulptuuriprobleemidele: tä käsitles hilisgeesti ja renessansi küniskulptuuri Tallinnas, selgitas unussaanü lüdu kingimüest Eesti, unis Eesti tügatunud kunstreike päritolu ja töid ning unidega kaasatunud mõjutusi ja stiile.

<sup>7</sup> H. Kjellin, *Die Kirche zu Narva und ihre Beziehungen zu Gotland*, Lund, 1928; H. Kjellin, *Hallenkirchen Estlands und Gotland*, Lund, 1929.

<sup>8</sup> S. Karling, *Narva. Eine Baugeschichtliche Untersuchung*, Stockholm-Tartu, 1936.

<sup>9</sup> S. Karling, *Zur Baugeschichte der Domskirche Tallinn*, OES-i Toimetused XXX, Tartu, 1938; S. Karling, *Tallinn. En konsthistorisk översikt*, Tallinn, 1937; S. Karling, *Tartu universitets byggnadshistoria under den svenska tiden*, Svis-Estionica 1934, Tartu 1934 jt.

<sup>10</sup> Näitus: S. Karling, *Kuend Parkur. Kuend Tallinna kunsti-ajaloole*, *Narva-Tallinn*, III, Tallinn, 1938.



F

## ARHIIVINDUSE ÕPPEJÕUD

Alates 1932. aastast oli filosoofiateaduskonnas arhiivinduse alamastme ulatusis vabatahtlikuks õppeaineks. Seda kursorit luges ülikoolis hõlpsalt kuuesti arhiivistidest Otto Kivi (1905-1942).

O. Kivi astus pärast Tallinna (Gustav Adolphi) poeglaste gümnaasiumi lõpetamist 1923. a. Tartu ülikooli, kus ta omandas magistrikraadi Eesti ja Põhjamaade ajaloo alal. 1928. - 1929. a. oli O. Kivi ülikooli teaduslikuks stipendiaadiks ja tutvus Helsingi, Stockholm, Berliini, Pariisi ja teiste Euroopa linnade arhiivides leiduva materjaliga.<sup>1</sup> 1929. a. sai ta Eesti Vabariigi Hisaarkhivi juhatajaks ja alates 1935. aastast oli arhiivi direktor. 1935. a. kaitses O. Kivi doktoriväitekirja ja järgmisel aastal arus nädalrandina Tartu ülikooli tööle. Alates 1938. aastast oli ta detsendiks Eesti ja Põhjamaade ajaloo alal.<sup>2</sup>

O. Kivi doktoritöö<sup>3</sup> andis ülevaate XVII sajandi Eesti majanduslikust olukorrast, trahvilja tootmisest mõisa- ja talumajanduse ning tudnilyakaudandusest.

<sup>1</sup> Eesti avalikud teiged, lk. 159.

<sup>2</sup> EBL-i teaduskoode, lk. 175.

<sup>3</sup> O. Kivi, Die wirtschaftliche Lage des estnischen Gebietes am Ausgang des XVII Jahrhunderts, Tartu, 1935.

Põõs esitati riiklikult faktiivist materjali, kuid probleemi lahendamises puudus riigivõim järeldeoste tegemine ja hüpoteetide püstitamine ning uurimus jääb kirjeldavaks.

Majandusvaldkonnas kirjeldatud ilmumid O. Kivilt veel Eesti kirjanduse allti toimetatud „Eesti ajaloo“<sup>4</sup> ja „Eesti majandusajaloo“<sup>5</sup> tähtsaks avaldatud O. Kivi artiklid kannavad nn. Rootsi aja idealisatsioonide pitsu. Muudis 1695.-1697. a. suurt nälgka Eestis<sup>6</sup>, mille puhul faktiline andmestik välistab võimaluse Rootsi valitsusperioodi Eestis riita, jäi O. Kivi samuti reimanlikule „mõlde Rootsi aja“ postioonile.

Kõos teiste Eesti arhiividega (R. Hennmaa, A. Soom, N. Soone jt.) võttis Otto Kivi aktiivset osa Eesti arhiivikonkordantsi väljatöötamises, mille tulemuseks kehtestati 1935. a. kodanlikus Eestis arhiivisadus<sup>7</sup>. Selle uuendus sai Soome, Rootsi, Hollandi, Saksaa, Poola ja NPAK kaudu arhiivikonkordantsi. 1935. aasta arhiivisadus riis arhiivide Eesti ühtsile alustele, nõustas omavalitsusi koostama arhiivide, kontrollis ja registreeris need ning kulus arhiivide riikumise ja Eesti väljavõtmise.

Vaatamata mõningaile puudustele (eravalitsused olivad arhiivimaterjalid jätid uurijatele kättesaamatuks), pandi arhiivisadusega alus arhiivide põhimõtetelise konkordantsi Eesti.

Tähtsaks suunaks Eesti arhiividele ettevõtmiseks

<sup>4</sup> Eesti ajalugu, III köide, Rootsi ja Poola aeg, Tuguvõimut. O. Kivi, peatükk. H. Kruus, Tartu, 1940.

<sup>5</sup> Eesti majandusajalugu I. Toimet. H. Lipp, O. Kivi, J. Vasar. Tartu 1937.

<sup>6</sup> O. Kivi, Suur nälgkaeg Eestis 1695-1697. Lõua: Valimik dokumente suurt nälgkaegast, Ajoooline Arhiiv III, Tartu-Tallinn, 1938.

<sup>7</sup> „Riigi Teataja“, 1935, nr. 53, lk. 1521-1528.

oli O. Siiri osavõetud „Arhiivinduse käsitsemise“ koostamine ja väljaandmine. Ta riigaldas arhiivindustsenaal, praktikaini juhtnõu arhiivitööks ja ülevaadet Eesti arhiivindusest. Raamat pidi olema ühtlasi arhiivindusalasne õpperahandis üliõpilastele.<sup>9</sup>

Eesti arhiivistide hulgas, kes said kodanlikust üliõpilast ülevaalmistuse, on teinud Nigelas Loone (kuni 1933. aastani Nikolai Trumuth, 1907-1937).

1925. a. sügismestril astus N. Loone üliõpilase filosoofiatuduslondale. Oma laiahaardelise studiumi peaväinuks valis ta Eesti ja Põhjamaade ning üldajaloo. 1933. a. sai ta magistrinõu Eesti ja Põhjamaade ajaloos. Oma õppejõu prof. A. R. Cederbogi uskujul innustus N. Loone arhiivitööst ja õppetöö kõrval üliõpilase käis ta tutvumas arhiivirakenduse ja matüjalidega Soomis, Linnopringis, Soomemaal ja Lätis. Nüüd arhiividest sai ta ka allikmatüjali oma doktori tööks „Tartu jünkide kolleegium aa. 1583-1600“. Koos E. Blumfeldtiga koostas N. Loone Eesti ajaloo bibliograafia aastast 1877-1917.

1929. a. sügimel astus N. Loone praktikandina tööle Rügi Heskariini ja oli seal mitmeid ametikohtadele tõugu oma surmani.<sup>10</sup> Tööstades arhiivis avaldas N. Loone mitmeid arhiivindusalasid artikleid, samuti annis Eesti ajalugu ja kirjutas ülevaateid kirjandus- ja kultuuriküsimuste kohta (kõrre 58 kirjutatist).

<sup>8</sup> Arhiivinduse käsitsemise I ja II. Koostanud R. Hennmaa, O. Siiri, A. Penandi, G. Tender, Tartu, 1933.

<sup>9</sup> G. Kaul, G. Tardel, A. Traut, Arhiivid ja arhiivindus, leninlik etapp... lk. 289.

<sup>10</sup> O. Siiri, Nigelas Loone elu ja töö, AA, 1937, nr. 3, lk. 97-98.

<sup>11</sup> Näitus: N. Loone, „199aiks“ ja silmi talupojad a. 1800, AA, 1933, nr. 4; N. Loone, der Plan der Kolonisierung Livlands 1582-1584, Tartu, 1938; N. Loone, The Archives of the Livonian Nobility and Johann Reinhold Patkul from 1694 to 1695, Tartu, 1937.

U. Linn ja N. Loone nõuval tegevus kodandikus Eesti arhiivindus alal edusalt Tartu ülikooli korraldus (1922-1930) Arnold Soom, kes alates 1930. aastast oli Narvas linnarhivaar ja linnamuuseumi juhataja<sup>12</sup> ning avaldas lühimurimusi Eesti ajaloost.<sup>13</sup>

Tänuks võttes tehti 1920.-30-ndail aastail Eesti arhiivindus alal märgatavaid edusamme. See oli võimalik ulkoõige tõnu tugeva õppejõudude kaadri olemasolule Tartu ülikoolis. Kõliõpilaste suudeti aratada hõm arhiivindus vastu ja mitmed Tartu ülikoolis õppinud ajalooland spetsialistid edaspidine uurimistegurans arhiivinduse (näitaks R. Hennmaa).

<sup>12</sup> EBL-i täienduskõide, lk. 313.

<sup>13</sup> A. Soom, Vaenemaa rahvaskool XIX sajandil, AA, 1930, m. 4.  
A. Soom, Katalog der Narvchen Museum Petrus I, Narva, 1932 jt.

### III peatükk

## AKADEEMILINE AJALOO-SELTS

Enne 1920-ndaid aastaid toimus ajaloo uurimine Eesti üldisega baltisaksa laste poolt, kes ei suutnud rahvuslike tarbeid rahuldada, kuna nad abahindasid ustlaste osa Baltimaade minevikus. Supäraselt denis juba XIX sajandi lõpus päevakorrale nida kavatsun Eesti ajaloo viljelamise edendamiseks kuid aineliste vahendite rikkus ja vaimsete jõudude puudus ei võimaldanud neid plaans ellu viia.

Ülikooli avamisega 1919. aastal kujunenid soodsad tingimused Eesti käsitlevate teaduste arendamiseks. Filosoofiateaduskonna õppeainetest olid arhheoloogia, etnograafia, Eesti ja Põhjamaade ajalugu, Eesti rahvaluule ja keel ning nida teisi konkreetset pühendatud Eesti kultuuri ja mineviku käsitlemisele. Et ülikool ükski ei suutnud kõigil teadusaladel teha vajalikus ulatuses uurimistöid, tekkis peagi tarve akadeemiliste ühingute järgi, mis pidid moodustama täienduv õppejõu ja rakendama noori teadustöötajate uurimistööle.

---

<sup>1</sup> P. Triiberg, Akademiiline Ajaloo-Selts aastail 1920-1930, "AA", 1930, nr. 1/2, lk. 1-2.

Akademiiliste seltside liikmeid olid ulkoige  
 üliõpilased, kuid juhtivat osa teinud n'is õppe-  
 jõud sellelt teadusalalt, millega vastas selts teglus.  
 Üliõpilased võtsid seltside tööst osa vabatahtlikult  
 ja pidasid oma huvialadele vastavaid referaate.  
 Sellega osutus osavõtte seltside tegevusest täiendavaks  
 õppekavvas ettenähtud seminariharyütustele. Sageli tust-  
 tandid akademiilind seltsid suuremaid teaduslikke üles-  
 anduid - nad juhtisid vialast uurimistööd ja andsid  
 välja oma teaduslikke ajakirju.<sup>2</sup>

1920.-30-ndail aastail töötand ülikooli filo-  
 soofiatuskonnas vialadel järgmised  
 akademiilised seltsid: Akademiiline Emakule Selts,  
 Akademiiline Haryandusühing, Akademiiline Filosoofia-  
 Selts, Akademiiline Pedagoogika-Selts, Akademiiline Rahva-  
 luule Selts, Akademiiline Ajaloo-Selts ja Õpetatud Eesti  
 Selts. Viimane ü' oland n'ivõrd üliõpilaste selts kui-  
 võrd puhtteaduslik kõige vanem ühijate ühing,  
 mis asutati juba 1838. aastal.

Seltside osatühtsus oli õppetöö" täiendamisel kodan-  
 likus Tartu ülikoolis suur: 1932. aastal oli kuus  
 filosoofiatuskonna õppealadel tegutsenud seltsis  
 (välja arvatud Õpetatud Eesti Selts) kokku 783 liiget.<sup>3</sup>

Akademiiline Ajaloo-Selts (1920-1940) oli ajaloo-  
 distsipliinide õpetamist soodustavaks organiks.  
 Selle asutamise mõte kerkis ülikooli ajaloo õppe-  
 jõudude keskel päevakorrale 1920. aasta kevadel.  
 Seltsi üsmärgiks kuulutati tõsta huvi ajaloo

<sup>2</sup> Tartu ülikooli sõnas ja pildis 1919-1932, lk. 70-71.

<sup>3</sup> Raalsamas, lk. 71.

vastu ja juhtida üliõpilaste sellealaste loovale  
uurimistöele.<sup>4</sup>

11. märtsil 1920. aastal toimus ajalooseltsi ameti-  
tamiskoosolek, millest võtsid osa ülikooli õppejõud  
prof. A. R. Eidenberg, prof. J. Bergman, prof. H. Oide-  
kop, dots. P. Kalisti, H. Lepp ja P. Tarvel. Sellel  
koosolekul võeti vastu loodava seltsi põhikirja kava  
ja prof. A. R. Eidenberg ja dots. P. Kalisti volitati seltsi  
elluviimiseks tarvilike samme astuma. Ülikooli valit-  
sus kinnitas Akadümilise Ajaloo-Seltsi põhikirja, kuid  
enalgu jäi selts ametlikult registreerimata. See  
sai teoks alles 19. aprillil 1922. a. ülikooli nõukoge  
koosolekul ning seltsi tekkimiseks arvestati 19. apr.  
1920. a., mil oli toimunud ajalooseltsi avalik  
ametamiskoosolek Tartu ülikooli rektorini P. Põlle  
osavõetud. Koosolekul peetud teavituskõnes rõhutas  
A. R. Eidenberg, et „kodumaa ajaloo alal on laiad  
välgad veel puudutamata ja tarvilik tööpõld mu-  
litab nin tööle.“<sup>5</sup>

Esimene põhikirja järgi oli Akadümilise Ajaloo-  
seltsi peamiseks ülesandeks „edendada ajaloolist huvi ja  
uurimusi üliõpilaste seas“<sup>6</sup> koondades enda alla  
kõik Eesti ajaloo traditsioonid ühesandeks. Sujuvus  
ei tahtnud selts jääda ainult võõrdunud puhta tradit-  
si taimelavaks, vaid pidi jõudumööda edendama ajaloo-  
traditsiooni rahva ees parema ja otstarbekohanna korralduse  
hinnas, püüdes tunida rahva kultuurinõudeid.<sup>7</sup>

<sup>4</sup> L. Metslang, ülevaade Akadümilise Ajaloo-Seltsi tegevusest  
1920-1922, „AA“, 1922, m. 3, lk. 97.

<sup>5</sup> P. Treiberg, Akadümiline Ajaloo-Selts aastail 1920-1930, „AA“,  
1930, m. 1/2, lk. 2.

<sup>6</sup> Soalsamas.

<sup>7</sup> P. Treiberg, Avakõne juubeliaastusel 5. V 1930. a., „AA“, 1930, m. 3,  
lk. 167-168.

Esimestel tegevusaastatel oli seltsi töö's maks  
sicht: esitaks süvendada ajaloolanid teadmis-  
üliõpilastes ja teinuks luulada ajaloo teaduse sa-  
vutuni, milleks ühelt poolt püüti uurimistulemusi  
teha kättesaadavaks ajalugu harrastavale ringi-  
dele ja teiselt poolt püüti anda vahendid  
ajaloo teaduskirjeks käsitlemiseks.<sup>8</sup> 1928. aasta sügis-  
semestril kehtetatud uue põhikõrjaga nähti seltsi  
üksandina ette veel suuremas ulatuses töötada  
Eesti ja üldajaloo uurimise alal ning lastada  
rahvahulkaas ajaloosid huvi.<sup>10</sup>

Akademilise Ajaloo-Seltsi üritustele olid kaasa-  
loojainks tegelikmed, toetajadlikmed ja aulikmed.  
Tegelikmeks võisid olla sattu ülikoolis momen-  
tid töötavad ja undised õppijõud, üliõpilased ning  
tüsed kõrgema haridusega ajaloo huvilid isikud.  
Toetajadlikmed olid seltsi huvide ja töö's soodus-  
tajad ning aulikmeks valiti tunite ust ajaloo-  
seltsi tegevuse edendamisel. Esimeseks Akademilise  
Ajaloo-Seltsi aulikmeks valiti 22. aprillil 1928. o.  
prof. A. R. Cederberg koos tema lahkumiseka Gus-  
tist.<sup>11</sup>

Alatus ajaloo seltsi aitamist 1920. o. kevadel, kas-  
vas selle liikmeskond peaaegu pidevalt. Järsk

<sup>8</sup> Akademilise Ajaloo-Seltsi tegevusaasta rahitus igal aastal aprillikuuks, mil peeti seltsi aastakoosolek.

<sup>9</sup> H. Ottenson, Akademiline Ajaloo-Seltsi tegevus 1923/24. aastal, „AA“, 1924, nr. 2, lk. 70.

<sup>10</sup> H. Ottenson, Akademiline Ajaloo-Selts 1927-28, „AA“, 1928, nr. 2, lk. 99-101.

<sup>11</sup> Seabramus, lk. 99.

langus toimus 1928. aastal, mil Akademiilise Ajaloo -  
Seltsi nimekirjast kustutati need, kes ei taanud  
liikmeks<sup>12</sup> ja 1938. aastal, mil selts siirdus  
majanduslike põhjustel ülikooli jaurest Eesti  
Teaduste Akademia alla.<sup>13</sup>

Seltsi liikmeskonna arulist kasvu peegeldab all-  
järgnev tabel:<sup>14</sup>

TEGEVUSAASTA	1920/21	1921/22	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36	1936/37	1937/38	1938/39	1939/40
LIIKMETE ARV	40	54	71	83	100	107	118	59	62	74	75	83	99	103	93	91	95	99	25	24

Sejuures kasvas seltsi liikmete hulgas üliõpilaste  
osatsüsus võrreldes õppejõududega aasta aastalt.

1920.-21. tegevusaastal oli seltsil 40-st liikmet 11  
õppejõudu ja 28 üliõpilast, 1928.-29. tegevusaastal oli  
62-st liikmet õppejõudu 9 ja üliõpilast juba 49.<sup>15</sup>  
See näitab, et Akademiiline Ajaloo-Selts täitis  
edukalt ühte oma põhikirjas püstitatud ülesande-  
tõsta ajaloolist harrastajate üliõpilaste kas.

Ajaloo-Seltsi töö organiseerimise usotsas riis juha-  
tus. Ümme juhikond valiti kuu liikmelisena.

<sup>12</sup> Tartu ülikool 1919-1929, lk. 350.

<sup>13</sup> M. Songrupp, Akademiiline Ajaloo-Selts 1938/39. tegevusaastal,  
„AA“, 1939, nr. 3, lk. 155-156.

<sup>14</sup> Tabel on koostatud Akademiiline Ajaloo-Seltsi igaaastaste  
aruandartiklite põhjal, mis ilmusid „Ajaloos ja Kirjanduses“  
tegevusaasta lõpus.

<sup>15</sup> P. Freiberg, Akademiiline Ajaloo-Selts aastail 1920-1930, „AA“, 1930,  
nr. 1/2, lk. 3.

Sellesse kuulund prof. A. R. Lederberg esimehena, dotsent P. Kalliste abimehena, üliõpilane Linda Metslang sekretärina, prof. H. Udenop laurina, prof. J. Bergman ja üliõpilane E. Pedriks ametita liikminna. juhatuse kõrval tegutses seltsi kontrollorganina komisjoni- ehk kontrollkomisjon, kus oli kaks liiget ja kaks antaitlejat.<sup>16</sup>

Ajaloo-seltsi juhatuse juures kuuekuulise oma tegevuse lõpuni, personaalselt muutus selle koostis aga liigi nimel korral. Sekretäri ülesandeks oli peale teise juhatuse kujutada iga-aastand Akademiiline Ajaloo-Seltsi tegevuse ülevaated, mis avaldati alates 1922. aastast "Ajalooseltsi Ajakirjas" (tavaliiselt iga aastaväigu nelmandas numbriis).

Selts sai oma mitmesugusteks üritusteks raha laenuvaist liikmemaksudest, oma ettevõtteist, mis tule teid ning toetustest valitsuselt haridus-ministeriumi kaudu, ülikoolilt ja mujalt (peamiselt seltsist). Alates 1925. aastast abistas ajaloo-seltsi rahaliselt ka Kultuurkapital.<sup>17</sup>

Kui seltsi kassa rahaline läbiküük esimesel tegevusaastal oli järgmine: sissetulek 525 marka ja väljaminek 48 marka<sup>18</sup>, siis 1924./25. tegevusaastaks olid need summad tunduvalt kasvanud ja kujutanid järgmist jaotuspilti:

<sup>16</sup> L. Metslang, ülevaade Akademiiline Ajaloo-Seltsi tegevusest 1920-1922, "AA", 1922, nr. 3, lk. 97.

<sup>17</sup> H. Ottenson, Akademiiline Ajaloo-Selts 1924./25. tegevusaastal, "AA", 1925, nr. 2, lk. 64.

<sup>18</sup> "Päevaleht", 1925, nr. 120.

TULUD:<sup>19</sup>

i	Liikmemaksud	25 000 marka
ii	Soetund	
	a) haridusministeeriumilt	200 000 marka
	b) ülikoolilt	20 000 marka
	c) Kultuurkapitalilt	162 000 marka
	d) mujalt	13 000 marka
iii	Oma ettevõttest	29 165,95 marka
		<hr/>
		KOKKU: 426 665,95 marka

KULUD:<sup>20</sup>

i	Asjaajamineks	7 476 marka
ii	Ettevõtteks (stipendiaatide suatmine rahvatraditsiooni koguma, publikatsioonide avaldamine jne.)	286 650 marka
		<hr/>
		KOKKU: 297 126 marka

Akademiilise Ajaloo-Ühendi põhitegevusalaiks olid  
 ettevõtte- ehk kõnekoosolekud, kus esineti refraktide-  
 ga ajaloo, etnograafia, arheoloogia, filosoofia,  
 arhiivinduse, ajalootooria või mõnelt muult alalt.  
 Sageli anti aru ajaloolise rahvatraditsiooni kogu-  
 mist. Näiteks tehti 5. novembril 1923. a. toimunud  
 koosolekul üliõpilane R. Henkmaa ettevõtte "Vare-  
 mant ajaloolist traditsioonist Valjalas ja Pihlas.  
 Luure uurimistöo tulemused", kuna ta oli

19 Tartu ülikool 1919-1929, lk. 351.

20 Pealsamas, lk. 352.

1923. aasta suvel selti stipendiaadina viibinud  
 Jaan- ja Mulumaal.<sup>21</sup> Ettevõtteid kajastanud ka  
 Eesti toimiva ajaloosuurimise päeva-probleemid:  
 12. veebr. 1923. a. teigi J. J. A. Manninen referaadi tumal  
 „Etnograafilise uurimistöo“ ülesanded Eesti”,<sup>22</sup> 23. veebr.  
 1923. a. arutas A. R. Cederbergi ja H. Lepa initsiatiivil  
 peetud küsimus üle, kas Baltimaade ajaloo raju-  
 tamisel on perspektiiv,<sup>23</sup> esineti üleskutsutega, et  
 ajaloouurimisinga liituks inimesi väljastpoolt üli-  
 kooli.<sup>24</sup> jne..

Referaatkoosolekuid peeti igal semestril 5-6  
 korda. Keskmise osavõtjate arv igast koosolekust  
 oli 30-40 inimest. Selti ühise hümne tegevus-  
 aasta jooksul toimus 105 koosolekut.<sup>25</sup> Aastail  
 1930-1940 langis nende sagedus: 1938./39. õppeaas-  
 tal oli 6 koosolekut, neist puht-ettevõttekoosolekuid  
 ainult kolm.<sup>26</sup>

Koosolekuid esitati tavaliselt ühe, harvem kaks ette-  
 kannet ajaloo teaduslikkudest küsimustest. Huna Aka-  
 demilise Ajaloo-Selti ühene üsmärgis oli tõhusalt  
 uurida Eesti ajaloolist minevikku, siis langis ette-  
 kannete temaatika peamiselt Eesti ajaloo puu-  
 de tarvile probleemidele.

<sup>21</sup> H. Ottenson, Akademiiline Ajaloo-Selti tegevusast 1923/24  
 aastal, „AA“, 1924, nr. 2, lk. 71-72.

<sup>22</sup> „Päevaleht“, 1923, nr. 45.

<sup>23</sup> „Päevaleht“, 1923, nr. 56.

<sup>24</sup> „Päevaleht“, 1924, nr. 35.

<sup>25</sup> Tartu ülikool 1919-1929, lk. 350.

<sup>26</sup> H. Long spps, Akademiiline Ajaloo-Selti 1938/39. tegevusaastal,  
 „AA“, 1939, nr. 3, lk. 156.

Esimisel kümnel aastal peetud 152-st ettekandest oli 104 Eesti ja Põhjamaade ajaloos alalt, 24 üldajaloost, 6 ajaloos teooriat ja filosoofiat, 6 arhivirandust, 3 arheoloogiat, 2 etnograafiat, 2 Eesti kunstiajaloo ja 5 muu sünaga.<sup>27</sup>

Referentidena esinesid peamiselt ülikooli õppejõud ja üliõpilased. Nii oli 1924.-25. õppeaastal tehtud 21-st ettekandest 13 üliõpilastelt ja 8 õppejõudelt.<sup>28</sup> Viimased esinesid mitmeid kordi: näiteks tegi Eesti ja Põhjamaade ajaloos professor A.R. Lidenberg<sup>25</sup>, üldajaloos õppejõud P. Tavel ligi paarkümmend referaati; lihtsi esinesid koosolekuid veel ajaloos õppejõud H. Huus ja H. Lepp. Üliõpilased püüdnud peamiselt ühekordse esinemisega referaatkoosolekuid.

Ettekannete ulatus oli äärmiselt mitmekesine - koosolekuid kuulati nii lühiajandis kui ka metoodiliseid teaduslikke uurimusi. Viimastest avaldati paljud selti ajakirjas, kuna need pälvinud oma hea tunne tõttu laiemate ringkondade tähelepanu. Mittülmunud ettekannete lihtsuskuvõtted trükiti „Ajalehtis Ajakirjas“ ilmunud aastaruandis.<sup>29</sup>

Suures Akademiilise Ajalooselti tööalans peale referaatkoosolekute pidamist oli rahvatraditsiooni kogumine ajalehtis sündmuste ja nähtuste kohta. Selti saatis oma liikmeid-üliõpilasi sellisest Eestimaa kihelkondadesse ja varustas need omalt poolt stipendiumidega.

<sup>27</sup> P. Trübing, Akademiiline Ajalooselti aastarv 1920-30, „AA“, 1930, nr. 1/2, lk. 3.

<sup>28</sup> H. Ottenson, Akademiiline Ajalooselti 1924/25. tegurusaastal, „AA“, 1925, nr. 2, lk. 64.

<sup>29</sup> P. Trübing, Akademiiline . . . „AA“, 1930, nr. 1/2, lk. 4.

1922. aasta suvel käisid ajaloo seltsi liikmed R. Ken-  
maa ja H. Zimmermann koos Eesti Kirjanduse Seltsi  
stipendiaatidega Hagu-Estis, Akademiilise Ajaloo-  
Seltsi enda poolt saadeti üliõpilane U. Lünbock Brastvere  
ja Hummuli lahingute kohta rahvapärismun-  
naga. <sup>30</sup> Järgmisel aastal algas seltsi stipendiaatide poolt  
ajaloolis traditiooni kogumises konapärane Eesti ter-  
ritooriumi läbitöötamine kihelkondade kaupa. Suvel saa-  
deti 5 stipendiaati (H. Lipp, üliõpilane R. Kenmaa, E. Heron,  
A. Oinas ja H. Ottenson) taan- ja kukumaale suulist  
rahvatraditiooni koguma, ajaloolisi sündmusi ja  
kirjeldama ning kohalikele arhiivide suundi ja  
sisaldusega tutvuma. <sup>31</sup> 1924. aasta suvel käisid 5  
seltsi liiget (koos viie stipendiaadiga Eesti Kirjan-  
duse Seltsist) Lääne- ja Hiiumaal, üks stipendiaat  
tutvus Tallinna linnaarhiiviga. <sup>32</sup> 1925. a. koguti rahva-  
pärimusi Pärnumaal. <sup>33</sup>

Alates 1926. aastast suundati seltsi poolt kihel-  
kondades saadetakse stipendiaatide arvu vähendamiseks.  
See oli võimalik tänu Akademiilise Ajaloo-  
Seltsi rahalise olukorra kindlustumisele — kassa suurema  
läbikäibe tõttu saadi stipendiumide arvu suun-  
dada. <sup>34</sup>

Kuni 1930. aastani töötati rahvatraditiooni kogumisel  
läbi Viljandimaa, Valgamaa, Võrumaa ja Tartumaa ning  
osa Järvamaast. <sup>35</sup> Järgnevatel aastatel käidi

<sup>30</sup> H. Ottenson, ülevaade Akademiilise Ajaloo-Seltsi tegevusest 1922/23.  
aastal, „AA“, 1923, nr. 2, lk. 69-70.

<sup>31</sup> H. Ottenson, Akademiilise Ajaloo-Seltsi tegevusest 1923/24. aastal, „AA“,  
1924, nr. 2, lk. 71.

<sup>32</sup> H. Ottenson, Akademiilise Ajaloo-Seltsi 1924./25. tegevusaastal, „AA“,  
1925, nr. 2, lk. 64.

<sup>33</sup> H. Ottenson, Akademiilise Ajaloo-Seltsi tegevus maist 1925 maini 1926, „AA“,  
1926, nr. 2, lk. 65.

<sup>34</sup> H. Ottenson, Akademiilise Ajaloo-Seltsi tegevus 1926/27, „AA“, 1927, nr. 2, lk. 112.

<sup>35</sup> P. Treiberg, Akademiilise Ajaloo-Seltsi..., „AA“, 1930, nr. 4/2, lk. 4.

ajalooliste sündmuste ja nähtuste kohta allikmaterjali handimas järga- ja Karjamaal, Viru- ja -gupi ja Simuna kihelkonnas. Kui välja avastada Pitsunimaa, oli 1940. aastaks rahvatraditsiooni süstemaatiline kogumine seltsi poolt tõstatatud koostöö eesmärgiks.<sup>36</sup>

Kihelkondades saadatud stipendiaadid pidid esitama ajaloolise traditsiooni kogumise süstematiseeritud auhanded, mis jäeti Akademiilise Ajaloo- Seltsi arhiivi, kus nad olid uuajaile vabalt kättesaadavad. Hiljem anti need üle Eesti Kultuuriloolisele Arhiivile, mida selts ei formuuda aitas.

Sellise massilise ajaloouurimise vajalikul rahvatraditsiooni kogumisel, mis viidi 1920.-30-ndail aastail ajaloo seltsi poolt läbi, esines ka puudusi: stipendiaadid viibid uuritavais paikondades suhteliselt lühikest aega ja nad ei jõudnud loomade omapäraga täielikult tutvuda. Samuti oli raske igakord kõigi nende inikutega kokku puutuda, kes kõige rikkalikumalt rahvapärimeid teadsid. Sepärast tuli kogutud ainese koritamine arvestada selle juhuslikkuse ja teadusliku ajaloo uurimise jaoks oli rahvatraditsioon ainult täiendavaks allikmaterjaliks.

Hinnatav on Akademiilise Ajaloo- Seltsi poolt läbiviidud koostöö" sepaerast, et sellega rajati tuguvad alused kodu-uurimisele ning päris- tebi ja säilitati palju väärtuslikke andmeid, mis vanemate inimeste surmaga ja linnakultuuri lüüasa olid kaotsi läinud.

<sup>36</sup> H. Songupp, Akademiilise Ajaloo- Seltsi 1939/40, "AA", 1940, nr. 1, lk. 99.

Samuti oli rahvatraditsiooni kogumine soodne tegevus-  
 sfäär, kuhu sai üliõpilani mamiliselt rakendada.  
 (Kuni 1928. aasta lõpuni oli selts andnud 45 stipen-  
 diumi<sup>37</sup>). Üliõpiland-stipendiaadid tutvunud ise  
 Eesti vanema ajaloo ja etnograafiaga ning säi-  
 litatud süstemaatiline metoodikal sai ajaloolastele  
 uurimisobjektiks.

Holmandaks ülesandeks, mida Akademiiline Ajaloo-  
 selts kodanlikus Eestiis tähtis, oli ajaloo-alase kir-  
 janduse publitseerimine. Seltsi poolt väljaantavate  
 trükitiste seas oli viimane „Ajalooline Ajakiri“  
 (I-XIX aastakäik, 1922-1940).

Et seltsi usmängis oli ajaloolaste uurimistöõde tule-  
 mund rahvahulkaadele kättesaadavaks teha, siis oli häda-  
 vajalik omada ajaloolastele ajakirja, kus kajas-  
 tuxid Akademiilise Ajaloo-Seltsi üitund ja tegevus. Sel-  
 lise häälvõrdja väljaandmine oli päevakorral seltsi ake-  
 tumisest saadid. Konkreetse kuju omandas see kavatus  
 1921. aastal, kui riigivanem H. Päts tehesi pangalaenu  
 annetust määras 50 000 marka ajaloolastele ja see  
 summa otsusteti kasutada seltsi ajakirja publitse-  
 rimiseks.<sup>38</sup>

1921. aasta riigisumustril algand ettevalmistund ka-  
 vatutava ajakirja väljaandmiseks. Loodi neljalikmeline  
 komisjon, kes valitas prof. A. R. Ledenbergi ajakirja  
 toimkonda moodustama. 5. detsembril 1921. a. toimunud  
 koosolekul teigi A. R. Ledenberg ettepaneku valida kui-  
 metuse järgmised isikud: peatoimetajaks P. Tanel,

<sup>37</sup> Tartu ülikool 1919-1929, lk. 351.

<sup>38</sup> L. Metslang, Ailvaade Akademiilise Ajaloo-Seltsi tegevusest  
 1920-22, „AA“, 1922, nr. 3, lk. 98.

liikmeks K. Lipp Eesti ajaloo alal, P. Kaliste, K. Koores, F. Kinnus ja K. Limmumann üldajaloo alal. Suutsi nõustustuse in-  
tati K. Limmumann ja lisaks valiti toimetuse veel prof.  
A. R. Lederberg is. <sup>39</sup>

Ajakirja nimetus - "Ajalooline Ajakiri" - võeti tüüsti maade  
uskujel (. Historische Zeitschrift "Saksamaal, "Historien Tidskrift"  
Rootsis, "Historiallinen Aikakauskirja" Soomes).<sup>40</sup> Esimene number  
ilmus 1922. aasta veebruaris. "Ajalooline Ajakiri" usmänd ja  
ülesanded formuleeriti toimetuse poolt lugejaskonnale adunani-  
tud avarahkulis:

"Ajalooline Ajakiri" saab enda usmärgiks pöörata tähelepanu  
kõigile nähtustele Eesti ajaloo uurimise ja ajalookirjanduse alal.  
Vähemal määral, üldiselt joontes jälgib ta üldise ajaloo ede-  
samme väljaspool meie kodumaad. <sup>41</sup>

"Ajalooline Ajakiri" tahab igapäevi sinni pidada teaduslik-  
kuse põhinõuetest. Kuid teades, et teaduslikkust ei tarvitse  
samantada raskapäranuse ja raskesti-aruusadavaga, püüa-  
me panna seda, mis meil on ande arusaadaval ja  
võimalikult niisugusel kujul, mis ajalooliste nähtuste jär-  
gimiseks võiks äratada huvi ka rahva laiemais ringkonnas. <sup>42</sup>

Ajakiri peidi sisaldama iseseisvaid ajaloolisi uurimusi  
ilma viitaparaadita, arvustusi ja ülevõtte, biograafilisi  
ülevaateid, dokumente ja allikate publikatsioonide ning  
rubriiki "Varia", mis peidi kujunema monoloogiliseks  
ülevaateks sündmustest ajaloo teaduse valdkonnast. <sup>43</sup>

Reeglipäraselt ilmub ajakiri neli numbrit aastas.

<sup>39</sup> L. Metslang, Ülevaade Akademiilise Ajaloo-Teltsi tegevusest  
1920-1922, "AA", 1922, nr. 3, lk. 98.

<sup>40</sup> P. Tuiberg, Akademiilise Ajaloo-Teltsi..., "AA", 1930, nr. 1/2, lk. 6

<sup>41</sup> Tööd alates, "AA", 1922, nr. 1, lk. 1.

<sup>42</sup> Galsamas, lk. 2.

<sup>43</sup> Galsamas, lk. 1.

Enalgu ilmus ajakirja iga number tiraažiga 500 eksemplari, hiljem seda suurendati. Maksimaalne tüüdi-eksemplaride arv - 1000 - oli aastail 1924-1929, pärast väheneti seda 600-le.

"Ajaleelise Ajakirja" toimetus kuulus kuni 1930. aastani 7-9 inimest, siis rahandati toimetust koosmis neljale inimesele, kes juhtisid ajakirja erinevaid osakondi. Eesti ajalees osakonda toimetas H. Kuus, üldajalees osakonda P. Saavel, arheoloogia osakonda H. Schriedehelm ja arhiivinduse osakonda O. Kivi. Koostamist põhjendati rahalistel raskustel nappusega ultra kamas.<sup>44</sup>

Ajakirja 19-s aastakäigus (viimane oli poolik) ilmus 300 artiklit ja teadeti ning peaaegu 400 ülevaadet ja arvustust ilmunud kirjandusest.

Teisloomulikkult kodanlikele Eesti ajaleosteadusele, kus propaganditi ja viljeleti natsionalismi, langus araldatud kirjutistest enamuse Eesti ajalees hümnustele. Nendest ilmus 96 artiklit - üldinid 28, kultuuriajaleest 23, majandusajalees abalt 16 ja uurijate huvide kontumiks oli kokaajalugu, mille kohta kirjutati 29 vi-artiklit. Üldajalugu lüüdis ajakirjas näkka tagasihoidlikumad kajastust (28 artiklit), põhjalikumalt valgustati arhiivinduse probleeme (18 artiklit, nist 3 üldist ja 15 Eesti arhiivindusest) ning Eesti vi-ajalugu ja etnograafiat (11 artiklit). Ajakirja püsivaks väärtuseks oli araldamata allikmaterjali publitsseimine (sisaldas 25 dokumentide publikatsiooni). Hülbalt mahukalt käsitleti "Ajaleelise Ajakirja" veevudel ajalees-akante arehstus- ja organisatsioonide tegurust ning ajalees-akante pöövalde ja kongresside teinumisest (kokku 78 artiklit).

<sup>44</sup> P. Iuiberi, Akademiine Ajalees-Selts 1920-1930, "AA", 1930, m. 1/2, lk. 5-6.

Tihti ilmus biograafid ja neuroloogi ajalooteaduse  
aunget moodustanud inimest (44 kirjutist) ning ülevaateid  
ajaloo-alaist kirjandusest (10 artiklit).<sup>45</sup>

Ajakirjas avaldatud artiklite autoriks olid põhiki-  
selt mitmedkand (ahtoloogid, etnograafid jt.). Aastail 1922-  
1940 teigi kaastööd ligi 80 inimest, neist pooled esinesid  
rohkem kui ühe artikliga. Produktiivsemad kaastöötajad  
„Ajalooline Ajakiri“ olid Tartu ülikooli ajaloo õppe-  
jõud prof. A.R. Lederberg, H. Lipp, P. Tarvel ja K. Thuum.

„Ajalooline Ajakiri“, olles rahendajaks ajaluga hama-  
tavate ringide ja ajalooteaduse vahel, ei taotlenud  
koogu lugijaskonna huvi rahuldamist ega nõhuta-  
nud kergelt populaarsust toovaid diinimusi, vaid  
pidas silmas eeskõige ajaloohuvuliste tarbeid.<sup>46</sup> Su-  
pärast oli ajakirja tellijate arv üsna väike: 1922.a.  
küündis see ainult sajani.<sup>47</sup>

Üldiselt tuleb Akademiilise Ajaloo-Seltsi poolt välja-  
antud ajakirja hinnata kui esimest ustidulset  
ajalooteaduslikku ajakirja, mis mõjutas teiste ko-  
dandlikus Eesti ilmusvate ajakirjade („Eesti Kirjandus“  
jt.) sisse, kuna varem olid suunitud neis avaldama  
puht-ajalooalast kirjutist ja mis sisaldas suure  
hulga põlviva vaaritusega materjali.

Tänu oma Akademiilise Ajaloo-Seltsi publikatsioonidele  
„Ajalooline Ajakiri“ korral moodustasid seltsi toimetu-  
sed, mille raamis ilmusid 1920.-30-ndail aastail mitmed

45 „Ajalooline Ajakiri“ nimeregister 1922-1940, koostanud  
Ants Joandi, Tallinn, 1943, lk. 5 jj.

46 J. Kibe, ülevaade meie ajaloo-kirjandusest läinud (1927.)  
aastal, „Eesti Kirjandus“, 1928, nr. 4, lk. 244 jj.

47 „Päevaleht“, 1923, nr. 56.

vajalikud ajalooalane teos.

Kodanlikus Eesti ja ajaloolaste hulgas päevakorral Eesti ajaloo bibliograafia ja teatmikujärgne väljakujundamine. Suurevaars keskuseks sel ajal kujunes Ajaloo-  
selts, kus 1922. aastal ülikooli õppejõud A. R. Eidenberg algatas ettevõtmise koostada ja välja anda G. Win-  
delmanni bibliograafia „Bibliotheca hionica historica”  
järg.<sup>48</sup> Selts andis selle moodustamiseks Bibliograafia  
pidi hõlmama ajavärku 1877-1918, kus G. Windel-  
manni koostatud bibliograafia ulatus 1878. aastani ja  
õpetatud Eesti Seltsi bibliograafilind ulatades alga-  
rid alles 1918. aastat. Peamised töö tegid ajaloo bibliog-  
raafia trükkitoimetajaks N. Koone ja G. Plumpfeldt.<sup>49</sup>

Teos ilmus aastail 1932-1939 vihkutena<sup>50</sup> ring selles  
registreeriti ladina tähestiku kasutatavas kultis 1877-  
1917. a. ilmunud ajaloo kirjandusist 14 256 nimetat. Vene-  
keelse kirjandus jäeti välja, kuna selle kohta pidi  
käsiraamitu koostama H. Wiltmann.

„Eesti ajaloo bibliograafias” süstematiseeriti kirjandus  
temaatika alusel (nõueringate mõõndustega geograafilise  
ja monoloogilise printsiibil). Alljaotused valdadi  
ajaloo abi- ja naabriteadustele (etnograafia, heraldi-  
kale jne.). Peale Eesti ajaloo kohta käivate teos-  
te toodi bibliograafias ära ka tähtsamad käsitlused  
naabramaade ajaloo kohta nii keeles, kus nende  
maade ajalool on Eesti minevikuiga ühisid pidepunkte.

<sup>48</sup> P. Triiberg, Akademiiline Ajaloo-Selts., „AA”, 1930, nr. 1/2, lk. 9.

<sup>49</sup> H. Klis, Akademiiline Ajaloo-Selts 10. tugevusaastal 1929-1930,  
„AA”, 1930, nr. 3, lk. 155.

<sup>50</sup> Eesti ajaloo bibliograafia 1877-1917. Koostanud G. Plumpfeldt  
ja N. Koone, Akademiiline Ajaloo-Seltsi Toimetised VIII. Tartu,  
1933-1939.

Sajuuks kajastus troos Venemaa ajalugu unnekulnte väljannete väljajätmik tõlle minimaalselt.

Eesti ajalugu jaotati üldkäsitlusteks ning idari usiajalooks, Eesti keskajaks (auni 1558. a.) ja Eesti uusajaks (1558-1917). Viimane valdab ajavahemik 1710-1917. Jaotuste järgmiste artiklena viinend üldtõend, allikad, poliitiline ajaloo käsitlused monoloogiliste loikude kaup ning õigus-, agraar-, kaubandus-, raiktoõ- ja tööstusajalugu. Omaette suurema alljaotuse moodustas kohaajalugu, mis jaotus maakondade, kihelkondade ja linnade järgi. Ajaloo bibliograafia varustati autouite ja anonüümsete teoste tähestikulise registriga.

Blumpfildt-koone bibliograafia kujutab endast iht kapitaulsmat teost usti erialaste bibliograafiate hulgas ja on arndamatuks käsiraamatuks ajalooaunija-ede praagunni. Samas on „Eesti ajaloo bibliograafia“ rida puudusi: ta jääb puulikuks, kuna u sisalda venekeelset kirjandust ega marxismi-leninismi klami-ute teonid. Bibliograafia üleschitus vastab kodauli-kule ajaloo teadusele - mõned alljaotused on mulevaldõkd. Teon käsutamist raskendab ainerregistri puudumine.

Peale „Eesti ajaloo bibliograafia 1877-1917“ välja- andmise Akademiile Ajaloo- Seltsi initsiatiivil, toimetas selts 1920.-30-ndail aastail trükkni ka teise ko- dandiliku Eesti teatmik kirjanduse alal ilmunud suun- teon - „Eesti biograafilise lükikoni“ koos täiendus- koitiga.<sup>52</sup>

51 H. Pelli, Ajaloo bibliograafia ja teaduslik informatsioon, kirinlik etapp usti ajaloo teaduses, lk. 312-313.

52 Eesti biograafilise lükikoni I-IV, Akademiile Ajaloo- Seltsi Toimekirja II, Tartu, 1926-1929.

Eesti biograafilise lükikoni täienduskõide, Akademiile Ajaloo- Seltsi Toimekirja I, Tallinn-Tartu, 1940.

Algul püüdis prof. A. R. Cederberg leksikoni koostamiseks kaasata tõmmata Eesti Kirjanduse Seltsi, kuna aga viimane oli enam huvitatud seltskonda rahuldavast usti avaline tegelaste albumist kui ajalooladuslike ilmuga biograafilisest teatmetest, mis arus Akademiiline Ajaloo-Selts üksi tööle<sup>53</sup> 1922. a. arutas selts oma aastakoosolekul „Eesti biograafilise leksikoni“ väljaandmist ja võttis selle oma tegevuskavva. Esimesed projektid sarnused teose koostamiseks tehti 1923. a. sügisel, kui haridusministeerium andis leksikoni üldöödeks rahalist toetust.

Eniteks koostati käsitlusele tulevate nimede register ja koguti iga iniku kohta biograafilisi andmeid. Selle nimestikku vaatasid läbi prof. A. R. Cederberg ja dotsent K. Sepp. Detsembrist 1923 - veebruarini 1924 tegutses uinewate alade spetsialistidest 10-liikmeline komisjon, kes määras kindlaks leksikoni tulevate inikute nimetaja<sup>54</sup>. 1924. a. veebruaris moodustati „Eesti biograafilise leksikoni“ toimetus koosmises peatoimetaja A. R. Cederberg (Eesti vanem ajalugu, uiti skandinaavia ja soome tegeand), liikmed P. Sarvel (Eesti uum ajalugu ja kadraegnd uiti poliitilised tegeand), H. Koppel (täppisadused), J. Höpp (nimetaja haridusleuga), A. Saaruste (vanem vaimulik ja ilukirjandus, folkloor ja kultuadus) ja Fr. Tuglas<sup>55</sup> (uum ilukirjandus). Toimetus sekretäris valiti R. Alis. Et hõlbrustada leksikoni koostamisel üleskerkivate

53 P. Tuiberg, Akademiiline Ajaloo-Selts aastail 1920-1930, „AA“, 1930, nr. 1/2, lk. 7.

54 R. Alis, Hõningaid märkusi Eesti Biograafilise leksikoni tekkimisloost ja kavatsitavast indoomust, „AA“, 1924, nr. 3, lk. 113-114.

55 P. Tuiberg, Akademiiline Ajaloo-Selts..., „AA“, 1930, nr. 1/2, lk. 7.

ünniküsimuste lahendamist, loodi 1925.a. jaanuaris nn. väike toimetus, kuhu kuulusid A.R. Lederberg, R. Kluis ja P. Tavel. Oma koostelekuil toimetund peamiselt parandand ja täiendand nimede registrit.<sup>56</sup>

„Eesti biograafiline leksikon“ pidi sisaldama artiklid ünnikute inikute kohta, kes on sotsid Eesti ajalooa. Enamus kirjuti oli märksõnaline iseloomuga: ülitati traditsiooniliste biograafiaste raamid ja valgustati<sup>57</sup> enda ajastut turukuna, millel nimetahid inik teguti. Suurus osas shtis ne süski ainult monarhe käsitlevate artiklite kohta.

Artiklid ilmunid peamiselt toimetuse enda liidme-  
tu selist (P. Tavelilt 9067 üda teksti, J. Kõpult 6321,  
A.R. Lederbergilt 6225, R. Kluisilt 5066 jne.), väliskaa-  
stõõd saadi 101-kt inikult. Agaramad kaastõõlind  
olid K. Muus (3500 üda teksti), A. Vaga (2575 üda) ja  
K. Sipp (2216 üda).<sup>58</sup>

Leksikonis käsitletud inikud jagati tähtsuse järgi  
viide gruppi, et määrata trükivõrgude mahtu. Nii oli  
I rühma tegelaste biograafiaste maksimaalne ulatus 8  
võrgu, II rühmal 5 võrgu, III-l 3, IV-l üks ja V-l ai-  
nult 15 üda. Rahvuse järgi oli leksikonis kõige suurem  
tähelepanu pöõratud Eesti rahvusest tegelastele (45,56%).

Kodanliku Eesti perioodil tegutsuvate inikute pühenda-  
ti 1/3 kogu leksikoni ruumist. Põhjalikult olid kes-  
ke XIX sajandi rahvusele liikumise juhid (625-eraline  
rekordartikkel oli Jaan Tõnisonist).<sup>59</sup>

<sup>56</sup> EBL I, lk. VIII-IX.

<sup>57</sup> J. Kibe, „Eesti biograafiline leksikon (I-IV)“, „Eesti kirjandus“, 1930, nr. 11, lk. 544.

<sup>58</sup> P. Tavel, „Akademiiline ajaloo-alks...“, „AA“, 1930, nr. 1/2, lk. 8.

<sup>59</sup> R. Kluis, „Kõningaid märdus...“, „AA“, 1924, nr. 3, lk. 114 jji.

Hokku sisaldabid „Eesti biograafilise leksikoni“ nelil rihikut 1163 biograafiat (esimes 329, teine 288, kolmandas 301 ja neljandas 225)<sup>60</sup> ja leksikoni viimase osa ilmumisinga lõpetab esialgkelt Akademiilise Ajalooseltsi ettevalmistatud suur töö Eesti ajaloolase kirjanduse väljandmisel.

Leksikoni väärtoot tõstis suuresti teadusvalde spetsialistide kaastöö, kuid alati ei oleud leksikoni õigesti lahenatud inimeste tööle määratlus ja määratlemiseks antud hinnang nähtatud ajastule raskus poliitilise tundeolukorras. Sisestatud biograafiad olid subjektiivselt ilma raskava alusandmestikuteta valitud. Suuremaks puuduseks jääb vigade arvamine kirjandusandmis (näiteks mitmed bliskordud trükiid mainimata) ja tekstis erinev sageli mõnede tegelaste puhul liigseid minevaid puhtbibliograafilise lühenid. Normilist nägust võib leksikonile ette hütta mõningaid ebatäpne lühenid, mida ei kasutata järglaid.

„Eesti biograafilise leksikoni“ (I–IV rihik) ebatäpne tõttu alustati juba põhiosade ilmumise ajal ettevalmistustega täienduse koostamiseks.<sup>62</sup> Ajalooselts arus 1931.a. täienduse ettevalmistamiseks. Koostajad toimetajad, kuhu kuulusid P. Tanel, H. Kruus ja J. Ovet. Analooziliselt

<sup>60</sup> P. Tanel, Akademiiline Ajaloo-Selts... „AA“, 1930, n. 4/2, lk. 8.

<sup>61</sup> J. Vassar, Eesti biograafilise leksikoni I, Eesti Kirjandus, 1927, n. 3, lk. 191; J. Libe, Aitvaade meie ajaloo kirjandusele... „Eesti Kirjandus“, 1928, n. 4, lk. 252; O. Lätt, Eesti biograafilise leksikoni III, Eesti Kirjandus, 1928, n. 9, lk. 501–503. H. Puumähi, Suurtöö Eesti ajaloolase teaduse kirjandus, „AA“, 1931, n. 1, lk. 43 jj.

<sup>62</sup> Aitvaade... „Eesti Kirjandus“, 1927, n. 7, lk. 416.

J. Libe, Aitvaade meie ajaloo kirjandusele... „Eesti Kirjandus“, 1928, n. 4, lk. 252.

leksikoni põhiväljaande toimetamiseks kutruti ilu nime-  
de valiku toimikond koostuse võtivate biograafiliste  
valimiseks. Toimikond konsulteeris 70-i ilmapiisava  
spetsialistidega ja 1928. aastal lõpetati nime-  
võtmine. Leksikoni täienduskoitem tuli 687 uut  
artiklit ning 461 jätk- ja täiendusartiklit.<sup>63</sup>

Täienduskoide kajastas ulkoige 1930-ndail aastail  
tegutunud isikute elu ja tööd.

Tuunikuna olid Akademiiline Ajaloo-Iltsi poolt  
väljaantud „Eesti biograafiline leksikon“ ja selle  
täienduskoide erimuseks omalaaduks teatmetiõnas  
kodandikus Eesti ning pälvis süllalddan tähele-  
panu lugejaskonnalt. Ajalooland said teost ka-  
ritada tänu artiklite märksõnaliste esleo-  
mule ja isikute juunde paigutatud kirjand-  
dus nimetisele. Sujuures kaldub leksikon  
oma hinnanguis valitsuse poolt kultiveritud  
ratsionalismile ja kui teoks erinevri ünnikuid  
andmeid tööliidükumise ja revolutsioonilise  
võitluse juhtide kohta (V. Kingimp, J. Anvelt jt.),  
nii on need klamivauulikult interpretuutud ja  
suvaliselt valitud.

Ajalooilts organisuris 1922. aastast alates Eesti  
ajaloo oskussõnastiku koostamistööid. Sellens loodi vas-  
tar komisjon H. Lepa juhatusel. Juba 1928. a. ilmus  
koolide tarbeks „Valik ajaloolisi oskussõnu“, milles oli  
saxsa keles 765 ajaloolist terminit unkuelsite vastetiga.<sup>64</sup>

<sup>63</sup> ESK täienduskoide, lk. III - V.

<sup>64</sup> P. Freiberg, Akademiiline Ajaloo-Ilts... „AA“, 1930, nr. 1/2,  
lk. 9.

Akademiine Ajaloo-Seltsi toimetusel ilmus 1920.-30-ndail aastail nida silmapaistvaid monograafilisi uurimusi Eesti ajaloo ühiskondlikest<sup>65</sup> ning allikmaterjalide publikatsioonide<sup>66</sup>. Uusa trüki avaldatud ajaloosaladised töid oli juba varem avaldatud „Ajalooseltsi Ajakirjas“ ja ajaloo huviliste ringkondade nõudel anti hiljem eraldi raamatutena välja. Seltsi toimetistele kuulus kodanlikus Eestis ilmunud ajalooajanduses keskne koht.

Lisaks ülpeelnimetatud tegevusaladele (referaatkoosolekute pidamine, ajaloolise rahvatraditsiooni kogumine, ajalooalaste tööde soostamine jne toimetamine) arendas selts aktiivset organisatoorset tööd ajalooalaste ürituste korraldamisel ja juhtimisel. 1925.-26. tegevusaastal aitanud seltsi liikmed olu rakendada muinasteaduste seaduse seadust, pidevalt parandati rahvalike arhiivide olukord jne.

Akademiine Ajaloo-Selts võitis oma kakskümneaastase tegevuse jooksul populaarsuse kui ajalooalaste uurimiskeskuse, mida arestati rahvusvahelisel arenil. 1927. a. loodi Ajalooliste Teaduste Rahvusvahelise Komitee Eesti osakond, millesse kuulus selts kui ajalooalaste edendamise ametis. Sidemed välismaa spetsialistidega olid tihedad: selts omandas Rootsi Riigi-arkhiivis ja Upsala ülikooli raamatukogus leiduvast Eesti ajaloo kohta käitlevast dokumentidest koopiad ja fotodid,

<sup>65</sup> E. Laid, Kodumaa muistend pelgupaigad, Tartu, 1925.

J. Vasar, Carl Schirren ajaloolasena, Tartu, 1927.

V. Liiv, Vere asustusest Alutagusel kuni XVIII sajandi erimeerandini, Tartu, 1928.

<sup>66</sup> Ajalooline Arhiiv I: H. G. v. Jannau, Vene õigeusu tulekust Lõuna-Eestis 1845.-46. a., Toimet. H. Huus, Tartu, 1927.

Ajalooline Arhiiv II: Materjalid Kalliveti-liikumise kohta, Toimet. A. Huusberg, Tartu, 1930.

vahetati väljanduid välismaa riiklaste ajakirjades-  
ga, Lipsala üliõpeli raamatukoguga, Turun Suoma-  
lainen Yliopisto'ga jt.<sup>66</sup> 1936. a. võttis üha rohkem  
liikmeid osa Eesti-Soome ajalelaste päevadest ning  
järgmisel aastal toimus ajalehelte initsiatiivil  
Eesti ja peaaegu ajalelaste nõupidamine Tartus.<sup>67</sup>

Isenduseks võeti nõuajaks Eesti on fakt, et  
1931. aastal antati selle uskujal Narva Ajale-  
helts, mida juhtis Tartu üliõpeli lõputanud  
arhiivaar A. Soom.<sup>69</sup>

Hõlpsavõttlikult öeldes oli Akademiiline Ajale-  
helts kodanlikus Eestis tegutsenud ajalelaste jaoks üli-  
õpeli kõrval põhiline uurimiskeskus, kusjuures  
seltsi liikmed ühinevad traditsioonilises töös  
kontakti rahvahulkadega ja püüdsid nende huvi  
rahuldada.

Et peamine osa seltsi liikmestonnast moodustanud  
üliõpilased ja õppejõud, siis liitus ajalehelts or-  
ganiliselt üliõpeli ja täitis ühe oma usmaer-  
gi - täiendada kõrgema klassi riiklast õppetööd.  
A. R. Liederberg, P. Traval, H. Moora, H. Kruus ja mõik  
teised ajalehel õppejõud olid seltsi aktiivseimad  
liikmed ning loid personaalselt kontakti akade-  
miilise seltsi üliõpeli filosoofiatudusnõuna vahel.

<sup>66</sup> Tartu üliõpeli 1919-1929, lk. 352.

<sup>67</sup> Teine Eesti-Soome ajalelaste päevad, "AA", 1936, nr. 2,  
lk. 90-94.

<sup>68</sup> H. Jorguup, Akademiiline Ajale-  
helts 1937/38 tegevus-  
aastal, "AA", 1938, nr. 3, lk. 132.

<sup>69</sup> A. Soom, Narva Ajale-  
helts, "AA", 1932, nr. 1, lk. 61.

Akademiise Ajaloo-Seltsi poolt läbi viidud ajaloo-  
 uurimuste ja -ürituste temaatika ning metoodi-  
 ka olid tüüpilised kodanliku orientatsiooni ideo-  
 loogiale - liigelt rõhutati rahvuslikkust ning see-  
 viis ajaloo faktide vältimisele või dogmaatilise  
 võltsimisele (näiteks citati uski ja vene kultuuride  
 tugevat sidet jne.). Ajalooselend püüdnud uurida  
 peamiselt Eesti majalugu ja minevikku, kust ot-  
 sinid põhjendust ja selgust valitavale kodanli-  
 kule normale.

Vaatamata sellele, et iseloomulikult kodanliku  
 ideoloogia institutsioonile erinev sellel liidriühiskonnas  
 ja tugevaks poliitilist tendentslikkust, tuleb Aka-  
 demilisele Ajaloo-Seltsile kui teerajajale ajaloo uuri-  
 mise eri valdkondades anda positiivne hinnang.

## KOKKUVÕTE

Kõrskoolis Eesti oli ajaloo-alast kõrgemat haridust võimalik omandada Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas, kus 1920.-30-ndail aastail tehti ära suur töö uusti ajaloolaste kaadri väljaõpetamisel ja erialase uurimistöo edendamisel.

Filosoofiateaduskonna õppekorralduse otsustus esimesel võeti Helsingi ülikoolis kehtiv ristum, mis kaotas suuresti struktuuri. Õppetöö's asetis rõhk praktilistele harjutustele, prominaaridele ja seminareide ning innisvõle tööle eriala kirjandusega. Et loengute osatähtsus õppetöö's müdi minimumi, siis puudus üliõpilastel võimalus omandada süstemaatiliselt ainet: tööd allikmaterjalidega tehti tihti ebaregulaarselt ja kuulatud loengud olid valikulise indoomuga.

Õppeainete valimisel jäeti üliõpilastele suur vabadus. Nad võinid oma stuudiumisse võtta teaduskonnas õpetajalidega erindatud erinevad teadusalad. Õppeaineid sai valida kolmes erinevas ulatuses: alamastmes, keskastmes ja ülemaastmes, kusjuures ülemaastmes pidi võtma spetsiaalrühk põhiaine. Erinevate astmete usamid andnid erineva arvu punkte, ülikooli lõpetamises oli

vaja koguda vähemalt 7 punkti. Filosoofiateaduskonnas  
 võib lõpetada kas diplomiga või magistrivõttega, mis peidi  
 endast kujutama iseenesest uurimust. Kes soovivad doktori-  
 kraadi omandada, need peavad sooritama doktoriülesande  
 ja kaitsma väitekirja.

Filosoofiateaduskonnas oli võimalik spetsialiseeruda järg-  
 mistele õpetoolidega vundatud ajalooaladele: üld-  
 ajalooline, Eesti ja Põhjamaade ajalooline, arheoloogiline, etno-  
 graafiline ja kunstiajalooline. Kõiki neid aineid võis  
 üliõpilane valida oma studiumi põhiaineks, kõval-  
 aineid peidid seda täiendama. Tüga spetsialiseerus üliõpi-  
 lane juba õpingute ajal mingile kitsale probleemide ringile  
 ajalooalal, kuid üldhariduskooli teadmised jaid sageli  
 nõrgaks.

1920-ndate aastate alguses oli raskem ajaloo õppejõudude  
 kaadri komplektumisinga: puuduvad Eesti üliõpilaste  
 ning oli tülid lüüa soome ja rootsi spetsialisti-  
 de nutumist saaku ülikooli. Etnoograafiat õpetas soom-  
 lane J. J. A. Kanninen (saaku ülikoolis 1924-1928), arheoloogias  
 professorites olid soome teadlane A. M. Tallgren (1920-1923)  
 ja rootslane B. Nerman (1923-1925), erimees Eesti ja  
 Põhjamaade ajaloo õppejõues filosoofiateaduskonnas sai  
 prof. A. R. Edlberg (1920-1928) loomust, rootsi kunsti-  
 teadlane S. H. Kjellin (1921-1924) ja G. I. Karling (1933-  
 1940) õpetanud ülikoolis kunstiajalugu.

Õpetajatena suutsid soome ja rootsi ajaloolased saaku  
 üliõpilastele korraldada Eesti teadlaste koolkonnad, kes  
 1920-ndate aastate lõpus akenid filosoofiateaduskonnas  
 ajaloo õppejõudude ülesandid täitma (H. Kuus, H.  
 Noora, F. Kinnus, E. Kaid, G. Rännu jt.). 1930-ndate aastate  
 tüni peul oli ajaloo õppejõududest ainult kunsti-  
 ajaloo professor G. Karling välismaalt, kõiki teisi

ajaloosainid õpetavad usti eritraditsioonid.

Tartu ülikooli ajaloo õppejõud ei oleud ainult loengute läbiviijad ja seminargruppide juhendajad, nad arundasid ka aktiivset rolli uurimistöös, kuna ülikool oli keskne teaduslikus antusnas kodanlikes Eesti. Viija-  
kalt tegelisi Eesti mineviku tundmaõppimise, kirjuti-  
tati rida inimestlasi Eesti ajaloo uurimistööde kohta ja avaldati üldtunni.

Uuena aja ajaloo teadus tunis 1920.-30-ndail aastail kodanlike ideoloogia ühe osana võimaldavalt distantsi, mis valitses tendentslik lähendumine ajaloo probleemidele. Kogu Eesti ajalugu püüti randaada kodanlike huvide tunistuse - maa ja rahva mineviku näidati valitseva konna eeldusega, milist võhda paandi nn. mineviku vabadusvõitlus ja nn. Rootsi aja mineviku tegelema agrariajaloo probleemidega jne. Tajuus jäeti täiesti kõrvale või räägiti ainult mõõdamisna revolutsioonilise võitlus ja tööliisklami ajaloo.

Tuniduna võttes suutud kodanlike distantsi perioodi ajalooand viia ajaloo teaduse palju kõrgemale taseme võrreldes uluua perioodiga ning tegid ära tänuväärse töö allikamatjale kogumise ja korraldamise (arheoloogilised väljakavandid, arhiivide korraldamine jne.).

Tartu ülikooli katudrite teadusliku tegevust täiendasid mitmesugused akademilised ühendid, mis pidiid üliõpilasi õhutama isikivale uurimistööle ja propageerima ainealaseid saavutusi. Filosoofia-  
teaduskonnas õpetatavate ajaloodistriipliinidele oli oluks lisaks Akademiline Ajaloo-ühis (1920-1940)

oma mitmeuguste ürituste ja ettevõtmistega. Seltsi liikmeks on ka moodustanud peamiselt ajalugu õppivad üliõpilased, keda juhendavad nende õppejõud: prof. A.R. Cederberg, prof. P. Tanel jt.

Ajalooaltni peamiseks töövoormiseks olid referaatkoos-olekud, kus esineti ettekannetega ja avarannetega oma uurimus-likust tegevusest, tehti kokkuvõtteid ajalosalastest ettevõt-mistest jne. Sageli avaldati ettekanded erinimati artik-letena seltsi poolt väljaantavas „Ajalooseltsi Ajanirjas“ (1922-1940). Akademiiline Ajaloo-Selts organiseeris teatme-kinjanduse väljaandmist („Eesti biograafiline lühinon“ jt.), oma toimeliste seerias avaldas seltsi nädala ajaloolasid uurimusi. Hinnatav on ka ajalooaltni stipendiaatide saat-mine kihelkondadesse ajaloolist rahvatraditsiooni kogu-ma. Kokkuvõttes oli Akademiiline Ajaloo-Selts 1920.-30-ndail aastail kaasaloõjaks kõrgis Eesti toimunud ajaloo-alastes üritustes alates muinsuskaitse organi-serimisest kuni rahvusvaheliste ajaloolaste kohtu-niste korraldamiseni.

Vaatamata sellele, et kõrgema hariduse omandamine kodanlikus Eestis oli tasuta ja kõigil peol-misel võimalik ülikoolis õppida, moodeti 1920.-30-ndail aastail ära teha suur töö ajaloo teaduse edendamiseks ja ajaloolaste õpetamiseks. Paljud kodanlikus ülikoolis hariduse saanud Eesti ajaloo tead-lased aitavad Nõukogude Eestis ajaloo õpetamisel ja teaduslikus uurimistöös antuda esimesi samme ning on praegu tunnustatud üritajad (ad. H. Huuht, prof. J. Lõnn, arheoloog M. Sehneldikhelm, R. Keskmaa, A. Kassar jt.).

LISAD



FOTO 1. J. J. A. Manninen  
(1894 - 1935)  
Santtu ilikooli etnograafia dots.  
1924 - 1928



FOTO 2.

J. Noora (1900-1968)



FOTO 3. H. Kraus i Baltimaade  
ajalooaste kongressil (koos prof. R. Iväbega)



FOTO 4. Eesti Rahva Muuseumi ekspeditsioon  
Osornuääril 1940. aastal  
Vasakult kolmas: prof. S. Karling



FOTO 5.

F. Linnaeus (end. Heintooel)  
(1895 - 1942)

# KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD

## Marksismi-leninismi klassikud

- Engels, F., *Sotsialismi arenevine utopiaast teadusens*,  
K. Marx ja F. Engels, *Valitud teosed kahes köites*,  
2. kd., Tallinn, 1960.
- Lenin, V. I., *Karl Marx. Lühike ülevaade eluloost ja  
maaruumist*, Teosed, 21 köide, Tallinn, 1953.
- Lenin, V. I., *Kõne "Ülusinimadline Spetajate-internat-  
sionalistide kongressil 18. jaanuaril 1919"*, Teosed, 18  
köide, Tallinn, 1955.

## Allikate ja seaduste publikatsioonid

- Ajalooline Arhiiv I: X. G. v. jaanuar, *Uusi Sigeure hiluunst  
lõuna - Eesti's 1845-1846. a.*, Toimet. X. Kuus, Tartu, 1927.
- Ajalooline Arhiiv II: *Matujale Kalkviki-lüüamix kahta*, Toimet.  
X. Kuusberg, Tartu, 1930.
- Eesti Vabariigi: *Tartu üliõpeli ettelugemiste kavad 1919 II  
poolaastant auni 1928 I poolaastani*, Tartu, 1919-1927.
- Eesti Vabariigi: *Tartu üliõpeli Filosoofiateaduskonna õppe- ja  
uueuimikord ning uueuimindused*, Tartu, 1932, 1935 ja 1939.
- Eesti Vabariigi: *Tartu üliõpeli iniliuid uoosistid 1934-1938*, Tartu,  
1938-1938.
- Eesti Vabariigi: *Tartu üliõpeli loengute ja fraukiliste tööde  
kavad 1928. aasta I poolaastat auni 1940. aasta I poolaastani*,  
Tartu, 1928-1940.

"Riigi Teataja", 1925, m. III/112, nr. 122; 1935, nr. 53; 1936, m. 24, nr. 38;  
1937, nr. 78.

Tartu ülikooli ajaloolikud I, Academia Gustaviana, a) Ürikuid ja dokumente. Koostanud ja ninjuhatusena vastuandud Jakob Vassar, Tü Toimetised C, Annales XIV, Tartu, 1932.

### Üldkäsitlused ja teatmeteosed

Ahhihindude karmumad I ja II, Koostanud R. Kenamaa, O. Kiv, A. Perandi, E. Truder, Tartu, 1933.

Eesti ajaloolibliograafia 1877-1917, Koostanud E. Blumfeldt ja N. Loone, Akademiilik Ajaloo-Yhtri Toimetised VIII, Tartu, 1933-1939.

Eesti ajalugu I, Eiajalugu ja muistne vabadusvõitlus, Peatoim. H. Xuuus, tugutoimet. H. Moora, Tartu, 1935; II, Eesti keskaeg, Toimet. H. Xuuus, Tartu, 1937; III, Rootsi ja Poola aeg, Tugutoimet. O. Kiv, peatoimet. H. Xuuus, Tartu, 1940.

Eesti arhivide teolland (Elukoltsi andumid I, Toimetanud R. Kleis, Tartu, 1932.

Eesti biograafilise kirjanduse I-IV, Akademiilik Ajaloo-Yhtri Toimetised II, Tartu, 1926-29.

Eesti biograafilise kirjanduse täienduskoide, Akademiilik Ajaloo-Yhtri Toimetised I, Tartu-Tallinn, 1940.

Eesti majandusajalugu I, Toimet. X. Ypp, O. Kiv, J. Vassar, Tartu, 1937.

Eesti NSV ajalugu I-koide, Toimet. A. Vassar, Tallinn, 1955; II-koide, Pea- ja tugutoimet. W. Kaasvägi, Tallinn, 1971.

Eesti rahva ajalugu II, Toimet. J. Lihv, A. Vassar, X. Ypp, J. Vassar, Tartu, 1933.

Eesti Vabariigi Tartu ülikool sõnas ja pildis 1919-1932, Tartu, 1932.

Eesti Vabariigi Tartu ülikool 1919-1929, Tartu, 1929.

Eesti rahva. Muinasraamatud, majanduslik ja ajalooline kirjeldus, Toimet. H. Habermann jt., Tartu, 1938.

Yaarumaa. Muinasraamatud, majanduslik ja ajalooline kirjeldus, Toimet. A. Kruha, E. Blumfeldt ja A. Tammsaara, Tartu, 1934.

### Muu kirjandus

"Ajalooline Ajandus" nimekirja 1922-1940, Koostanud Ants Joandi, Tallinn, 1943.

Akademiilik H. Xuuus 75. aastane, ENSV TA Toimetised. Ühismuinsuste sarja nr. 3, Tallinn, 1966.

Akademiilik H. Moora 60. aastane, ENSV TA Toimetised IX koide. Ühismuinsuste sarja, Tallinn, 1960.

Blumfeldt, E., Jooni taandamine taandava agrariajaloo, AA, 1931, m. 1 ja 2.

Brück, E., Eesti NSV Riikliku ajaloo keskaegse ajaloo. Nõuandude arhiivide 50. aastapäevale pühendatud juubeli konverentsi materjalid, Eesti NSV arhiivid, Tallinn, 1968.

Cederberg, A. R., Antturi X. Viruunna, AA, 1924, m. 4.

- Aderberg, A.R., Kaas Oudekop „AA”, 1924, m.1.
- Aderberg, A.R., Johan Albert Ehnasteinimi poliitiline misioon Eesti- ja Lii-  
maale aastail 1787-1788, „AA”, 1924, m.2.
- Aderberg, A.R., Kõningaid jooni Tartu-Pärnu ülikooli ajaloost I-II, Tartu, 1927.
- Clango, J., Võitlus Tartu ülikooli radude ümber aastail 1919-1925,  
Eesti NSV ajaloo ühikumi III, TRÜ Toimetised, vihik 290, Tartu, 1972.
- Clango, J., Võitlus Tartu ülikooli radude ümber aastail 1934-1940,  
Eesti NSV ajaloo ühikumi VII, TRÜ Toimetised, vihik 290, Tartu, 1972.
- Klatto, A., XVII sajandi Eesti talu rahvaarvade ja elanike kodanli-  
ku uski ajaloo teadus, Eesti NSV ajaloo ühikumi VII, TRÜ Toimetised,  
vihik 290, Tartu, 1972.
- Jadreso, R., Rahvusliku ja kodumaiste teaduste arendamine „Akadeemia”, 1937, m.1.
- Jakob Hurda kõne esimesel uski üldlaulupool 1869, Teinud toimetaand H. Kuus,  
„AA”, 1932, m.1.
- Jakob Hurda kõned ja avalikud kirjad. Toim. H. Kuus, Tartu, 1939.
- Järn, W., Kaas Kuusini osad Eesti kodu-uusimise arengus, Kodu-uusimise  
teatrid, 1967, m.7.
- Kaks, J., Akadeemia H. Kuus 70-aastane, ENSV TA Toimetised. Ühiskonna-  
teaduste seria m.3, Tallinn, 1964.
- Karling, Y., Anecht Pans. disand Tallinna kunstiajaloole, Vana-Tallinn, III,  
Tallinn, 1938.
- Kleis, X., Akademiains ajaloo-tekst 10. lugemis-aastal 1929-1930, „AA”, 1930, m.3.
- Kleis, R., Kõningaid mänuini Eesti Programfiks kuuuoni teemistloost ja  
kavatstuvast inloomust „AA”, 1924, m.3.
- Kriitoloogilisi andmeid H. Kuusini biograafiast. Koostanud Eva Haaring, Kodu-  
uusimise teatrid, 1967, m.7.
- Kuus, H., Ajaürijanduslinead akteprotonid C.R. Jaubroni vastu, „Eesti Kirjandus”,  
1940, m.6/7.
- Kuus, H., A.R. Aderberg 50-aastane „Eesti Kirjandus”, 1935, m.6.
- Kuus, H., Eesti Aleksandri-ool, Tartu, 1935.
- Kuus, H., Eesti ja kati rahvusliku areamistlikumise korrapuustist „Eesti Kirjandus”,  
1938, m.5.
- Kuus, X., Eesti ühikoonade ajaloo koostamine „AA”, 1930, m.1/2.
- Kuus, X., Eesti rahvusliku areamist algupäevil. Palvuijate aabnooni 1860-ndail  
aastail „Eesti Kirjandus”, 1934, m.8, 9 ja 10.
- Kuus, H., Eesti taluürijate palvuijate aabnooni 1860-ndail aastail, Tartu, 1934.
- Kuus, H., Eesti taluüriku välispoliitilist orientatsioonist „AA”, 1928, m.1.
- Kuus, X., C.R. Jaubroni võitlejane „Eesti Kirjandus”, 1932, m.4.
- Kuus, H., Liiimaa macumarsnal vürst P. kildra Petuhinis a. 1863-1865 „AA”, 1937,  
m.3 ja 4.
- Kuus, H., Liiimaa rüütluuonna rünnak uski keldre vastu 1821. a. „AA”, 1930, m.4.
- Kuus, X., Liiim ja küla Eesti's, Tartu, 1920.
- Kuus, H., Liiimaa okupatsioon Eesti's, Tartu, 1920.
- Kuus, H., Vastandline ajalohi sötamist kätimust areamisaajat „Dibituled” III,  
1929.
- Kuus, H., Arnu-Liiim nõda (1558-1561), Tartu, 1924.
- Kuus, X., Areamisaaja pärandus Eesti ajaloo uusimise „AA”, 1930, m.3.

- Laid, E., Eesti muinaslinnad, Tartu, 1923.
- Laid, E., Kodumaa muistised pelgupaigad, Tartu, 1925.
- Linnilik etapp eestl ajalooteaduses. Historiograafilisi artikleid, koostanud ja toimetanud Endel Laid, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut, Tallinn, 1970.
- Lübe, J., Eesti biograafiline lühiaegne (I-IV). „Eesti Kirjandus“, 1930, m. 11.
- Lübe, J., Ülevaade muistisajaloo-ajandusest loitud (1927.) aastal, „Eesti Kirjandus“, 1928, m. 4.
- Lüve, O., Eesti biograafiline lühiaegne III. „Eesti Kirjandus“, 1928, m. 9.
- Lüve, O., Nigolas kooru de ja t'o'o, „AA“, 1937, m. 3.
- Lüve, O., Suur nägijaeg Eestis 1695-1697. Lõuna: Valimise dokumente suures nägijaegast, Ajalooline Arhiiv III, Tartu-Tallinn, 1938.
- Lüve, O., Nene arstidest Altagend kuni XVIII sajandi enimes vasaandini, Tartu, 1928.
- Linnus (ind. Linnuse), F., Eesti etnograafico artiklid saarukiri ja tulelõun ülesanded, „AA“, 1930, m. 1/2.
- Linnus, F., Eesti Rahva Muuseum 1909-1934, Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat IX-X, 1933-1934, Tartu, 1934.
- Linnus, F., Ilmari Hanninen. In memoriam, ERM-i Aastaraamat XI, Tartu, 1937.
- Linnus, F., Kabi- ja põllumärid, ERM-i Aastaraamat I, Tartu, 1925.
- Linnus, F., Puulhaid, ERM-i Aastaraamat II, Tartu, 1926.
- Linnus, F., Aste ja värvate suland Eestis, ERM-i Aastaraamat V, Tartu, 1929.
- Linnus, J., Etnograafia Muuseumi teatmatrajali kogudest, Etnograafia Muuseumi Aastaraamat XVI, Tallinn, 1959.
- Linnus, J., Xavi Kooru ja Etnograafiamuuseum, ERM-i Aastaraamat XXIII, Tallinn, 1968.
- Loone, N. (ind. Tuumuth), „Tõgarter“ ja kilmi talupojad a. 1800, „AA“, 1933, m. 4.
- Loone, N., Suurtes Eesti ajaloolises teatmatrajanduses, „AA“, 1931, m. 1.
- Maamägi, H., Xaus Xuuvi 175. riinipäevau, Ajaloo järsuudil radadel, Tallinn, 1966.
- Manninen, J., Eesti rahvusest ajalugu, ERM-i Aastaraamat III, Tartu, 1927.
- Manninen, J., Etnograafia tegevuspäevide ja riikidest Eestis, „Eesti Kirjandus“, 1927, m. 12.
- Mitshang, X., Ülevaade Akademiilise Ajaloo-Eltsi tegevusest 1920-1922, „AA“, 1922, m. 3.
- Moora, X., Eestlase kultuur muistised inimuse ajal, Tartu, 1926.
- Moora, X., Muinasteadustliku kogude jaht, I ja II köide, Tartu, 1927 ja 1931.
- Moora, X., Pude Maamägi, Tartu, 1939.
- Olderup, X., Mõned muistised mänuised uuma kirjanduse kohta Eesti Kirjandusele, „AA“, 1922, m. 2.
- Olderup, X., Oswald Spengleri ajaloo morfologia, „AA“, 1923, m. 3.
- Otterson, X., Akademiilise Ajaloo-Eltsi tegevusest 1923/24. aastal, „AA“, 1924, m. 2.
- Otterson, X., Akademiilise Ajaloo-Eltsi tegevusest 1924/25. tegevusest, „AA“, 1925, m. 2.
- Otterson, X., Akademiilise Ajaloo-Eltsi tegevusest 1925. meini 1926, „AA“, 1926, m. 2.
- Otterson, X., Akademiilise Ajaloo-Eltsi tegevusest 1926/27, „AA“, 1927, m. 2.
- Otterson, X., Akademiilise Ajaloo-Eltsi 1927-28, „AA“, 1928, m. 2.
- Otterson, X., Ülevaade Akademiilise Ajaloo-Eltsi tegevusest 1922/23. aastal, „AA“, 1923, m. 2.
- Räna, G., Piipri valastusest, Tartu, 1934.
- Räna, G., Saaremaa taluühikud. Etnograafiline uurimus I, Tartu, 1939.

- Skuudehelmu, M., 10 aastat erijalgalistest meestest, ERM-i Aastaraamat XI, Tartu, 1937.
- Ypp, X., B. Ühemitajuri ühiskondlikud küsimused 1701. a. ja 1702. a., "Tõde", 1931, nr. 29/30.
- Ypp, X., Eesti sõjaväelased ja Tartu kaitse aastal 1704, "Tõde", 1933, nr. 7/8.
- Ypp, X., Kuu sõjajaloo ümberik ühiskond saavutused ja tulevik ülevaade, "AA", 1930, nr. 1/2.
- Ypp, X., Nõrva püramini ja lähing a. 1700, Tallinn, 1930.
- Ypp, X., Põhjamae jaugud operatsioonid Läänemaal 1701. a. lõpul ja 1702. a. I poolal, "AA", 1930, nr. 1.
- Ypp, X., Põllumajanduse korraldus kahtlase Läänemaal XVII ja XVIII sajandil, ERM-i Aastaraamat IX-X, 1933/34, Tartu, 1934.
- Ypp, X., Talupeigade kaitse Rootsi aja lõpul, viit Läänemaal, "AA", 1929, nr. 2, 3 ja 4.
- Yoom, A., Nõrva ajaloo-üht, "AA", 1932, nr. 1.
- Yoom, A., Tõde ülevaade XIX sajandil, "AA", 1930, nr. 4.
- Yorgup, H., Akademiiline ajaloo-üht 1937/38. tegevusaastal, "AA", 1938, nr. 3.
- Yorgup, H., Akademiiline ajaloo-üht 1938/39. tegevusaastal, "AA", 1939, nr. 3.
- Yorgup, H., Akademiiline ajaloo-üht 1939/40, "AA", 1940, nr. 1.
- Tallogu, A.H., Eesti ajalooline Läänemaa muinuse ja ühiskond, "AA", 1922, nr. 4.
- Tallogu, A.H., Richard Haasmaa arheoloogina, "AA", 1922, nr. 2.
- Thapfel, J., Põhjala, rahva ja kogukonna, Tallinn, 1964.
- Taur, P. (ind. Taurberg), Akademiiline ajaloo-üht aastal 1920-1930, "AA", 1930, nr. 1/2.
- Taur, P., Sõjaväe ja sõjala. Jõuühikute võitlus, Tartu, 1933.
- Taur, P., Jaan Tõrjoni rahvuspoliitilised vaated, Tartu, 1939.
- Taur, P., Jooni Robespierre'ist kui isikust ja ühiskondlikust, Tartu, 1932.
- Taur, P., Jooni rahvusajastu olemusest, "AA", 1937, nr. 4.
- Taur, P., Keskide ja allide rahvusajastu Tartu XVIII sajandi lõpul, Tartu, 1936.
- Taur, P., Tartu ühiskond 10-aastase (Mõttid ja vaated post festum), "Eesti Kirjandus", 1929, nr. 12.
- Taur, P., Thomas Müntzeri aatjama ja võitlejana, "AA", 1934, nr. 3.
- Tõid Eesti-Soome ajaloolaste päevad, "AA", 1936, nr. 2.
- Tuul, A., Eesti osa Põhjamaade mooda ühiskond, EÜS-i Album XI, Tartu, 1940.
- Tõid alates (Toimik N, "AA", 1922, nr. 1.
- Varas, J., Eesti ühiskond ajalooliselt, Tartu, 1927.
- Varas, J., Eesti biograafiline ühiskond I, "Eesti Kirjandus", 1927, nr. 3.
- Varas, J., Eesti kirjandus ühiskond XIX saj. ülevaade, Tartu, 1937.
- Varas, J., Karl XI talupeigade ühiskond põhjaliste välyäkujamine Läänemaal a. 1681-1684, "AA", 1931, nr. 1-3.
- Varas, J., Rootsi aja ühiskond ühiskond ja edaspidistest ühiskondlikust, viit Läänemaal, "AA", 1930, nr. 1/2.
- Ülevaade, "Eesti Kirjandus", 1927, nr. 7.

## Ajalehed

- "Postimees", 1919, nr. 266.
- "Päevaleht", 1919, nr. 202; 1920, nr. 21; 1923, nr. 45, 56; 1924, nr. 35; 1925, nr. 120.

# Преподавание истории в Тартуском университете (1920 - 1940)

Ану Суль

## РЕЗЮМЕ

Целью данной работы является краткий анализ преподавания истории во время буржуазной диктатуры в Тартуском университете и также вскрытие позитивные с основными научными направлениями преподавания истории.

Основным центром высшего образования в буржуазной Эстонии был Тартуский университет. Учебная работа на философском факультете проводилась по системе, существовавшей в Хельсинкском университете: была ликвидирована курсовая система, основной акцент ставился на проведение семинаров, практических занятий и самостоятельных работ студентов над источниками. Число обязательных занятий было сокращено до минимума. Студенты были относительно свободны в выборе учебных дисциплин - они могли включать в свой учебный план преподаватели кафедрami разные отрасли науки. При выборе учебных дисциплин предусматривалась трёхступенчатая система - нижняя, средняя и высшая ступень при этом высшая ступень обязательно включала основной предмет избранной специальности. Сдала экзаменов разных ступеней давало разные количество баллов. Для окончания университета требовалось не менее 7 баллов. Философский факультет можно

было закончить или дипломом (при выборе профессии учителя) или научной работой на соискании ученой степени магистра. Соискателями ученой степени доктора наук должны были сдать устный экзамен и публично защитить докторскую диссертацию.

На философском факультете преподавались и исторические дисциплины: всеобщая история, история Эстонии и скандинавских стран, этнография, археология, история искусств и архивоведение. Из них студент мог выбирать одну как главный предмет, остальные изучались как дополнительные. Таким образом он получал сравнительно узкую специализацию, знания же по другим дисциплинам оставались поверхностными.

В первые годы деятельности университета были серьезные трудности с укомплектованием преподавательских кадров. Не было эстонских ученых-историков и в Тартуской университете были приглашены ученые из Финляндии и Швеции. Из Финляндии: профессор истории Эстонии и Скандинавии А. Р. Цедерберг (1920-1928), профессор археологии А. М. Таммлерн (1920-1923), доцент этнографии Ч. Манттинен (1924-1928); из Швеции археолог Б. Нерман (1923-1925), искусствовед М. Чельми (1920-1928) и С. Карлени (1933-1940).

В конце 1920-х и начале 1930-х годов было подготовлено в университете первое поколение эстонских историков, воспитанников тартуского университета: Х. Хруус, Х. Моора, Э. Лайд, Ф. Линнус и др. Из иностранцев оставался лишь профессор искусствоведения швед С. Карлени.

Преподаватели исторических дисциплин были не только учебные занятия со студентами, но и занимались плодотворной научно-исследовательской работой: изучалось

историческое прошлое Эстонии, был издан целый ряд специальных и обобщающих трудов по истории Эстонии. Но буржуазная историческая наука служила интересам буржуазной диктатуры, поэтому история освещалась тенденциозно, исходя из реакционных, националистических интересов эстонской буржуазии. Основной упор делался на исследование т. наз. „древней освободительной борьбы“ и „шведского владычества“, занимались исследованиями проблемы аграрной истории. Проблемы же классовой борьбы эстонских трудящихся, революционного движения и рабочего класса или замалчивались совершенно, или не только косвенно затрагивались. Исторические связи эстонского и русского народов игнорировались или освещались неправильно.

По сравнению не с прошлым, XIX веком, когда местной истории занимались немецко-прибалтийские историки (Ж. Миррен, Р. Таусманн, А. Брикнер и др.), эстонские историки проводили большую работу по сбору и обработке исторических источников, созданию обзорных произведений по истории Эстонии.

С работой кафедр университета была тесно связана деятельность различных научных обществ. Учеными преподавателями-историками было создано Академическое историческое общество (1920-1940), членами которого были как профессора, так и студенты. Основными формами работы общества были реферативные собрания, научные экспедиции по сбору археологического, этнографического и фольклорного материала, участие в научных конференциях и др.

Общество прививало в студентах любовь к исследовательской работе. Печатным органом общества был „Исторический журнал“ (1922-1940), в котором печатались научные труды членов общества.

Лучшая часть историков Тартуского университета прихода буржуазной диктатуры вместе с трудящимся народом участвовала в воссоздании советской власти в Эстонии в 1940 году и организации учебной и научной работы в новом, советском университете, содействуя воспитанию новых кадров историков.

## SISUKORD

Yissajakatus .....	lk. 2
i ptk. Õppekorraldus ja ajaloodistsipliinid filosoofiateaduskonnas aastail 1920-1940 .....	lk. 11
ii ptk. Ajaloo õppejõudude teaduslikult kopeeritud	
a) Aildajaloo õppejõud .....	lk. 30
b) Eesti ja Põhjamaade ajaloo õppejõud .....	lk. 38
c) Arhitektuuria õppejõud .....	lk. 49
d) Etnoograafia õppejõud .....	lk. 60
e) Kunstiajaloo õppejõud .....	lk. 66
f) Arhivandus õppejõud .....	lk. 71
iii ptk. Akademuiline ajaloo-ühik .....	lk. 75
Lõkkuvõte .....	lk. 99
Lisad .....	lk. 103
Kamitatud kirjandus ja allikad .....	lk. 109
Resümee .....	lk. 114